

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

H. BRAECKMANS, De uitsluiting en uittreding van aandeelhouders 1361

Rechtspraak

Grondwet – Gelijkheid en niet-discriminatie – **Gehandicapte** – Sociale integratie – Bijstand – Aanvraag tot inschrijving vóór de leeftijd van 65 jaar

Arbitragehof 14 februari 2001 1379

1. Hoven en rechtbanken – Burgerlijke zaken – Taak van de rechter – Uitspraak over alle punten van de vordering – Punt van de vordering – Begrip – Onderzoeksmaatregel –

2. Werkloosheid – Gerechtigde – Werkloosheidsuitkering – Terugvordering – Beslissing – Vermelding van periode – Geen beroep – Samenwonen met zelfstandige – Bepaalde periodes – Bewijs

Cass. 14 februari 2000 (*met noot*) 1380

Verzekering – Motorrijtuigen – Regresvordering van de verzekeraar – R.D.R.-regeling – Verrekening tussen verzekeraars

Cass. 11 mei 2000 (*met noot van Ph. Colle, «R.D.R. en regres van de motorrijtuigenverzekeraar»*) 1381

1. Onderwijs – Universitair onderwijs – Personeel van een vrije universiteit – Contractuele relatie – **2. Raad van State** – Bevoegdheid – a) Exceptie van onbevoegdheid – Schorsingsarrest – Geen uitspraak over bevoegdheid – Latere uitspraak – Bevoegdheidsvraag van openbare orde – b) Personeel van een vrije universiteit – Contractuele relatie – Onbevoegdheid van de Raad van State – **3. Algemene rechtsbeginselen** – Beginselen van behoorlijk bestuur – Vertrouwensbeginsel – Optreden van rechtscollege – Bevoegdheid van de Raad van State – **4. Grondwet** – Gelijkheid en niet-discriminatie – **Onderwijs** – Privaatrechtelijke en publiekrechtelijke onderwijsinstellingen – Verschil in juridische aard – Verschil in rechtsverhouding met personeel

R.v.St. 6 februari 2001 (*met noot*) 1385

Raad van State – Bevoegdheid – Vrij onderwijs – Examencommissie – Geen administratieve overheid

R.v.St. 13 februari 2001 (*met noot van R. Verstegen, «De Raad van State is onbevoegd voor vrije onderwijsinstellingen»*) 1388

1. Warrant – Eigendomsvoorbehoud – Goede trouw –

2. Koop – Uitgestelde eigendomsoverdracht – Ontbindingsvordering – Samenloop – Beslag – Niet-tegenwerpbaarheid Hof Gent 29 november 2000 1391

Collectieve schuldenregeling – Gerechtelijke aanzuiveringsregeling – Gelijkheidsbeginsel – Voorrechten Rb. Turnhout 14 augustus 2000 1393

Kanttekening

L. De Smet, Economische sancties en hun impact op mensenrechten: het rapport Bossuyt en zijn follow-up 1393

Boeken

O. Vanachter (red.), De welzijnswet werknemers, De uitvoeringsbesluiten (*door V. Vervliet*) 1398

R. Seerden en K. Deketelaere (red.), Legal aspects of soil pollution and decontamination in the EU Member States and the United States (*door A. Carette*) 1398

A.R. De Bruijn, W.M. Kleijn, W.G. Huijgen, B.E. Reinhartz, Het Nederlandse huwelijksvermogensrecht (*door W. Pintens*) 1399

J. Pradel en G. Corstens, Droit pénal européen (*door G. Stessens*) 1399

Erratum

Arbeidsongeval – Fonds voor Arbeidsongevallen 1400

Mededelingen

Studieavond: Bescherming van de privacy 1400

Studieavond: Actualia Intellectuele Rechten 1400

European Energy Law Seminar 1400

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

Opgericht in 1931, verschijnt iedere week van september tot juni.

Hoofredacteurs: René Victor (1931-1984), Edgar Boonen (1984-1993), Camiel Caenepeel (1993-1998)

Redactie: A. Van Oevelen (hoofredacteur), E. Dirix, J. Laenens, J.R. Rauws, M. van Damme, A. Vandeplas

Redactiesecretaris: Mevr. C. Meeusen

Vaste medewerkers:

A. Alen, F. Aps, R. Boes, A. Carette, G. Debersaques, Gh. Dhaeyer, J. Erauw, M. Gelders, P. Humblet, W. Lambrechts, R. Leysen, J. Meeusen, H. Nys, I. Opdebeek, W. Pintens, P. Popelier, W. Rauws, D. Simoens, G. Suetens-Bourgeois, H. Vanhees, S. Van Overbeke, C. Van Schoubroeck, J. Wouters

Redactieadres: V.Z.W. Rechtskundig Weekblad
Mechelsesteenweg 210 bus 6
2018 Antwerpen
(redactiesecretariaat bereikbaar van 9 tot 12 uur)
Tel. 03/248.49.84
Fax 03/248.08.70

Abonnementen, advertenties: N.V. INTERSENTIA, Churchillaan 108, 2900 Schoten
tel.: 03/680.15.50 - fax: 03/658.71.21
Abonnementsprijs: 4.950 f., Advocaten-stagiair: 4.650 f., Studenten: 2.950 f.

Richtlijnen voor de auteurs:

De teksten van hoofdartikelen en annotaties worden, samen met een diskette (WP of Word) toegezonden aan het redactiesecretariaat. Getypt op anderhalve interlinie bedraagt een hoofdartikel bij voorkeur niet meer dan 25 bladzijden, een annotatie niet meer dan 6 bladzijden. De redactie dankt bij voorbaat alle auteurs voor het in acht nemen van deze richtlijnen.

INTERSENTIA

www.intersentia.be

Betaalbare juridische en economische vakuitgaven van hoogstaande kwaliteit

raadpleeg onze catalogus
(met vernieuwde zoekmogelijkheden)
op onze site www.intersentia.be

Intersentia uitgevers
Churchillaan 108
2900 Schoten
tel 03/680 15 50
fax 03/658 71 21
mail@intersentia.be

TOTAL FINA ELF

Zoekt voor haar afdeling petrochemie « AtoFina »
te Brussel een

BEDRIJFSJURIST

Functie :

- U stelt contracten op en verstrekt advies over de inhoud.
- U neemt deel aan onderhandelingen, adviseert de diensten van de groep en beheert geschillen en arbitrages op een pro-actieve manier.
- U volgt de juridische actualiteit op de voet en kan zich gemakkelijk inleven in het bedrijfsleven.

Profiel :

- Licenciaat in de rechten.
- Tweetalig Nederlands/Frans en een zeer goede kennis van het Engels.
- Minimum 5 jaar ervaring als advocaat of bedrijfsjurist.
- Interesse in verbintenissenrecht, contractueel recht, Europees recht, milieurecht, intellectueel eigendom.
- De internationale activiteiten van de afdeling petrochemie vragen een grote mobiliteit.

Contact :

TOTALFINAELF – Nijverheidsstraat 52– 1040 BRUSSEL
T.a.v. Kristine ISEBAERT • Tel. : 02/288 34 42 • Fax : 02/288 33 99
@ : kristine.isebaert@totalfinaelf.com

DE UITSLUITING EN UITTREDING VAN AANDEELHOUDERS

I. DE REPARATIEWET VAN 13 APRIL 1995 EN HET WETBOEK VAN VENNOOTSCHAPPEN

1. De art. 190ter en 190quater Venn.W. werden ingevoerd door de zogenaamde reparatiewet van 13 april 1995. Deze nieuwe bepalingen werden algemeen beschouwd als een van de belangrijkste innovaties van de reparatiewet.¹

Deze bepalingen hebben sedert de invoering op 1 juli 1996 aanleiding gegeven tot een overvloedige rechtspraak, die uiteraard werd becommentarieerd in de rechtsleer.²

In het nieuwe Wetboek van vennootschappen, dat op 6 februari 2001 in werking is getreden, worden de termen «uitsluiting» en «uittreding» opgenomen (zie inzake BVBA: art. 334 tot 342 W.Venn. en inzake NV: art. 635 tot 644 W.Venn.).

¹ Zie aangaande de eerste commentaren: H. BRAECKMANS, «Gedwongen overdracht en overneming, uitkoopregeling, gerechtelijke ontbinding van niet meer actieve vennootschappen en vereffening», in H. BRAECKMANS en E. WYMEERSCH (red.), *Het gewijzigde vennootschapsrecht*, 1995, Antwerpen, Maklu, 1996, 289-328; H. BRAECKMANS, «De vennootschapswet van 13 april 1995: repareren en innoveren», *R.W.*, 1995-96, 1481-1492; M. COIPEL, *Les sociétés privées à responsabilité limitée*, Brussel, Larcier, 1997, nrs. 252-1 tot 252-20, p. 218-228; Ph. COLLE en D. SCHUERMANS, «Over de wisselwerking tussen het vennootschapsbelang en het persoonlijk belang van de eisende aandeelhouder bij een gedwongen overname van aandelen (art. 190quater Venn. W.)», *V & F*, 1997, 296-302; I. CORBISIER, «La société et ses associés», in CENTRE JEAN RENAULD (red.), *Droit des sociétés: les lois des 7 et 13 avril 1995*, Brussel, Bruylant, 204-237; L. CORNELIS en J. WILLEMEN, «Naar keuze: de stok achter de deur of de knuppel in het hoenderhok (over de artikelen 190ter, quater en quinquies Venn. W.)», in K. BYTTEBIER, R.R. FELTKAMP en A. FRANCOIS (red.), *De gewijzigde vennootschapswet 1995*, Antwerpen, Kluwer, 283-350; L. CORNELIS en J. WILLEMEN, «Geschillenregeling en uitkoopregeling», in *N.V. in de praktijk*, Antwerpen, Kluwer, 1996, I.11; P. DE WOLF, «L'actionnaire et le bateau de Thérèse. Prévention et règlement des conflits entre actionnaires, dissolution et liquidation des sociétés», in *Pratique notariale et réforme du droit des sociétés*, Coll. Patrimoine, vol. 20, Bruylant, Academia, Brussel-Louvain La Neuve, 1996, 86-94; X. DIEUX en G. HORSMANS, «Les mesures judiciaires de protection des époux et des héritiers suivant le droit des sociétés», in *Les sociétés et le patrimoine familial: convergences et confrontations*, Brussel, Bruylant, 1996, 361 e.v.; P.A. FORIERS, «La solution des litiges entre actionnaires», in *Evolution récente et perspectives du droit des sociétés commerciales et d'entreprises en difficulté*, Ed. Jeune Barreau, 1996, 45 e.v.; K. GEENS, *Développements récents dans la matière des procédures de sortie prévues par les articles 190ter et quater des lois coordonnées*, Vanham & Vanham, 23 april 1998; J.F. GOFFIN, «Les actions en cession forcée et en reprise forcée: premiers pas jurisprudentiels», *J.T.*, 1998, 321-329; S. GILCART, «Les articles 190ter et 190quater des lois coordonnées sur les sociétés commerciales: réflexions sur deux nouvelles procédures de résolution des conflits entre associés», *R.R.D.*, 1997, 227-297; J.M. GOLLIER en P. MALHERBE, *Les sociétés commerciales, Lois des 7 et 13 avril 1995*, Brussel, Larcier, 1996, 143 e.v.; W. JACOBS, «Geschillenregeling en uitkoopbod: de waardering van de aandelen door een deskundige», *Accountancy & Bedrijfskunde*, 1996/3, 9 e.v.; H. LAGA, «De geschillen in de N.V. en de B.V.B.A. en het begrip gegronde redenen», *Notarius*, 1996, nr. 7/8, *Liber amicorum H. Du Faux en J. De Vroede*, 326 e.v.; J. LIEVENS, *De reparatiewet vennootschapsrecht, een commentaar bij de wet van 13 april 1995*,

De wetgever van 1995 heeft zich bij deze wettelijke regeling duidelijk geïnspireerd op Nederland.³

In deze bijdrage wordt de gepubliceerde rechtspraak besproken die zich sedert 1 juli 1996 in België heeft ontwikkeld.⁴

II. DE UITSLUITING

A. Toepassingsgebied: de betrokken vennootschappen

2. De wettelijke regeling is van toepassing op de BVBA (art. 334 tot 342 W.Venn.) en op de N.V. die geen publiek beroep op het spaarwezen doet of heeft gedaan⁵ (art. 635 tot 644 W.Venn., inzonderheid art. 635 W.Venn.), alsook op de commanditaire vennootschap op aandelen (Comm.VA).⁶ De wetgever ging ervan uit dat in een naamloze vennootschap die een openbaar beroep op het spaarwezen doet of

Gent, Mys & Breesch, 1995, 171-194; P. MALHERBE, «Des justes motifs» (noot onder Vz. Kh. Brussel, 4 november 1996) *Rev. Prat. Soc.*, 1997, 276; J.M. NELISSEN GRADE, «De geschillenregeling en de uitkoopregeling», in JAN RONSE INSTITUUT (red.), *De nieuwe vennootschaps wetten van 7 en 13 april 1995*, Kalmthout, Biblo, 1995, 337-367; B. TILLEMEN, «De gedwongen uitsluiting en uittreding», *T.R.V.*, 1995, 525-549 en *De Belgische accountant*, 1995, 44 e.v.; T. TILQUIN, «Exclusion, retrait, reprise et dissolution dans le projet 1005», *R.P.S.*, 1995, numéro spécial, 625 e.v.; M. TISON, «Uitdrijving en uittreding van de aandeelhouders in de N.V. en de B.V.B.A.», *Gandavis, Actueel*, II, 43 e.v.; J. VAN BAEL, «Van programma-, restauratie- en reparatiewetten, verlos ons Heer!», *N.F.M.*, 1995, 6, 145 e.v.; D. VAN GERVEN en M. WYCKAERT, «Kroniek vennootschapsrecht», *T.R.V.*, 1997, 379-383; P. VAN OMMESLAGHE, *La réforme des sociétés et le règlement des conflits*, Journée d'études Vanham & Vanham, 26 september 1996.

² H. BRAECKMANS, «De gedwongen overdracht en overneming van aandelen: nieuwe rechtspraak», *Not. Fisc. M.*, 1998, 211-227; K. GEENS, M. DENEFF, F. HELLEMANS, R. TAS en J. VANANROYE, «Overzicht van rechtspraak, Vennootschappen», *T.P.R.*, 2000, p. 438-452, nrs. 427-443; S. MAQUET, «Justes motifs ou motifs justes», *Rev. Prat. Soc.*, 1999, 125-138; E. POTTIER en M. DE ROECK, «Le divorce entre actionnaires: premières applications jurisprudentielles des procédures d'exclusion et de retrait», *T.B.H.*, 1998, 556-587; B. TILLEMEN en G. VAN SOLINGE, «De uittreding en uitsluiting», *T.P.R.*, 2000, 625-743; C. VAN DER ELST, «Artikel 190ter Venn.W.: het zwaard van Damocles voor moeilijke minderheidsaandeelhouders?», *A.J.T.*, 1998-99, 764-766; C. VAN DER ELST, noot onder Vz. Kh. Brussel, 21 november 1997, *A.J.T.*, 1998-99, 757; D. VAN GERVEN en W. WYCKAERT, «Kroniek vennootschapsrecht 1997-1998», *T.R.V.*, 1998, 419-425; «Kroniek vennootschapsrecht 1998-1999», *T.R.V.*, 1999, 407-411; «Kroniek vennootschapsrecht 1999-2000», *T.R.V.*, 2000, 358-362; T. VERHOEST en K. GEENS, «Développements récents dans la matière des procédures de sortie prévues par les articles 190ter et 190quater des lois coordonnées», *Rev. Prat. Soc.*, 1998, 341-375.

³ Zie o.m. W. VAN DEN MUIJSENBERGH en J. OERLEMANS, «De geschillenregeling naar Nederlands recht», *V & F*, 1997, 25 e.v.; B. TILLEMEN en G. VAN SOLINGE, «De uittreding en uitsluiting», *T.P.R.*, 2000, 630-634. Laatstgenoemde auteur behandelt in deze publicatie de Nederlandse regeling.

⁴ Bedoeld wordt de rechtspraak tot januari 2001.

⁵ Cf. het oud art. 26 Venn.W.

heeft gedaan, een liquide aandelenmarkt bestaat waarop de aandelen vrij kunnen worden verhandeld. Dit is uiteraard niet altijd het geval: het is o.m. mogelijk dat de vennootschap haar publiek karakter ontleent aan het feit dat zij een openbare uitgifte van obligaties heeft gedaan.⁷

De regeling is niet van toepassing op de coöperatieve vennootschap (CVBA en CVOA), de maatschap, de vennootschap onder firma, de gewone commanditaire vennootschap, de tijdelijke handelsvennootschap en de stille handelsvennootschap.

De niet-toepasselijkheid op de coöperatieve vennootschap is volkomen terecht: uittreding en uitsluiting van vennoten is in deze vennootschapsvorm mogelijk op grond van andere bepalingen (art. 368-369 W.Venn. en art. 370-371 W.Venn.).⁸

In de maatschap, de vennootschap onder firma van onbepaalde duur, de gewone commanditaire vennootschap, de tijdelijke handelsvennootschap en de stille handelsvennootschap, kan een vennoot de vennootschapsovereenkomst (van onbepaalde duur) opzeggen.⁹ In de vennootschap onder firma en in de gewone commanditaire vennootschap kunnen vennoten op grond van statutaire bedingen worden uitgesloten.

De wettelijke regeling is van dwingend recht, hetgeen impliceert dat de statuten (of andere conventionele bedingen) de toepassing ervan niet kunnen beperken of onderwerpen aan meer strikte voorwaarden.¹⁰

B. Het kwantitatief criterium in hoofde van de eiser

3. De vordering tot uitsluiting kan worden ingesteld door een of meer vennoten die gezamenlijk:

1) in een BVBA: aandelen bezitten die 30% vertegenwoordigen van de stemmen verbonden aan het geheel van de bestaande aandelen, of aandelen waarvan de nominale

⁶ Cf. de scharnierbepaling van art. 657 W.Venn.: zie o.m. H. BRAECKMANS, o.c., in H. BRAECKMANS en E. WYMEERSCH (red.), *Het gewijzigde vennootschapsrecht 1995*, 299-300; J. LIEVENS, o.c., 177; B. TILLEMANS, o.c., *T.R.V.*, 1995, 526-527 en *De Belgische accountant*, 1995, p. 45, nr. 4; B. TILLEMANS en G. VAN SOLINGE, o.c., *T.P.R.*, 2000, 634-636.

⁷ T. VERHOEST en K. GEENS, o.c., *Rev.Prat.Soc.*, 1998, p. 343-344, nr. 5; K. GEENS, M. DENEFF, F. HELLEMANS, R. TAS en J. VANANROYE, o.c., *T.P.R.*, 2000, p. 438, nr. 427.

⁸ Zie terzake ook: L. CORNELIS en J. WILLEMEN, o.c., in K. BYTTEBIER, R.R. FELTKAMP en A. FRANÇOIS, (red.), *De gewijzigde vennootschapswet 1995*, 301.

⁹ Kh. Oudenaarde (Kort geding), 29 oktober 1987, *T.R.V.*, 1988, 68, met noot van J. RONSE, «De ontbinding door eenzijdige opzegging van een V.O.F.»; G.L. BALLON, K. GEENS en J. STUYCK, *Handels- en vennootschapsrecht*, Antwerpen, Kluwer, 1992, 207 en 221; B. VAN BRUYSTEGEM, «Enkele aspecten van de vennootschap onder firma», en J. VAN BAEL, «De gewone commanditaire vennootschap», beide gepubliceerd in KONINKLIJKE FEDERATIE VAN BELGISCHE NOTARISSEN en J. VAN BAEL (red.), *Miskende vennootschappen*, Antwerpen, Kluwer, 11.

¹⁰ E. POTTIER en M. DE ROECK, o.c., *T.B.H.*, 1998, p. 565-566, nrs. 50 e.v. en p. 569, nr. 67; T. VERHOEST en K. GEENS, o.c., *Rev.Prat.Soc.*, 1998, p. 370, nr. 36; K. GEENS, M. DENEFF, F. HELLEMANS, R. TAS en J. VANANROYE, o.c., *T.P.R.*, 2000, p. 439, nr. 428; zie uitvoerig: B. TILLEMANS en G. VAN SOLINGE, o.c., *T.P.R.*, 2000, 636-639. Het dwingend karakter belet uiteraard niet dat het geschil aan arbitrage onderworpen kan worden.

waarde of de fractiewaarde 30 % van het kapitaal van de vennootschap vertegenwoordigt (art. 334 W.Venn., als gewijzigd door de reparatiewet van 23 januari 2001).

2) in een NV: effecten bezitten die 30 % vertegenwoordigen van de stemmen verbonden aan het geheel van de bestaande effecten of 20 % indien de vennootschap effecten heeft uitgegeven die het kapitaal niet vertegenwoordigen¹¹ of aandelen waarvan de nominale waarde of de fractiewaarde 30 % van het kapitaal van de vennootschap vertegenwoordigt (art. 636 W.Venn.).

De wet bevat derhalve twee verschillende drempels, waarbij mag worden aanvaard dat deze niet cumulatief moeten worden toegepast: het is voldoende dat de vennoot of vennoten alleen of gezamenlijk aan een van beide drempels voldoen.

De eiser moet bewijzen dat hij voldoet aan dit ontvankelijkheidsvereiste. Bij aandelen op naam kan hij zulks bewijzen door overlegging van het aandelenregister. Bij aandelen aan toonder moeten deze worden overgelegd.¹²

Indien de aandelen krachtens art. 1401, vijfde lid, B.W. op naam van een van de echtgenoten zijn ingeschreven, mag worden aanvaard dat het recht tot het instellen van een procedure tot uittreding (of uitsluiting) aan deze echtgenoot toebehoort.¹³

De vordering kan niet worden ingesteld door de vennootschap of door de dochtervennootschap (art. 334, tweede lid, W.Venn. en 636, tweede lid, W.Venn.).¹⁴

4. Mede in het licht van de verdere analyse van de rechtspraak aangaande de gegronde redenen, moet de hypothese worden onderkend dat de «gegronde redenen» t.a.v. de verschillende eisers een verschillende betekenis en draagwijdte kunnen krijgen: het is niet ondenkbaar dat de gegronde redenen wel bestaan voor een partij, en niet voor een andere.¹⁵ Vraag is of de vordering in dat geval ontoelaatbaar respectievelijk ongegrond moet worden verklaard wanneer de partij ten aanzien van wie de vordering wel gegrond is, de vereiste drempel niet haalt.

Noch de wettekst, noch de parlementaire voorbereidingsstukken geven enige aanduiding.¹⁶ M.i. is aanvaardbaar dat de eiser(s) op het moment van de uitspraak de vereiste drempel moet halen.¹⁷ Een argument zou kunnen worden geput uit art. 563 W.Venn., waarin wel een regeling

¹¹ Zie E. POTTIER en M. DE ROECK, o.c., *T.B.H.*, 1998, p. 559, nr. 13.

¹² Ook andere bewijsmiddelen kunnen gelden: D. VAN GERVEN en M. WYCKAERT, o.c., *T.R.V.*, 1998, 420. De aanwezigheidslijst van een algemene vergadering vormt geen sluitend bewijs, behoudens als deze dateert van de periode van het instellen van de vordering; zie aangaande de door erfgenamen gevoerde procedure: E. POTTIER en M. DE ROECK, o.c., *T.B.H.*, 1998, p. 559, nr. 7, alsook nrs. 8-13.

¹³ E. POTTIER en M. DE ROECK, o.c., *T.B.H.*, 1998, p. 559, nr. 9.

¹⁴ B. TILLEMANS en G. VAN SOLINGE, o.c., *T.P.R.*, 2000, 654.

¹⁵ L. CORNELIS en J. WILLEMEN, o.c., in K. BYTTEBIER, R.R. FELTKAMP en A. FRANÇOIS, (red.), *De gewijzigde vennootschapswet 1995*, 306.

¹⁶ Cf. L. CORNELIS en J. WILLEMEN, o.c., in K. BYTTEBIER, R.R. FELTKAMP en A. FRANÇOIS, (red.), *De gewijzigde vennootschapswet 1995*, 306.

¹⁷ H. BRAECKMANS, o.c., *Not.Fisc.M.*, 1998, 213; B. TILLEMANS en G. VAN SOLINGE, o.c., *T.P.R.*, 2000, 650-651.

werd voorzien voor het geval een of meer (minderheids)-aandeelhouders ophouden de groep van minderheidsaandeelhouders te vertegenwoordigen, hetzij omdat zij geen effecten meer bezitten, hetzij omdat zij afzien van de vordering: zulks heeft *in casu*, blijkens de libellering van art. 563 W.Venn., geen invloed op de procedure.

Nu blijkt dat het drempelvereiste wel van belang is – de wetgever wil vermijden dat om het even welke aandeelhouder een dergelijke procedure instelt – en nu terzake een specifieke wettelijke regeling ontbreekt bij daling beneden dit drempelvereiste, mag worden aanvaard dat het drempelvereiste steeds in de loop van de procedure aanwezig moet zijn en blijven.

5. Ingeval de gedaagde een tegeneis instelt bij conclusie, is het uiteraard ook vereist dat ten aanzien van hem aan het kwantitatieve criterium voldaan is. Het is immers niet uitgesloten dat de gedaagde stelt dat de gegronde redenen aan de eiser toerekenbaar zijn.¹⁸

C. De hoedanigheid van de verweerder

6. De procedure moet worden ingeleid tegen een vennoot (art. 334 W.Venn.; art. 636 W.Venn.). Uiteraard kan de vordering ook gericht zijn tegen verscheidene vennoten.

De vordering kan niet worden ingesteld tegen houders van winstbewijzen of soortgelijke effecten: zij hebben niet de kwalificatie van vennoot en beschikken in elk geval niet over aandelen of over in aandelen converteerbare effecten.¹⁹

Terzake kunnen ook procedureproblemen rijzen: het eigendomsrecht van de verweerder kan worden betwist, zijn aandelen kunnen het voorwerp zijn van een optie e.a.²⁰

D. De aanwezigheid van gegronde redenen

1° Parlementaire voorbereiding

7. De vennoot (of vennoten) die de gedwongen overdracht in rechte vordert (vorderen), moet(en) het bewijs leveren van de aanwezigheid van gegronde redenen. In de eerste redactie van art. 190ter Venn. W. werd als vereiste voor de gedwongen overdracht gesteld dat «een vennoot door zijn gedragingen de belangen van de vennootschap op zo'n ernstige wijze schaadt dat hij in redelijkheid niet langer als

vennoot kan worden geduld».²¹ Deze tekst was duidelijk geïnspireerd op de Nederlandse wet.²²

8. De term «gegronde redenen» werd ingevoerd op grond van een amendement van de senatoren Laverge en Van Thillo.²³

Naar aanleiding van de invoering van dit begrip verklaarde de minister van Justitie: «Over dit begrip mag er geen enkele onduidelijkheid bestaan. Het houdt rekening met het belang van alle vennoten en doelt dus op een harmonieuze verhouding, die het voorspoedig bestaan van de vennootschap bestendigt».²⁴

In die optiek kan worden aanvaard dat de bepalingen aangaande de uitsluiting en de uittreding enerzijds de continuïteit van de vennootschap beogen («bestendigen van het voortbestaan») en anderzijds rekening houden met het belang van alle vennoten.

De rechter moet hierbij aan belangenafweging doen, waarbij hij ook oog heeft voor het belang van de vennootschap en, daaraan gekoppeld, het voortbestaan van de onderneming.²⁵

9. Tijdens de parlementaire voorbereiding werd beklemtoond dat de aanwezigheid van een gegronde reden totaal verschillend is van de aanwezigheid van een fout: «De uitsluiting, zoals ook de uittreding geregeld in oud art. 190^{quater} Venn. W., zal op die manier eerder overkomen als de vaststelling van een feitelijke toestand dan als een sanctie».²⁶

2° Eerste commentaar in de rechtsleer

10. In de rechtsleer die een (eerste) commentaar bracht op de nieuwe bepalingen van art. 334 en 340 en 636 en 642 W.Venn. (oud art. 190ter en 190^{quater} Venn.W.) werden als gegronde redenen o.m. vermeld: de wanprestatie van een vennoot, duurzame onenigheid van ernstige aard tussen de vennoten, de voortdurende miskennen van het vennootschapsbelang door een meerderheidsaandeelhouder of door een minderheidsaandeelhouder, de onmogelijkheid tot verdere realisatie van het maatschappelijk doel.²⁷

11. In deze rechtsleer werd beklemtoond dat de door art. 334 en 340 en 636 en 642 W.Venn. (oud art. 190ter en 190^{quater} Venn. W.) vereiste gegronde redenen de vennootschap op ernstige en onherroepelijke wijze moeten schaden.²⁸ Een aanknopingspunt hiertoe kan worden gevonden in art. 1184 B.W.: om een overeenkomst te ont-

¹⁸ Cf. K. GEENS, M. DENEFF, F. HELLEMANS, R. TAS en J. VANANROYE, *o.c.*, *T.P.R.*, 2000, p. 444, nr. 435.

¹⁹ L. CORNELIS en J. WILLEMEN, *o.c.*, in K. BYTTEBIER, R.R. FELTKAMP en A. FRANÇOIS, (red.), *De gewijzigde vennootschapswet 1995*, 308.

²⁰ Zie ook E. POTTIER en M. DE ROECK, *o.c.*, *T.B.H.*, 1998, 360.

²¹ *Parl. St.*, Senaat, 1993-94, nr. 1086/2, p. 426.

²² Zie o.m. E.J.J. VAN DER HEIJDEN en W.C.L. VAN DER GRINTEN, *Handboek voor de naamloze en de besloten vennootschap*, p. 614, nr. 355.

²³ *Parl. St.*, Senaat, 1993-94, nr. 1086/2, p. 417-418; zie aangaande de gerechtelijke ontbinding om wettige redenen o.m.: A. BENOIT-MOURY, «Des justes motifs de dissolution des sociétés commerciales. De l'art. 1871 du Code Civil à l'art. 102 L.C.S.C.», in *Liber amicorum Jan Ronse*, 147-168; B. TILLEMANS, «De gerechtelijke ontbinding, een laatste redmiddel», *T.R.V.*, 1992, 491 e.v.; T. TILQUIN, «Les conflits dans la société anonyme et l'exclusion d'un associé», *Rev.Prat.Soc.*, 1991, nr. 6560, 14 e.v.

²⁴ *Parl. St.*, Senaat, 1993-94, nr. 1086/2, p. 435.

²⁵ *Parl. St.*, Senaat, 1993-94, nr. 1086, 2, 420: het gaat dus niet om een procedure die uitsluitend naar een oplossing zoekt voor een geschil tussen twee groepen.

²⁶ Toelichting van het amendement van de senatoren Laverge en Van Thillo, *Parl. St.*, Senaat, 1993-94, nr. 1086/2, 427; zie ook o.m. F. BOUCKAERT, noot onder Vz. Kh. Kortrijk, 17 februari 1997, *T.Not.*, 1997, 200-201.

²⁷ Zie terzake o.m. H. BRAECKMANS, *o.c.*, *R.W.*, 1995-96, 1485; M. COIPEL, *o.c.*, 220-221; B. TILLEMANS, *o.c.*, *T.R.V.*, 1995, 536 en *o.c.*, *De Belgische Accountant*, 1995, p. 51 nr. 3; J.M. NELISSEN GRADE, *o.c.* in JAN RONSE INSTITUUT (ed.), *De nieuwe vennootschapswetten van 7 en 13 april 1995*, 351; J. LIEVENS, *o.c.*, 183; S. GILCART, *o.c.*, *R.R.D.*, 1997, 292-295; zie ook F. BOUCKAERT, noot onder Vz. Kh. Kortrijk, 17 februari 1997, *T.Not.*, 1997, 201; zie ook de *supra* geciteerde rechtsleer: zie *supra*, nr. 1, voetnoot 1.

²⁸ H. BRAECKMANS, *o.c.*, *R.W.*, 1995-96, 1485.

binden op grond van deze bepaling, is vereist dat de schuldenaar een wezenlijke verbintenis niet nakomt. In die optiek kan worden geargumenteed dat de toepassing van de voornoemde wetsbepalingen vereist dat de wanprestatie van aard is de vennootschapsbelangen ernstig en onherroepelijk te schaden.²⁹

Tevens is relevant dat de vennoot, die de vordering instelt, niet zelf aan de basis mag liggen van het bestaan van gegronde redenen. Zulks is aanvaardbaar: de algemene regel «*memo auditur*» en de in art. 1184 B.W. vervatte bepaling, bieden hiertoe voldoende argumenten.³⁰ Ook voor de toepassing van art. 1871 B.W. wordt traditioneel aangenomen dat de vordering niet kan worden ingewilligd wanneer de onenigheid hoofdzakelijk aan het gedrag van de eiser te wijten is.³¹

3. Rechtspraak

12. De «gegronde redenen» in de zin van de art. 334 en 636 W.Venn. (oud art. 190ter Venn. W.) zijn een open norm: het komt aan de rechter toe om deze norm, op grond van het voorgelegde feitenmateriaal, in te vullen.³²

De libellerings van art. 334 W.Venn. en 636 W.Venn. (oud art. 190ter Venn. W.) nl. de aanwezigheid van gegronde redenen – in het meervoud – is bijzonder relevant. Hierbij kan een analogie worden gemaakt met de rechtspraak inzake toerekening van faillissement aan de achterman: in deze rechtspraak wordt algemeen aanvaard dat verscheidene feiten aanwezig moeten zijn om te besluiten tot de draconische maatregel van de doorbraak van de rechtspersoonlijkheid: één feit is niet voldoende.³³

²⁹ B. TILLEMANS, o.c., *T.R.V.*, 1995, 533 en *De Belgische accountant*, 1995, p. 49 nr. 3; H. BRAECKMANS, o.c., *R.W.*, 1995-96, 1485.

³⁰ J. LIEVENS, o.c., 184, nr. 416; B. TILLEMANS, o.c., *T.R.V.*, 1995, p. 534 en o.c., *De Belgische accountant*, 1995, nr. 3, p. 49, nr. 37; H. BRAECKMANS, o.c., *R.W.*, 1995-96, p. 1486; zie met de nodige nuancering: I. CORBIER, o.c., in *CENTRE D'ETUDES JEAN RENAULT (red.)*, *Droit des sociétés: les lois des 7 et 13 avril 1995*, 221; J.F. GOFFIN, o.c., *J.T.*, 1998, 325.

³¹ B. TILLEMANS, o.c., *T.R.V.*, 1992, p. 500; J.M. NELISSEN GRADE, o.c., in *JAN RONSE INSTITUUT (red.)*, *De nieuwe vennootschapswetten van 7 en 13 april*, 352.

³² Cf. B. TILLEMANS, «Een eerste commentaar i.v.m. de eerste precedentes m.b.t. de geschillenregeling», *T.R.V.*, 1997, 101; zie ook: D. VAN GERVEN en M. WYCKAERT, o.c., *T.R.V.*, 1998, 421 e.v. en de aldaar aangehaalde rechtspraak.

³³ Zie H. BRAECKMANS, «Toerekening van het vennootschapsfaillissement aan de achterman of de uitbreiding van het faillissement tot de meester van de zaak» (noot onder Cass., 26 mei 1978), *R.W.*, 1978-79, 846 e.v.; H. BRAECKMANS en E. WYMEERSCH, «De eenpersoonsvennootschap met beperkte aansprakelijkheid vanuit vennootschapsrechtelijk en algemeen handelsrechtelijk oogpunt», in H. BRAECKMANS en E. WYMEERSCH (red.), *De eenpersoonsvennootschap*, Antwerpen, Maklu, 1988, 177 e.v.; J. RONSE en J. LIEVENS, «De doorbraakproblematiek», in *Studiecentrum Ondernemingsgroepen (red.)*, *Rechten en plichten van moeder- en dochtervennootschappen*, Antwerpen, Kluwer, 133-189; J. RONSE en J. LIEVENS, «L'extension de la faillite au maître de l'affaire», in *Les sociétés commerciales*, Ed. Jeune Barreau, Brussel, 1985, 241-257; K. BYTTEBIER, Enige beschouwingen over de zin en de onzin van de beperkte aansprakelijkheid, *DAOR*, 1994, p. 55-83, nr.30.; V. SIMONART, *La personnalité morale en droit privé comparé*, Brussel, Bruylant, 1995, 457 e.v.

In de rechtspraak aangaande art. 334 W.Venn. en art. 636 W.Venn. (oud art. 190ter Venn. W.) wordt zulks bevestigd. De voorzitter van de Rechtbank van Koophandel te Hasselt stelt terzake dat het niet de bedoeling van de wetgever kan geweest zijn om (oud) art. 190ter Venn. W. (nieuw art. 334 en 636 W.Venn.) bij elke betwisting of onenigheid toe te passen; (oud) art. 190ter Venn. W. (nieuw art. 334 en 636 W.Venn.), die het eigendomsrecht op de aandelen aantast, moet strikt worden toegepast.³⁴

Tevens werd terecht aanvaard dat er geen gegronde redenen aanwezig zijn als een aandeelhouder louter zijn rechten, zoals zijn individuele onderzoeks- en controlebevoegdheid, uitoefent.³⁵ De gegronde redenen die rechtvaardigen dat een aandeelhouder gedwongen wordt zijn aandelen over te dragen, moeten voldoende ernstig zijn.³⁶

13. Welke feiten worden in de rechtspraak in aanmerking genomen als gegronde redenen in de zin van (nieuw) art. 334 en 636 W.Venn., (oud) art. 190ter Venn. W.?

a) De niet-uitvoering door een aandeelhouder van opgenomen verbintenissen of, anders geformuleerd, de wanprestatie van voldoende ernstige aard van een vennoot, is een gegronde reden in de zin van (oud) art. 190ter Venn. W. (nieuw art. 334 en 636 W.Venn.).³⁷

Deze grond is uitdrukkelijk bepaald in art. 45 W.Venn. en vormt een toepassing van de in art. 1184 B.W. opgenomen regel die inhoudt dat een overeenkomst kan worden ontbonden als een van de partijen op foutieve wijze haar verbintenissen niet nakomt.³⁸ Ook de weigering tot deelname aan een kapitaalverhoging die van belang is voor de vennootschap, werd als een gegronde reden gekwalificeerd.³⁹ Wanneer een vennoot eenzijdig een licentieovereenkomst verbreekt, waardoor de vennootschap in zeer zware financiële moeilijkheden komt, en een octrooiaanvraag doet op zijn persoonlijke naam en tevens afwending van vermogen gebeurt ten nadele van de vennootschap, is zulks een gegronde reden.⁴⁰

³⁴ Vz. Kh. Hasselt, 14 februari 1997, *T.R.V.*, 1997, 107; zie ook Vz. Kh. Brussel, 4 november 1996, *T.R.V.*, 1997, 232; *R.P.S.*, 1997, 276, met noot Ph. MALHERBE; Vz. Kh. Tongeren, 8 juli 1997, *T.R.V.*, 1999, 335; Vz. Kh. Mechelen, 2 juli 1997, *T.R.V.*, 1999, 337.

³⁵ Vz. Kh. Brussel, 17 november 1997, *J.L.M.B.*, 1999, 521.

³⁶ Zie B. TILLEMANS en G. VAN SOLINGE, o.c., *T.P.R.*, 2000, 654-672; S. MAQUET o.c., *Rev.Prat.Soc.*, 1999, 125 e.v.; D. VAN GERVEN en M. WYCKAERT, o.c., *T.R.V.*, 2000, 359.

³⁷ Vz. Kh. Hasselt, 14 februari 1997, *T.R.V.*, 1997, 107 (afwijzing van de vordering); Vz. Kh. Charleroi, 11 december 1997, *A.J.T.*, 1998-99, 761, met noot C. VAN DER ELST; Vz. Kh. Brussel, 30 mei 1997, *Rev.Prat.Soc.*, 1999, 170 (niet respecteren van een bepaling uit een aandeelhoudersovereenkomst); zie ook o.m. H. BRAECKMANS, o.c., *R.W.*, 1995-96, 1485.; J.F. GOFFIN, o.c., *J.T.*, 1998, 324-325; B. TILLEMANS, o.c., *T.R.V.*, 1995, 533; S. GILCART, o.c., *R.R.D.*, 1997, 292; T. VERHOEST en K. GEENS, o.c., *Rev.Prat.Soc.*, 1998, 355; E. POTTIER en M. DE ROECK, o.c., *T.B.H.*, 1998, 572-573; S. MAQUET, o.c., *Rev.Prat.Soc.*, 1999, 132; B. TILLEMANS en G. VAN SOLINGE, o.c., *T.P.R.*, 2000, 659-663.

³⁸ Zie o.m. D. VAN GERVEN en M. WYCKAERT, o.c., *T.R.V.*, 1999, 408.

³⁹ Vz. Kh. Brussel, 30 mei 1997, *Rev.Prat.Soc.*, 1999, 170; *T.R.V.*, 1999, 288, met noot.

⁴⁰ Vz. Kh. Charleroi, 11 december 1997, *A.J.T.*, 1998-99, 761, met noot C. VAN DER ELST.

De onenigheid moet van voldoende ernstige aard zijn, zowel naar voorwerp als tijdstip en moet het belang van de vennootschap in het gedrang brengen.⁴¹ Indien de eiser (zeer) lang wacht alvorens zich op het betrokken feit te beroepen, kan de rechter oordelen dat dit feit niet voldoende ernstig is om als een gegronde reden te worden gekwalificeerd. De voorzitter van de Rechtbank van Koophandel te Hasselt oordeelde terzake m.i. terecht dat, wanneer blijkt dat de oneerlijke concurrentie van een vennoot heeft opgehouden en deze oneerlijke concurrentie meer dan drie jaar geleden heeft plaatsgehad, zulks geen voldoende reden meer vormt om hieraan de toepassing van (oud) art. 190ter Venn. W. (nieuw art. 334 W.Venn. en 636 W.Venn.) te verbinden.⁴² Als wanprestaties van een vennoot kunnen o.m. in aanmerking komen: geknoei met gelden van de vennootschap, het in eigen naam nemen van een octrooi i.p.v. in naam van de vennootschap en het weigeren van elke medewerking in de vennootschap.⁴³

14. Vraag is of fouten van een vennoot, handelende in zijn hoedanigheid van bestuurder of zaakvoerder, ook in aanmerking kunnen komen. Deze vraag moet in beginsel ontkennend worden beantwoord: in de regel past het onderscheid tussen het optreden als vennoot en als bestuurder of zaakvoerder.⁴⁴ Beide hoedanigheden liggen op een ander niveau van besluitvorming binnen een orgaan van de vennootschap (lid van de algemene vergadering respectievelijk deelname aan het bestuur van de vennootschap).⁴⁵

Het is echter niet uitgesloten dat de fouten in de hoedanigheid van bestuurders of zaakvoerders mede in aanmerking worden genomen om, naast de door de betrokkene als vennoot gepleegde wanprestatie, de gedwongen overdracht van aandelen wegens gegronde redenen te vorderen.⁴⁶ De voorzitter van de Rechtbank van Koophandel te Kortrijk oordeelde in die zin terecht dat de wanprestatie in beginsel betrekking moet hebben op fouten die een schending vormen van verbintenissen voortvloeiend uit de hoedanigheid van vennoot; zo het niet uitgesloten is dat de fouten in de hoedanigheid van bestuurder «mede» in aanmerking worden genomen, is dit alleen «naast» de door de betrokkenen als vennoot gepleegde wanprestatie.⁴⁷

⁴¹ Vz. Kh. Tongeren, 8 juli 1997, *T.R.V.*, 1999, 335.

⁴² Vz. Kh. Hasselt, 14 februari 1997, *T.R.V.*, 1997, 107.

⁴³ Vz. Kh. Brussel, 21 november 1997, *Rev.Prat.Soc.*, 1999, 183.

⁴⁴ Zie Vz. Kh. Mechelen, 2 juli 1997, *T.R.V.*, 1999, 337.

⁴⁵ Zie o.m. C. VAN DER ELST, o.c., *A.J.T.*, 1998-99, 765.

⁴⁶ H. BRAECKMANS, o.c., in BRAECKMANS, H. en WYMEERSCH, (red.), *OHet gewijzigd vennootschapsrecht*, p. 306, nr. 23; B. TILLEMANS, o.c., *T.R.V.*, 1997, 102; E. POTTIER en M. DE ROECK, o.c., *T.B.H.*, 1998, 570-571; K. GEENS, M. DENEFF, F. HELLEMANS, R. TAS en J. VANANROYE, o.c., *T.P.R.*, 2000, p. 442, nr. 433; B. TILLEMANS en G. VAN SOLINGE, o.c., *T.P.R.*, 2000, 661.

⁴⁷ Vz. Kh. Kortrijk, 17 februari 1997, *T.R.V.*, 1997, 101.

⁴⁸ Antwerpen, 26 oktober 1998, *T.R.V.*, 2000, 464; *T.B.H.*, 1999, 572; Luik, 10 oktober 1997, *Rev.Prat.Soc.*, 1998, 394; *R.R.D.*, 1998, 72; *J.L.M.B.*, 1998, 1067; Vz. Kh. Kortrijk, 17 februari 1997, *T.R.V.*, 1997, 95; *T. Not.*, 1997, 187, met noot F. Bouckaert; Vz. Kh. Tongeren, 24 juni 1997, *T.B.H.*, 1998, 616; Vz. Kh. Brussel, 17 november 1997, *J.L.M.B.*, 1999, 521; Vz. Kh. Brussel, 24 december 1997, *Rev.Prat.Soc.*, 1999, 193; Vz. Kh. Mechelen, 6 februari 1997, *T.B.H.*, 1998, 613; Vz. Kh. Dendermonde, 29 april 1998, *T.R.V.*, 1999, 279; B. TILLEMANS, o.c., *T.R.V.*, 1997, 102; J.F. GOFFIN, o.c., *J.T.*, 1998, 325; S. GILCART, o.c., *R.R.D.*, 1997, 292-293.

b) Een duurzame, diepgaande en onherroepelijke onenigheid tussen de aandeelhouders, waardoor elke samenwerking onmogelijk wordt en de normale werking van de vennootschap wordt lamgelegd, en waardoor het maatschappelijke doel niet (meer) kan worden gerealiseerd.⁴⁸ Een dergelijke onenigheid houdt ook in dat bij de betrokken aandeelhouder(s), tegen wie de gedwongen overdracht wordt gevorderd, de *affectio societatis* zoek is.⁴⁹

Als voorbeeld van duurzame, diepgaande en onherroepelijke onenigheid tussen aandeelhouders kunnen worden vermeld: een patstelling (staking van stemmen) m.b.t. alle agendapunten op bepaalde algemene vergaderingen,⁵⁰ andere procedures (zoals een dagvaarding in gerechtelijke ontbinding van de vennootschap, waaruit blijkt dat de kwetstieuze vennoot weinig bekommerd is om het belang van de rechtspersoon),⁵¹ de weigering van de statutaire zaakvoerder om een algemene vergadering bijeen te roepen, de afwezigheid van algemene vergaderingen gedurende twee jaren en de neerlegging van een niet-goedgekeurde jaarrekening, alsook het bestaan van een zeer grote debetstand in rekening-courant in hoofde van een vennoot, terwijl de vennootschap verlieslatend is.⁵² Ook de weigering van een vennoot om in te stemmen met een kapitaalverhoging of enige andere oplossing voor de financiële moeilijkheden, terwijl blijkt dat de andere vennoot wel bereid is de financiële situatie gezond te maken, kan als een gegronde reden tegen de weigerende vennoot worden aangemerkt.⁵³

De vaststelling dat een voorlopig bewindvoerder moest worden aangesteld en dat de aandeelhouders nadien geen toenadering zochten in hun uiteenlopende standpunten, werd eveneens in aanmerking genomen.⁵⁴

Anderzijds werden niet als gegronde redenen in de zin van (oud) art. 190ter Venn.W. (nieuw art. 334 W.Venn. en 636 W.Venn.) aangenomen: de beslissing tot afzetting van een bestuurder,⁵⁵ de houding van een minderheidsaandeelhouder die, in het raam van een op grond van oud art. 103 Venn. W. (verlies van kapitaal) gehouden algemene vergadering tegen de door de raad van bestuur voorgestelde voortzetting van de activiteit stemt, omdat blijkt dat zulks geen nadeel toebrengt aan de vennootschap,⁵⁶ de weigering van een aandeelhouder van een aanbod tot terugkoop van

⁴⁹ Vz. Kh. Kortrijk, 17 februari 1997, *T.R.V.*, 1997, 95; *T. Not.*, 1997, 187, met noot F. Bouckaert.

⁵⁰ Vz. Kh. Kortrijk, 17 februari 1997, *T.R.V.*, 1997, 97; *T. Not.*, 1997, 187, met noot F. Bouckaert; Vz. Kh. Brussel, 24 december 1997, *Rev.Prat.Soc.*, 1999, 193.

⁵¹ Hof Gent, 24 juni 1988, *T.R.V.*, 1999, 196; Vz. Kh. Aalst, 28 mei 1997, *T.R.V.*, 1999, 201; Vz. Kh. Kortrijk, 17 februari 1997, *T.R.V.*, 1997, 97; *T. Not.*, 1997, 187, met noot F. Bouckaert.

⁵² Vz. Kh. Charleroi, 12 september 1997, geciteerd in: J.F. GOFFIN, o.c., *J.T.*, 1998, 325.

⁵³ Vz. Kh. Turnhout, 28 maart 1997, *T.B.H.*, 1997, 460.

⁵⁴ Luik, 10 oktober 1997, *Rev.Prat.Soc.*, 1998, 394; *R.R.D.*, 1998, 72; *J.L.M.B.*, 1998, 1067; zie ook Vz. Kh. Tongeren, 24 juni 1997, *T.B.H.*, 1998, 616; *T.R.V.*, 1999, 283, noot J.V.

⁵⁵ Vz. Kh. Verviers, 31 januari 1997, *T.R.V.*, 1997, 56; *R.R.D.*, 1997, 313; J.F. GOFFIN, o.c., *J.T.*, 1998, 325.

⁵⁶ Vz. Kh. Brussel, 4 november 1996, *T.R.V.*, 1997, 232, *R.P.S.*, 1997, 276; J.F. GOFFIN, o.c., *J.T.*, 1998, 325; Ph. MALHERBE, «Observations. Des justes motifs», *R.P.S.*, 1997, 284.

de aandelen,⁵⁷ het instellen van een procedure naar aanleiding van een door de meerderheid genomen beslissing op een algemene vergadering,⁵⁸ de door een minderheidsaandeelhouder ingestelde procedure tot aanstelling van een voorlopig bewindvoerder,⁵⁹ het bestaan van een echtscheiding tussen vennoten waarbij niet wordt bewezen dat de continuïteit van de vennootschap in het gedrang wordt gebracht,⁶⁰ het verrichten van bepaalde geldtransfers en tenlastelegging van persoonlijke uitgaven aan de vennootschap⁶¹ en dalende winstcijfers, indien niet wordt aangetoond dat de dalende winstcijfers een gevolg zijn van de onenigheid.⁶²

Tevens werd de eis afgewezen wanneer blijkt dat de meningsverschillen tussen de aandeelhouders niet van aard zijn om, gelet op de aandelenverhouding, het geschil in het voordeel van de ene dan wel in het voordeel van de andere te beslechten. In die gevallen wordt de eis afgewezen bij gebrek aan bewijs.⁶³

Indien derhalve uit de feiten blijkt dat er mogelijk een bepaalde onenigheid bestaat op het niveau van de algemene vergadering (waar de minderheid de beslissing van de meerderheid moet ondergaan), maar dat de werking van de vennootschap niet lam ligt en de realisatie van het maatschappelijk doel niet in gevaar komt, kan de eis op grond van (oud) art. 190ter Venn. W. (nieuw art. 334 W.Venn. en art. 636 W.Venn.) worden afgewezen.⁶⁴

Het begrip onenigheid wordt restrictief geïnterpreteerd: (oud) art. 190ter Venn. W. (nieuw art. 334 W.Venn. en 636 W.Venn.) kan niet bij elke betwisting of onenigheid worden toegepast.⁶⁵ Het mag geen reden zijn om een lastige vennoot, die op zijn rechten staat, te verwijderen, ook al heeft de andere vennoot het gevoel dat die incidenten het voor hem onmogelijk maken die vennoten nog langer te dulden.⁶⁶ Ook de omstandigheid dat een vennoot tegenstemt op een

algemene vergadering, is onvoldoende om als gegronde reden te worden gekwalificeerd.⁶⁷

Een loutere diepgaande karakteriële onenigheid is niet voldoende als grond van toepassing van (oud) art. 190ter Venn. W. (nieuw art. 334 W.Venn. en 636 W.Venn.).⁶⁸

Een probleem kan rijzen wanneer beide vennoten, die elk de helft van de aandelen bezitten, een vordering instellen en een overname noodzakelijk is, gelet op de onenigheid tussen de vennoten en het gevaar voor het voortbestaan van de vennootschap. *In casu* kan de rechter nagaan welke vennoot de meeste garanties biedt voor het voortbestaan van de vennootschap.⁶⁹ Ook is mogelijk dat de rechter, bij een dergelijke afweging van belangen, de aandeelhouder tot overdracht veroordeelt.⁷⁰

16. Vereist is dat de aanhoudende en diepgaande onenigheid een weerslag heeft op de continuïteit van de vennootschap: een dergelijke onenigheid maakt alle samenwerking onmogelijk, waardoor het maatschappelijk doel niet meer kan worden gerealiseerd. Indien derhalve niet blijkt dat bepaalde feiten een weerslag hebben op de continuïteit van de vennootschap, wordt de vordering afgewezen:⁷¹ vereist is dat de gedraging van de vennoot het belang van de vennootschap en in essentie haar continuïteit bedreigt.⁷²

17. In de rechtspraak wordt bevestigd dat het niet vereist is dat een fout is begaan door de vennoot, wiens aandelenoverdracht wordt gevorderd: de gedwongen overdracht is eerder de vaststelling van een feitelijke toestand dan een sanctie.⁷³

Probleem is wel dat de rechter in bepaalde gevallen zal moeten nagaan wie aan de basis van de onenigheid ligt. Zulks is zeer klemmend bij het instellen van tegenvorderingen waarbij de verweerder inroept dat de eiser aan de basis ligt van de onenigheid. Bij de afweging van vorderingen en tegenvorderingen kan de rechter wel oog hebben voor de bekwaamheid en know-how van elk van de aandeelhouders teneinde de continuïteit van de vennootschap te verzekeren.⁷⁴

⁵⁷ Vz. Kh. Brussel, 4 november 1996, *T.R.V.*, 1997, 232; *R.P.S.*, 1997, 276, met noot Ph. MALHERBE.

⁵⁸ Vz. Kh. Brussel, 4 november 1996, *T.R.V.*, 1997, 232; *R.P.S.*, 1997, 276 met noot Ph. MALHERBE.

⁵⁹ Vz. Kh. Brussel, 4 november 1996, *T.R.V.*, 1997, 232; *R.P.S.*, 1997, 276 met noot Ph. MALHERBE; J.F. GOFFIN, *o.c.*, *J.T.*, 1998, 325.

⁶⁰ Vz. Kh. Leuven, 28 november 1996, *T.R.V.*, 1997, 108; *T. Not.*, 1997, 180, met noot F. Bouckaert, die deze uitspraak onderschrijft: om gegronde redenen in aanmerking te nemen, is meer nodig dan een ruzie tussen gewezen echtgenoten: de vennootschap moet onbestuurbaar zijn.

⁶¹ Vz. Kh. Leuven, 28 november 1996, *T.R.V.*, 1997, 108; *T. Not.*, 1997, 180, met noot F. Bouckaert.

⁶² Vz. Kh. Leuven, 28 november 1996, *T.R.V.*, 1997, 108; *T. Not.*, 1997, 180, met noot F. Bouckaert.

⁶³ Vz. Kh. Brussel, 12 december 1996, *R.R.D.*, 1997, 308.

⁶⁴ Vz. Kh. Hasselt, 14 februari 1997, *T.R.V.*, 1997, 105 (de vordering werd afgewezen wegens het ontbreken van dergelijke duurzame en diepgaande onenigheid); B. TILLEMANS, *o.c.*, *T.R.V.*, 1995, 533; H. BRAECKMANS, *o.c.*, *R.W.*, 1995-96, 1485.

⁶⁵ Vz. Kh. Hasselt, 14 februari 1997, *T.R.V.*, 1997, 105; Vz. Kh. Brussel, 17 november 1997, *J.L.M.B.*, 1999, 521; Vz. Kh. Mechelen, 2 juli 1997, *T.R.V.*, 1999, 337; D. VAN GERVEN en M. WYCKAERT, *o.c.*, *T.R.V.*, 1997, 382.

⁶⁶ Vz. Kh. Hasselt, 14 februari 1997, *T.R.V.*, 1997, 105; B. TILLEMANS, *o.c.*, *T.R.V.*, 1997, 102.

⁶⁷ Vz. Kh. Brussel, 4 november 1996, *T.R.V.*, 1999, 341.

⁶⁸ Vz. Kh. Hasselt, 14 februari 1997, *T.R.V.*, 1997, 105; B. TILLEMANS, *o.c.*, *T.R.V.*, 1997, 102.

⁶⁹ Vz. Kh. Tongeren, 24 juni 1997, *T.B.H.*, 1998, 616; *T.R.V.*, 1999, 283, met noot J.V. (*in casu*: de voortzetting van de huurovereenkomst).

⁷⁰ Vz. Kh. Dendermonde, 29 april 1998, *T.R.V.*, 1999, 279; D. VAN GERVEN en M. WYCKAERT, *o.c.*, *T.R.V.*, 1999, 409.

⁷¹ Zie, volkomen terecht: Vz. Kh. Leuven, 28 november 1996, *T.R.V.*, 1997, 108; *T. Not.*, 1997, 180, met noot F. Bouckaert; Vz. Kh. Brussel, 4 november 1996, *T.R.V.*, 1997, 231; *R.P.S.*, 1997, 276; Vz. Kh. Hasselt, 14 februari 1997, *T.R.V.*, 1997, 105; B. TILLEMANS, *o.c.*, *T.R.V.*, 1995, p. 534, nr. 40; B. TILLEMANS, *o.c.*, *T.R.V.*, 1997, 103.

⁷² Vz. Kh. Leuven, 28 november 1996, *T.R.V.*, 1997, 108; *T. Not.*, 1997, 180, noot F. Bouckaert; Vz. Kh. Tongeren, 24 juni 1997, *T.B.H.*, 1998, 616; Vz. Kh. Brussel, 24 december 1997, *Rev.Prat.-Soc.*, 1999, 193; B. TILLEMANS, *o.c.*, *T.R.V.*, 1997, 103; S. GILCART, *o.c.*, *R.R.D.*, 1997, 293.

⁷³ Antwerpen, 26 oktober 1998, *T.R.V.*, 2000, 465; Gent, 24 juni 1998, *T.R.V.*, 1999, 196, met noot; Vz. Kh. Kortrijk, 17 februari 1997, *T.R.V.*, 1997, 95; B. TILLEMANS, *o.c.*, *T.R.V.*, 1997, 103; zie ook m.b.t. de parlementaire voorbereiding van art. 190ter: *supra*, nr. 7.

⁷⁴ J.F. GOFFIN, *o.c.*, *J.T.*, 1998, 324.

c) Voortdurende miskenning van het vennootschapsbelang door een misbruik van meerderheid of misbruik van minderheid.⁷⁵

18. Als een louter passieve aandeelhouder systematisch negatief stemt, waardoor hij de belangen van de vennootschap schaadt, kan zulks als een gegronde reden worden aangemerkt.⁷⁶

19. Uit deze bespreking en uit de rechtspraak blijkt dat het belang van de vennootschap alleszins in aanmerking komt bij een beoordeling op grond van (oud) art. 190ter Venn. W. (nieuw art. 334 W.Venn. en 636 W.Venn.). Deze zienswijze werd duidelijk bevestigd in een arrest van het Hof van Beroep van Antwerpen van 26 oktober 1998 («dat bij de beoordeling het vennootschapsbelang dient te primeren».)⁷⁷

20. In de rechtspraak rees de vraag of feiten, daterend van vóór de inwerkingtreding op 1 juli 1996 van de (oude) art. 190ter en 190^{quater} Venn. W., eveneens in aanmerking kunnen komen.⁷⁸

De basisregelen van overgangsrecht gelden uiteraard ook in deze materie.⁷⁹ Een belangrijk algemeen beginsel is de niet-terugwerkende kracht van de nieuwe wet. Tevens geldt de regel dat de nieuwe wet onmiddellijke en exclusieve werking heeft. Zulks houdt in dat de nieuwe wet onmiddellijk van toepassing is, niet alleen op feiten die zich voordoen na het in werking treden van de nieuwe wet, maar ook op toekomstige gevolgen van feiten die onder de oude wet zijn ontstaan.⁸⁰ De onder de oude wet voorgevallen feiten worden derhalve vanaf 1 juli 1996 beheerst door de nieuwe wet. *In concreto*, bij de toepassing van (oud) art.

190ter Venn. W. (en (oud) art. 190^{quater} Venn. W.) is het derhalve mogelijk dat feiten die reeds ontstaan zijn vóór 1 juli 1996, maar voortduren onder de nieuwe wet, zoals een fundamentele onenigheid tussen de vennoten, voortdurende wanprestaties van een vennoot e.a., in aanmerking komen.⁸¹

In de rechtspraak werd in die optiek met uit het verleden daterende feiten rekening gehouden. De voorzitter van de Rechtbank van Koophandel te Kortrijk hield in zijn beschikking van 17 februari 1997 ermee rekening dat de blijvende en diepgaande onenigheid voortduurt en te wijten is aan toestanden die dateren van voor de totstandkoming van de wet, omdat beide partijen bij hun wederzijdse aantijgingen teruggaan tot vóór de inwerkingtreding van de wet.⁸²

21. Bepaalde auteurs hebben het subsidiair karakter van (oud) art. 190ter Venn.W. (nieuw art. 334 en 636 W.Venn.) beklemtoond: wanneer een andere rechtsregel het kwestieuze feit beteugelt, is die rechtsregel van toepassing, en de vennoten moeten in hun vennootschapsrechtelijke rechtsverhouding getracht hebben om, als er andere rechtsgronden bestaan, deze aan te wenden. De vordering riskeert te worden afgewezen als zij een eerste middel is om aan een gerezen probleem te verhelpen.⁸³ Zulks is o.m. het geval wanneer een aandeelhouder weigert in te gaan op het verzoek van de raad van bestuur respectievelijk de zaakvoerder om een bijkomende storting te doen op de niet-volstorte aandelen. Pas nadat deze aandeelhouder tot een bijkomende storting wordt veroordeeld, kan de weigering als een gegronde reden in de zin van (oud) art. 190ter Venn. W. (nieuw art. 334 W.Venn. en 636 W.Venn.) worden aangemerkt.⁸⁴ Zulks is ook het geval wanneer andere rechtsgronden bestaan voor het beteugelen van ontoelaatbare geldtransfers.⁸⁵

Het subsidiair karakter van de wettelijke regeling kan echter niet al te absoluut gelden: het is niet aanvaardbaar dat de aandeelhouder die een beroep wenst te doen op de wettelijke regeling van uitsluiting of uittreding, eerst de gerechtelijke ontbinding van de vennootschap moet vragen: zulks kan niet het doel van de wetgever geweest zijn, aangezien de gerechtelijke ontbinding leidt tot de vereffening – en finaal de verdwijning – van de vennootschap.⁸⁶

⁷⁵ E. POTTIER en M. DE ROECK, *o.c.*, *T.B.H.*, 1998, 573; T. VERHOEST en K. GEENS, *o.c.*, *Rev.Prat.Soc.*, 1998, 353-355; K. GEENS, M. DENEFF, F. HELLEMANS, R. TAS en J. VANANROYE, *o.c.*, *T.P.R.*, 2000, p. 445-446, nrs. 436 en 437; B. TILLEMANS en G. VAN SOLINGE, *o.c.*, *T.P.R.*, 2000, 670-672.

⁷⁶ Cf. *Parl. St.*, Senaat 1993-94, nr. 1086, 2, p. 420; J.F. GOFFIN, *o.c.*, *J.T.*, 1998, 325.

⁷⁷ Antwerpen, 26 oktober 1998, *T.R.V.*, 2000, 464, noot M.W.; *T.B.H.*, 1999, 572; E. POTTIER en M. DE ROECK, *o.c.*, *T.B.H.*, 1998, 568; zie ook J.F. GOFFIN, *o.c.*, *J.T.*, 1998, 325; Vz. Kh. Leuven, 28 november 1996, *T.R.V.*, 1997, 108; *T. Not.*, 1997, 180, met noot F. Bouckaert.

⁷⁸ Zie o.m. Vz. Kh. Hasselt, 16 juli 1997, *T.R.V.*, 1999, 331.

⁷⁹ Zie aangaande de beginselen van het overgangsrecht o.m.: P. POPELIER, *Toepassing van de wet in de tijd*, in *A.P.R.*, Antwerpen, Kluwer, 1999, vooral p. 38 e.v., nrs. 55 e.v.; W. VAN GERVEN, *Algemeen deel*, 63, nr. 21; A. BENOIT-MOURY, «Réflexions à propos du droit transitoire dans les réglementations applicables aux sociétés commerciales», in *Liber Amicorum J. Heenen*, Brussel, Bruylant, 1994, 10 e.v.; H. BRAECKMANS, «Aspecten van overgangsrecht in de nieuwe vennootschapswet van 5 december 1984», *R.W.*, 1984-85, 2734.

⁸⁰ Zie o.m. W. VAN GERVEN, *Algemeen deel*, 62, nr. 20; P. ROUBIER, *Le droit transitoire*, Parijs, Dalloz, 1960; Cass., 12 februari 1993, *Arr. Cass.*, 1993, 179; zie ook de vorige voetnoot.

⁸¹ Cf. in dezelfde zin m.b.t. de minderheidsvordering: H. BRAECKMANS, «Nieuwe regelen van bestuurders en aandeelhouders: belangenconflict, minderheidsvordering, nieuwe regelen bij het houden van een algemene vergadering, deskundigenonderzoek», in H. BRAECKMANS en E. WYMEERSCH (red.), *Het gewijzigde vennootschapsrecht 1991*, Antwerpen, Maklu, 352; J. LIEVENS, *De nieuwe vennootschapswet (wet van 18 juli 1991)*, Gent, MYS & Breesch, 1991, 173; B. TILLEMANS, *o.c.*, *T.R.V.*, 1997, 105.

⁸² Vz. Kh. Kortrijk, 17 februari 1997, *T.R.V.*, 1997, 95; *T. Not.*, 1997, 187, met noot F. Bouckaert; zie ook Vz. Kh. Kortrijk, 16 september 1996, *A.J.T.*, 1996-97, 333; Vz. Kh. Kortrijk, 7 april 1997, *V & F*, 1997, 333; Vz. Kh. Kortrijk, 10 juli 1997, *V & F*, 1997, 326; zie ook D. VAN GERVEN en M. WYCKAERT, *o.c.*, *T.R.V.*, 1998, 420.

⁸³ I. CORBISIER, *o.c.*, in CENTRE JEAN RENAULT (red.), *Droit des sociétés: les lois des 7 et 13 avril 1995*, 208-211; S. GILCART, *o.c.*, *R.R.D.*, 1997, 297; T. VERHOEST en K. GEENS, *o.c.*, *Rev.Prat.Soc.*, 1998, p. 341-342, nrs. 2-3; B. TILLEMANS en G. VAN SOLINGE, *o.c.*, *T.P.R.*, 2000, 640-641. Laatstgenoemde auteur is van oordeel dat het subsidiair karakter kan worden gebaseerd op de goede trouw tussen de vennoten.

⁸⁴ Cf. J.F. GOFFIN, *o.c.*, *J.T.*, 1998, 325.

⁸⁵ Vz. Kh. Leuven, 28 november 1996, *T.R.V.*, 1997, 108; *T. Not.*, 1997, 180, met noot F. Bouckaert.

⁸⁶ Cf. E. POTTIER en M. DE ROECK, *o.c.*, *T.B.H.*, 1998, 566, nr. 54.

E. Het voorwerp van de vordering: de overdracht van alle aandelen en converteerbare effecten

22. Krachtens (oud) art. 190ter, § 2 Venn. W. en nieuw art. 334 W.Venn. en 636 W.Venn. is het voorwerp van de vordering de overdracht door een vennoot van zijn aandelen en alle converteerbare effecten in zijn bezit, die recht geven op inschrijving op of op omzetting in aandelen van de vennootschap. Het is aan de eiser derhalve verboden om de vordering te beperken tot een deel van het aandelenpakket van de verweerder.

Deze regeling moet vermijden dat een eiser een procedure start teneinde een meerderheidspositie te verwerven, waardoor de betrokken vennoot, na afloop van de procedure, nog met een minderheidspakket overblijft.⁸⁷

F. Procedure voor de voorzitter van de rechtbank van koophandel zoals in kort geding

23. De vordering wordt ingeleid bij de voorzitter van de rechtbank van koophandel van het gerechtelijk arrondissement waarin de zetel van de vennootschap is gevestigd. Ingeval van betwisting over de plaats waar de zetel is gevestigd, is de werkelijke hoofdzetel bepalend.⁸⁸ De voorzitter van de rechtbank van koophandel is bevoegd, ongeacht of het een burgerlijke of een commerciële vennootschap betreft.⁸⁹ De voorzitter houdt zitting zoals in kort geding (oud art. 190ter, § 3, Venn. W., nieuw art. 335 en 637 W.Venn.). Een dergelijke procedure is een procedure ten gronde, maar volgens de procedureregels van het kort geding (art. 1035 Ger. Wb.).⁹⁰ Doordat het een procedure ten gronde betreft, is een inleiding van de procedure bij eenzijdig verzoekschrift niet mogelijk.⁹¹ Het vonnis is uitvoerbaar bij voorraad.⁹²

⁸⁷ Zie de bespreking tijdens de parlementaire voorbereiding: *Parl. St.*, Senaat, 1993-94, nr. 1086/2, p. 421-422.

⁸⁸ Vz. Kh. Brussel, 21 november 1997, *Rev.Prat.Soc.*, 1999, 183, met noot (waar de meerderheid van het personeel werkzaam is; zie aangaande de toepassing van de werkelijke zetelleer: Cass., 12 november 1965, *R.W.*, 1965-66, 911; D. VAN GERVEN en M. WYCKAERT, o.c., *T.R.V.*, 2000, 359; zie art. 56 W.Venn.; zie aangaande de werkelijke zetel-leer eveneens: J. MEEUSEN, «Internationaal privaatrechtelijke bepalingen (art. 56)» in *Commentaar Vennootschappen en Verenigingen*, H. BRAECKMANS, K. GEENS en E. WYMEERSCH (red.), Antwerpen, Kluwer, 2000, art. 56-6 e.v.; G. VAN HECKE m.m.v. K. LENAERTS, *Internationaal privaatrecht*, Brussel, Story, 1989, 348-349; zie aangaande de incorporatieleer (Anglo-Amerikaans recht, Nederland en Zwitserland): T. TILQUIN, «L'incorporation comme facteur de rattachement de la lex societatis», *Rev.Prat.Soc.*, 1998, 22 e.v..

⁸⁹ E. POTTIER en M. DE ROECK, o.c., *T.B.H.*, 1998, 563; B. TILLEMANS en G. VAN SOLINGE, o.c., *T.P.R.*, 2000, 675.

⁹⁰ In de rechtspraak werd geoordeeld dat, wanneer een eiser dagvaardt voor de voorzitter van de rechtbank van koophandel, zitting houdende in kort geding, en niet «zoals in kort geding», het mogelijk is dat de voorzitter deze procedure behandelt zonder verzending naar de arrondissementsrechtbank. Hij put deze bevoegdheid uit art. 190ter Venn.W.: Vz. Kh. Brussel, 21 november 1997, *Rev.Prat.Soc.*, 1999, 183; zie ook B. TILLEMANS en G. VAN SOLINGE, o.c., *T.P.R.*, 2000, 674.

⁹¹ E. POTTIER en M. DE ROECK, o.c., *T.B.H.*, 1998, 564.

⁹² Luik, 17 juni 1999, *Rev.Prat.Soc.*, 1999, 260; D. VAN GERVEN en M. WYCKAERT, o.c., *T.R.V.*, 2000, 359.

De vennootschap moet worden gedagvaard.⁹³ Indien zulks niet geschiedt, verdaagt de rechter de zaak naar een nabije datum.⁹⁴ Indien de eiser de vennootschap niet zou dagvaarden, en nalaat zulks te doen na verdaging van de zaak naar een nabije datum, kan zulks leiden tot een afwijzing van de vordering.

Krachtens (oud) art. 190ter, § 3, tweede lid, Venn. W. en nieuw art. 335, tweede lid, W.Venn. en art. 637, tweede lid, W.Venn. brengt de vennootschap op haar beurt de houders van aandelen op naam op de hoogte. Ook in het nieuwe Wetboek van Vennootschappen ontbreekt een wettelijke regeling inzake aandelen aan toonder. Zulks is een slechte en halfslachtige regeling, die bekritiseerbaar is.⁹⁵ Het amendement dat naar aanleiding van de totstandkoming van de wet van 13 april 1995 werd ingediend, inhoudende een publicatie in de pers, werd verworpen.⁹⁶ Sommige auteurs zijn van oordeel dat de raad van bestuur alles in het werk moet stellen om de aandeelhouders aan toonder op de hoogte te brengen. Zulks kan gebeuren door een aankondiging in de pers.⁹⁷ In de wettekst bestaat hiervoor echter geen formele grond.⁹⁸

De wet (ook de nieuwe art. 335, tweede lid, en 637, tweede lid, W.Venn.) verduidelijkt niet hoe de kennisgeving aan de aandeelhouders op naam moet geschieden. Aanvaard mag worden dat de kennisgeving schriftelijk (aangetekende brief, gerechtsdeurwaardersexploot) geschiedt en tijdig gebeurt.

De aandeelhouders kunnen uiteraard vrijwillig tussenkomen in de procedure. Ook anderen, zoals de pand-

⁹³ Cf. Vz. Kh. Brussel, 21 november 1997, *Rev.Prat.Soc.*, 1999, 183; zie voor een kritiek op deze regeling: E. POTTIER en M. DE ROECK, o.c., *T.B.H.*, 1998, 561; zie ook T. VERHOEST en K. GEENS, o.c., *Rev.Prat.Soc.*, 1998, 345-346; K. GEENS, M. DENEFF, F. HELLEMANS, R. TAS en J. VANANROYE, o.c., *T.P.R.*, 2000, p. 441, nr. 432.

⁹⁴ De term «nabije datum» is blijkbaar ontleend aan art. 735 Ger. W.: J. LIEVENS, o.c., 186. De grond tot invoering van de regel dat de vennootschap moet worden gedagvaard, is niet geheel duidelijk: cf. J.M. NELISSEN GRADE, o.c., in JAN RONSE INSTITUUT (red.), *De nieuwe vennootschapswetten van 7 en 13 april 1995*, 354.

⁹⁵ Zie aangaande de kritiek o.m. H. BRAECKMANS, o.c., *R.W.*, 1995-96, 1487; H. BRAECKMANS, o.c., in H. BRAECKMANS en E. WYMEERSCH, (red.), *Het gewijzigde vennootschapsrecht 1995*, 313-314; L. CORNELIS en J. WILLEMS, o.c., in K. BYTTEBIE, R.R. FELTKAMP en A. FRANÇOIS, (red.), *De gewijzigde vennootschapswet 1995*, 319; J.M. NELISSEN GRADE, o.c., in JAN RONSE INSTITUUT (red.), *De nieuwe vennootschapswetten van 7 en 13 april 1995*, 319; B. TILLEMANS, o.c., *De Belgische Accountant*, 1995, 52, nr. 51.

⁹⁶ De vertegenwoordiger van de Minister verklaarde in dit verband: «De aandeelhouders op naam moeten alleen worden verwittigd omdat zij gemakkelijker te vinden zijn. De verplichting tot kennisgeving strekt zich echter uit tot alle aandeelhouders»: *Parl. St.*, Senaat, 1993-94, nr. 1086/2, p. 404.

⁹⁷ Zie o.m. J.F. GOFFIN, o.c., *J.T.*, 1998, 326; I. CORBISIER, o.c., in *Droit des sociétés: les lois des 7 et 13 avril 1995*, CENTRE JEAN RENAULT (red.), 217; D. VAN GERVEN en M. WYCKAERT, o.c., *T.R.V.*, 1998, 421. Terecht werd gesteld dat het niet duidelijk is welke de rol is van de vennootschap bij een patstelling: B. TILLEMANS en G. VAN SOLINGE, o.c., *T.P.R.*, 2000, 676 en de verwijzingen aldaar.

⁹⁸ Zie voor beschouwingen terzake: E. POTTIER en M. DE ROECK, o.c., *T.B.H.*, 1998, 561-562. De kennisgeving aan de aandeelhouders kan als een norm van goed bestuur worden gekwalificeerd: K. GEENS, M. DENEFF, F. HELLEMANS, R. TAS en J. VANANROYE, o.c., *T.P.R.*, 2000, p. 441, nr. 432.

houdende schuldeiser van de aandelen, die over een rechtmatig belang beschikken, kunnen vrijwillig tussenkomen.⁹⁹

24. Heeft de op grond van de (oude) art. 190ter (of 190^{quater}) Venn. W. en de nieuwe art. 335, eerste lid, W.Venn. en 637, eerste lid, W.Venn. geadieerde rechter de bevoegdheid om andere maatregelen te bevelen dan de gedwongen overdracht (overname) van de aandelen? Deze vraag is niet zonder belang: het is in de formulering van eisen en tegeneisen mogelijk dat een aandeelhouder o.m. de aanstelling van een voorlopig bewindvoerder vraagt, of eist dat de rechter beveelt dat bepaalde toonderaandelen die zich bij een derde (b.v. een notaris) in bewaring bevinden, worden afgegeven, of eist dat hem (haar) als aandeelhouder bepaalde boekhoudkundige stukken worden medegedeeld, of dat de met de vennootschap concurrerende aandeelhouder deze activiteiten staakt.

De vraag moet ontkennend worden beantwoord: de aan de rechter, zitting houdende zoals in kort geding, op grond van voornoemde wetsbepalingen inzake de geschillenregeling toekomende bevoegdheid is een exclusieve bevoegdheid ten gronde, die enkel en alleen betrekking heeft op vorderingen m.b.t. deze bepalingen.¹⁰⁰ Eisen van de persoonlijke borg van de aandeelhouder kunnen derhalve ook niet worden behandeld.¹⁰¹ In de rechtspraak werd zulks volkomen terecht beslist en werden eisen en tegeneisen met een ander voorwerp dan de gedwongen overdracht van aandelen, afgewezen.¹⁰²

Het is vanzelfsprekend dat de aanvaarding van dit standpunt geen afbreuk doet aan de bevoegdheid van de op grond van de bepalingen inzake de geschillenregeling geadieerde rechter om, alvorens recht te doen, voorafgaande maatregelen te bevelen om de vordering te onderzoeken¹⁰³ of de toestand van partijen voorlopig te regelen. Hij kan derhalve, alvorens ten gronde te beslissen, aan partijen voorlopig verbod opleggen om een kapitaalverhoging te realiseren.¹⁰⁴

G. Maatregelen vóór en tijdens de procedure

25. In de praktijk kan het overwegenswaard zijn om vóór de procedure bepaalde initiatieven te nemen. Een mogelijk initiatief is het onder sekwester plaatsen van het aandelenregister of van aandelen aan toonder, teneinde te vermijden dat nog vlug bepaalde overdrachten worden gerealiseerd.¹⁰⁵

26. Na betekening van de dagvaarding, mag de verweerder zijn aandelen niet vervreemden, noch met zakelijke rechten bezwaren, behalve met toestemming van de rechter of van de partijen in het geding. Tegen de beslissing van de rechter staat geen rechtsmiddel open (oud art. 190ter, § 4, eerste lid, Venn. W., nieuw art. 336, eerste lid, W.Venn. en 638, eerste lid, W.Venn.). De *ratio legis* van deze bepaling is dat de verweerder zijn aandelen verkoopt aan een derde (stroman) om de gedwongen overdracht te beletten of te omzeilen, of dat de verweerder zijn aandelen met zakelijke (zekerheids)rechten (o.m. pand, vruchtgebruik) bezwaart, zodanig dat de rechten van de eisers in het gedrang komen.¹⁰⁶ Het verbod heeft betrekking op alle aandelen, ongeacht het tijdstip waarop de gedaagde de aandelen heeft verworven (zowel vóór als na de dagvaarding).

Deze tekst van de wet werd bekritiseerd: blijkbaar is het een vergetelheid dat het vervreemdingsverbod alleen betrekking heeft op aandelen en niet op de overige converteerbare effecten.¹⁰⁷ Deze vergetelheid verdween niet in het nieuwe Wetboek van Vennootschappen.

27. Behalve met betrekking tot het recht op dividenden, kan de rechter bevelen dat de rechten verbonden aan de over te dragen aandelen worden geschorst.¹⁰⁸ Tegen deze beslissing staat geen rechtsmiddel open (oud art. 190ter, § 4, tweede lid, Venn. W., nieuw art. 336, tweede lid, W.Venn. en 638, tweede lid, W.Venn.).¹⁰⁹ De rechter kan ook slechts een deel van de aan de aandelen verbonden rechten schorsen.

De schorsing van het stemrecht kan belangrijke implicaties hebben voor de vennootschap: het is mogelijk dat belangrijke beslissingen niet kunnen worden genomen op de algemene vergadering van aandeelhouders, zoals goedkeuring van de jaarrekening, bestemming van het resultaat,

⁹⁹ E. POTTIER en M. DE ROECK, *o.c.*, *T.B.H.*, 1998, p. 562, nr. 26.

¹⁰⁰ In dezelfde zin: J. LIEVENS, *o.c.*, 185, nr. 421; J.F. GOFFIN, *o.c.*, *J.T.*, 1998, 326; D. VAN GERVEN en M. WYCKAERT, *o.c.*, *T.R.V.*, 1998, 419; E. POTTIER en M. DE ROECK, *o.c.*, *T.B.H.*, 1998, p. 564-565, nrs. 40 e.v.; T. VERHOEST en K. GEENS, *o.c.*, *Rev.Prat.Soc.*, 1998, 367-368.

¹⁰¹ J.F. GOFFIN, *o.c.*, *J.T.*, 1998, 326.

¹⁰² Vz. Kh. Brussel, 24 maart 1997, *T.R.V.*, 1997, 227; *DAOR*, nr. 44, p. 85; Vz. Kh. Antwerpen, 5 maart 1998, *A.R.*, 15257/97, ongepubliceerd; Vz. Kh. Antwerpen, 7 mei 1998, *A.R.*, 02993/98, ongepubliceerd; zie voor een afwijzing op andere gronden: Hof Gent, 21 januari 1998, *V & F*, 1998, 48.

¹⁰³ Zie terecht: Hof Luik, 10 oktober 1997, *R.R.D.*, 1998, 72.

¹⁰⁴ Vz. Kh. Gent, 15 april 1997, *V & F*, 1998, 46.

¹⁰⁵ Vz. Kh. Brussel, 9 januari 1997, onuitgegeven, geciteerd in T. VERHOEST en K. GEENS, *o.c.*, *Rev.Prat.Soc.*, 1998, p. 345, nr. 7; K. GEENS, M. DENEFF, F. HELLEMANS, R. TAS en J. VANANROYE, *o.c.*, *T.P.R.*, 2000, p. 440, nr. 430; zie in algemene zin aangaande de sekwester: H. BRAECKMANS en Ph. ERNST, «Conflicten in vennootschappen», in M. STORME, E. WYMEERSCH en H. BRAECKMANS, (red.), *Handels- Economisch en Financieel Recht*, Gent, Mys & Breesch, 1995, p. 98 e.v., nrs. 13 e.v.; zie ook J.F. GOFFIN, *o.c.*, *J.T.*, 1998, 326; E. POTTIER en M. DE ROECK, *o.c.*, *T.B.H.*, 1998, 566.

¹⁰⁶ Zie o.m. H. BRAECKMANS, *o.c.*, *R.W.*, 1995-96, 1488; J. LIEVENS, *o.c.*, 186, nr. 425; J.M. NELISSEN GRADE, *o.c.*, in JAN RONSE INSTITUUT (red.), *De nieuwe vennootschapswetten van 7 en 13 april 1995*, 355; L. CORNELIS en J. WILLEMEN, *o.c.*, in K. BYTTEBIER, R.R. FELTKAMP en A. FRANÇOIS, (red.), *De gewijzigde vennootschapswet 1995*, 319; B. TILLEMANS en G. VAN SOLINGE, *o.c.*, *T.P.R.*, 2000, 680-681.

¹⁰⁷ Cf. nochtans art. 190ter, § 2, eerste lid, Venn. W.: ook de converteerbare effecten moeten het voorwerp zijn van de gedwongen overdracht.

¹⁰⁸ Zie o.m. B. TILLEMANS en G. VAN SOLINGE, *o.c.*, *T.P.R.*, 2000, 682-683; zie voor een bespreking van de aan aandelen verbonden lidmaatschapsrechten en vermogensrechten: M. WYCKAERT, *Kapitaal in N.V. en B.V.B.A.* Reeks rechtspersonen – en vennootschapsrecht, Kalmthout, Biblo, 1994, 386-525.

¹⁰⁹ Volkomen terecht merkt J.M. Nelissen-Grade op dat deze bepaling overbodig is, omdat de rechter van het bodemgeschil (met inbegrip van de rechter die uitspraak moet doen «zoals in kort geding») de toestand van de partijen voorlopig kan regelen krachtens art. 19, tweede lid, Ger. W. Ook kan de rechter in kort geding dergelijke maatregelen bevelen op grond van zijn algemene bevoegdheid volgens art. 584 Ger. W.: J.M. NELISSEN GRADE, *o.c.*, JAN RONSE INSTITUUT (red.), *De nieuwe vennootschapswetten van 7 en 13 april 1995*, 356; H. BRAECKMANS, *o.c.*, *R.W.*, 1995-96, 1488.

kwijting aan de bestuurders en de commissaris-revisor, herbenoeming van de bestuurders. Het staat uiteraard aan de verweerder vrij om een tegenvordering in te stellen opdat de rechter ook de schorsing uitspreekt van de rechten verbonden aan de aandelen die in handen zijn van de eiser (cf. art. 19 Ger. W.).

28. Aangaande de kwestie of de op grond van de voormelde bepalingen inzake de geschillenregeling geadieerde rechter de voorlopige schorsing van bepaalde aan de aandelen verbonden rechten kan uitspreken, in afwachting van de beslissing aangaande de gedwongen overdracht, besliste de voorzitter van de rechtbank van koophandel te Brussel in negatieve zin:¹¹⁰ de rechter nam hierbij in overweging dat de toekenning van voorlopige maatregelen vóór de beslissing ten gronde, de poort openzet voor misbruiken die onverenigbaar zijn met de filosofie van de Vennootschappenwet en met (oud) art. 190ter Venn.W. (o.m. het gevaar dat de participatie van een aandeelhouder verwatert door een tijdens de schorsing tot stand gekomen kapitaalverhoging, waarbij de andere aandeelhouder nadien de procedure tot gedwongen uitkoop niet meer benaastigt).

29. Uit de plaats van (oud) art. 190ter, § 4, tweede lid, Venn. W. en het nieuw art. 336 W.Venn. en 638 W.Venn. kan m.i. worden afgeleid dat de rechter wel beschikt over de bevoegdheid tot schorsing van de aan de aandelen verbonden rechten en is het bovenvermelde vonnis vatbaar voor kritiek: de aanhef van (oud) art. 190ter, § 4, eerste lid, Venn.W. (nieuw art. 336, eerste lid, W.Venn. en 638, eerste lid, W.Venn.: «Nadat de dagvaarding is betekend») en van (oud) art. 190ter § 5 lid 1 (nieuw art. 337 lid 1 en 639 lid 1 W.Venn.: «Bij de indiening van de eerste conclusie») kan erop duiden dat de rechter alleszins de bevoegdheid heeft tot schorsing van de rechten, verbonden aan de over te dragen aandelen. In de rechtsleer wordt deze bevoegdheid algemeen aanvaard.¹¹¹

Het bovenvermelde vonnis heeft echter wel de grote verdienste te wijzen op de gevaren van een schorsing van de rechten van een deel van de aandelen: de aandeelhouders van niet geschorste aandelen kunnen bepaalde nefaste beslissingen nemen, waardoor de rechten van de geschorste aandelen worden aangetast (b.v. een kapitaalverhoging, met verwatering van de rechten van de geschorste aandelen). Een dergelijke maatregel kan des te nefaster zijn, indien de rechter nadien in de beslissing ten gronde de eis tot gedwongen overdracht afwijst.

Overigens is (oud) art. 190ter, § 4, Venn. W. (nieuw art. 336 W.Venn. en 638 W.Venn.) onevenwichtig, omdat niets wordt bepaald aangaande de eventuele schorsing van de aan de aandelen van de eiser verbonden rechten. Het is mogelijk dat de verweerder een tegeneis instelt met het verzoek ook deze rechten te schorsen. Indien de rechten van alle aandelen

worden geschorst, kan een impasse in de besluitvorming ontstaan. Zulks kan zelfs strijdig zijn met het belang van de vennootschap: de algemene vergadering kan niet meer stemmen, hetgeen o.m. nefast is bij de gewone jaarlijkse algemene vergadering of bij dringende buitengewone algemene vergaderingen (o.m. bij verlies van kapitaal).

Gelet op het voorgaande, is het aangewezen dat de rechter de allergrootste omzichtigheid aan de dag legt bij de eventuele door een of meer partijen gevraagde schorsing van de aan de aandelen verbonden rechten vóór de uitspraak ten gronde over de toekenning of de afwijzing van de eis tot gedwongen overdracht.¹¹²

H. Aandeelhoudersovereenkomsten en statutaire bedingen aangaande de overdracht van de aandelen

30. Statutaire of buitenstatutaire voorkoop- of goedkeuringsclausules die de overdraagbaarheid van de aandelen beperken, moeten in het geding worden betrokken (oud art. 190ter, § 4, Venn. W. en nieuw art. 337 W.Venn. en 639 W.Venn.).¹¹³ Teneinde de rechter te informeren, bepaalt oud art. 190ter, § 5, Venn. W. (nieuw art. 337 W.Venn. en 639 W.Venn.) dat de verweerder bij de indiening van zijn eerste conclusie een afschrift van de gecoördineerde statuten moet voegen, alsook een afschrift of een uittreksel van alle overeenkomsten die de overdraagbaarheid van de aandelen beperken.

De rechter beschikt krachtens voormelde wetsbepalingen over een ruime bevoegdheid: a) hij kan zich in de plaats stellen van iedere partij die in de statuten of de overeenkomsten is aangewezen om de prijs te bepalen waartegen het recht van voorkoop kan worden uitgeoefend; b) hij kan de termijn verkorten waarbinnen het voorkooprecht tegen een korting kan worden uitgeoefend; c) de rechter kan zelfs de toepassing weigeren van goedkeuringsclausules, vastgesteld ten behoeve van vennoten (oud art. 190ter, § 5, eerste lid, *in fine*, Venn.W., nieuw art. 337, tweede lid, W.Venn. en art. 639, tweede lid, W.Venn.);¹¹⁴ d) de rechter kan zich zelfs uitspreken over de rechtsgeldigheid van de betrokken clausules.¹¹⁵

Indien de rechter de overdrachtbeperking als geldig beoordeelt, zijn twee hypothesen mogelijk: de rechter kan oordelen dat de overdrachtbeperking gerespecteerd moet

¹¹⁰ Vz. Kh. Brussel, 24 maart 1997, *T.R.V.*, 1997, 229; *DAOR*, nr. 44, p. 85; zie voor een kritiek: K. GEENS, M. DENEFF, F. HELLEMANS, R. TAS en J. VANANROYE, *o.c.*, *T.P.R.*, 2000, p. 441, nr. 431.

¹¹¹ Zie o.m. H. BRAECKMANS, *o.c.*, *R.W.*, 1995-96, 1488; H. BRAECKMANS, *o.c.*, in H. BRAECKMANS en E. WYMEERSCH (red.), *Het gewijzigde vennootschapsrecht 1995*, 315; I. CORBISIER, *o.c.*, in CENTRE JEAN RENAULD (red.), *Droit des sociétés; les lois des 7 et 13 avril 1995*, 218; J. LIEVENS, *o.c.*, 187; J.M. NELISSEN GRADE, *o.c.*, in JAN RONSE INSTITUUT (red.), *De nieuwe vennootschapswetten van 7 en 13 april 1995*, 356; B. TILLEMANS, *o.c.*, *T.R.V.*, 1995, 538.

¹¹² Zie terzake de formulering van deze omzichtigheid o.m. H. BRAECKMANS, *o.c.*, *R.W.*, 1995-96, 1488; I. CORBISIER, *o.c.*, in CENTRE JEAN RENAULD (red.), *Droit des sociétés*, 218; L. CORNELIS en J. WILLEMS, *o.c.*, K. BYTTEBIER, R.R. FELTKAMP en A. FRANÇOIS, (red.), *De gewijzigde vennootschapswet 1995*, 322-323.

¹¹³ Zie uitvoerig: B. TILLEMANS en G. VAN SOLINGE, *o.c.*, *T.P.R.*, 2000, 683.

¹¹⁴ Een dergelijke bepaling is normaal: het is ondenkbaar dat de door de rechter bevolen overdracht van aandelen onderworpen wordt aan een goedkeuring door een orgaan van de vennootschap (algemene vergadering of raad van bestuur) waarin de kwestieuze aandeelhouder een meerderheid bezit: J.F. GOFFIN, *o.c.*, *J.T.*, 1998, 326-327.

¹¹⁵ De in art. 190ter, § 5, tweede lid, Venn. W. vermelde term «rechtmatigheid» is een slechte woordkeuze: blijkens de parlementaire voorbereiding wordt «rechtsgeldigheid» bedoeld: *Parl. St.*, Senaat, 1993-94, nr. 1086/2, p. 429; zie voor interessante beschouwingen aangaande dergelijke bedingen: M. COIPEL, *o.c.*, 222, nr. 252-7.

worden en dat de aandelen derhalve niet aan de eisers kunnen worden overgedragen; de rechter kan ook op grond van (oud) art. 190ter, § 5, *in fine*, Venn. W. (nieuw art. 337, tweede lid, W.Venn. en art. 639, tweede lid, W.Venn.) bevelen dat de overeenkomst overgaat op de verkrijgers van de aandelen.

I. Prijs en veroordeling tot overdracht

31. Op grond van (oud) art. 190ter, § 6, eerste lid, Venn. W., nieuw art. 338 W.Venn. en 640 W.Venn., veroordeelt de rechter de verweerder om, binnen de door hem gestelde termijn te rekenen van de betekening van het vonnis, zijn aandelen aan de eisers over te dragen en de eisers om de aandelen, tegen betaling van de prijs die hij vaststelt, over te nemen.¹¹⁶ Uiteraard is het niet uitgesloten dat de rechter een tegeneis inwilligt en de eisers verplicht hun aandelen over te dragen aan de verweerdere. Indien de aandelen ten gevolge van de gedwongen overdracht in een hand verenigd worden, moet de overblijvende aandeelhouder ervoor waken om zulks te regulariseren (zie inzake NV: art. 646 W.Venn.).¹¹⁷

De rechter is bevoegd de prijs zelf te bepalen.¹¹⁸ Hij kan uiteraard een beroep doen op een deskundige (art. 962 Ger.W.).¹¹⁹

In vele gepubliceerde vonnissen werd een deskundige aangesteld.¹²⁰ Uiteraard kan ook een college van deskun-

digen worden aangesteld. Zulks kan o.m. het geval zijn indien, naast een of meer bedrijfsrevisor(en), een expert inzake schatting van onroerende goederen of bedrijfsmaterieel aangewezen is.¹²¹

Anderzijds is ook mogelijk dat de rechter de prijs bepaalt zonder een beroep te doen op een deskundige. Zulks kan het geval zijn als de eiser zich baseert op de boekwaarde van de aandelen en de verweerdere niet aangeven dat de boekwaarde, volgens hen, niet de juiste prijs zou zijn.¹²²

32. Over de methode van de prijsbepaling bevat de wet geen enkele richtlijn.¹²³

In de rechtspraak wordt bij de bepaling van de opdracht van de deskundige o.m. als richtlijn omschreven «de waarde te bepalen aan de hand van de gebruikelijke waarderingsmethodes (vermogen en rendementsaspect), met aanduiding van de methode die, gelet op de aard van de onderneming, volgens de deskundige het meest gewicht toekomt».¹²⁴ Dit criterium is gebaseerd op een ontwerpnota van het IAB (voorheen: IDAC).¹²⁵ De vermogens- en rendementswaarde kan worden gecorrigeerd.¹²⁶ Ook wordt als richtlijn gegeven «de werkelijke waarde van de aandelen».¹²⁷

In vele gevallen zal de waardering gebeuren op basis van een combinatie van intrinsieke waarde, rendementswaarde en cash-flow-waarde.¹²⁸

De rechter kan bij de prijsbepaling rekening houden met fiscale latenties.¹²⁹

33. Over het moment waarop de waardebepaling moet geschieden, bevat de wet geen aanknopingspunt.¹³⁰

Terzake kan worden gewezen op een belangwekkend arrest van het Hof van Beroep van Antwerpen van 26 oktober 1998, waarin het Hof aan de deskundige de opdracht geeft de waarde van de aandelen te bepalen op het moment dat de onenigheid tussen de aandeelhouders begon, en na te gaan of de waarde ondertussen niet werd beïnvloed door on-

¹¹⁶ Bij de vraag naar de financiering van de prijs moet worden gewezen op art. 629 W.Venn., oud art. 52ter Venn. W.: zie terzake o.m. J. LIEVENS, «De gevaren van art. 52ter Venn. W., inzonderheid in de context van een management buy-out», *N.F.M.*, 1994, nr. 3, p. 13 e.v.; M. VERPLANCKE, «Art. 52ter», in H. BRAECKMANS, K. GEENS, en E. WYMEERSCH (red.), *Artikelsgewijze commentaar vennootschapsrecht*, Antwerpen, Kluwer, 1998.

¹¹⁷ Na veroordeling tot overdracht kan de betrokken aandeelhouder die tevens bestuurder of zaakvoerder is, uiteraard ontslag nemen of kan hem ontslag worden verleend: zie terzake de interessante beschouwingen o.m. aangaande de statutaire zaakvoerder: S. GILCART, o.c., *R.R.D.*, 1997, 288-289.

¹¹⁸ Zie aangaande de problematiek terzake: J. LIEVENS, «De waardebepaling in het kader van de geschillenregeling», *V & F*, 1997, 303 e.v.; W. JACOBS, «Geschillenregeling en uitkoopbod: de waardering van de aandelen door een deskundige», *Accounting en bedrijfskunde*, 1996/3, 9; T. VERHOEST en K. GEENS, o.c., *Rev.Prat.Soc.*, 1998, 358-362; E. POTTIER en M. DE ROECK, o.c., *T.B.H.*, 1998, 575-576; Vz. Kh. Mechelen, 6 februari 1997, *T.B.H.*, 1998, 613.

¹¹⁹ Gelet op het ontbreken van een wettelijke termijn is het aangewezen de einddatum van de expertise in het dispositief op te nemen: K. GEENS, M. DENEFF, F. HELLEMANS, R. TAS en J. VANANROYE, o.c., *T.P.R.*, 2000, p. 449, nr. 440.

¹²⁰ Zie o.m. Vz. Kh. Kortrijk, 16 september 1996, *A.J.T.*, 1996-97, 333; Vz. Kh. Kortrijk, 17 februari 1997, *T.R.V.*, 1997, 95; *T. Not.*, 1997, 187, met noot F. Bouckaert; Vz. Kh. Turnhout, 22 november 1996, *V & F*, 1997, 50 (art. 190quater); Vz. Kh. Tongeren, 15 april 1997, *T.R.V.*, 1997, 225 (art. 190quater); Vz. Kh. Kortrijk, 7 april 1997, *V & F*, 1997, 333 (art. 190quater); Vz. Kh. Kortrijk, 10 juli 1997, *V & F*, 1997, 326 (art. 190quater); zie aangaande de vaststelling van de twee stadia in de procedure nl. de vaststelling van de gegronde redenen en de bepaling van de prijs: Hof Luik, 10 oktober 1997, *R.R.D.*, 1998, 72. Merk op dat in de rechtsleer een ongepubliceerde beschikking wordt vermeld waarin de rechter geen beroep deed op een expert: Vz. Kh. Namen, 11 juli 1997, *A.R.* 18/97, ongepubliceerd, geciteerd door J.F. GOFFIN, o.c., *J.T.*, 1998, 327.

¹²¹ Zie inzake art. 190quater: Vz. Kh. Turnhout, 22 november 1996, *V & F*, 1997, 50.

¹²² Vz. Kh. Mechelen, 6 februari 1997, *T.B.H.*, 1998, 613.

¹²³ Zie o.m. J. LIEVENS, o.c., *V & F*, 1997, 303 e.v.; B. TILLEMANS, o.c., *T.R.V.*, 1997, 104; S. GILCART, o.c., *R.R.D.*, 1998, 285; zie uitvoerig: T. VERHOEST en K. GEENS, o.c., *Rev.Prat.Soc.*, 1998, 360-362; E. POTTIER en M. DE ROECK, o.c., *T.B.H.*, 1998, 577; K. GEENS, M. DENEFF, F. HELLEMANS, R. TAS en J. VANANROYE, o.c., *T.P.R.*, 2000, p. 449, nr. 440.

¹²⁴ Vz. Kh. Kortrijk, 16 september 1996, *A.J.T.*, 1996-97, 333, met noot B. TILLEMANS; Vz. Kh. Kortrijk, 17 februari 1997, *T.R.V.*, 1997, 96; *T. Not.*, 1997, 187, noot F. Bouckaert; zie ook Vz. Kh. Kortrijk, 7 april 1997, *V & F*, 1997, 333 (art. 190quater); B. TILLEMANS en G. VAN SOLINGE, o.c., *T.P.R.*, 2000, 688-690.

¹²⁵ B. TILLEMANS, o.c., *T.R.V.*, 1997, 104, met verwijzing naar: J. DE LEENHEER, G. DELVAUX en H. LAGA, *De geschillenregeling en het uitkoopbod in vennootschappen*, IDAC, 1997; W. JACOBS, «Geschillenregeling en uitkoopbod. De waardering van aandelen door een deskundige», *Accountancy en bedrijfskunde*, 1996/3, 9-18; zie ook J.F. GOFFIN, o.c., *J.T.*, 1998, 327.

¹²⁶ B. TILLEMANS en G. VAN SOLINGE, o.c., *T.P.R.*, 2000, 688.

¹²⁷ Vz. Kh. Dendermonde, 19 maart 1997, *T.R.V.*, 1997, 153.

¹²⁸ J. LIEVENS, o.c., 1997, 304.

¹²⁹ Gent, 24 juni 1998, *T.R.V.*, 1999, 196, met noot.

¹³⁰ E. POTTIER en M. DE ROECK, o.c., *T.B.H.*, 1998, 578; T. VERHOEST en K. GEENS, o.c., *Rev.Prat.Soc.*, 1998, 362-366; K. GEENS, M. DENEFF, F. HELLEMANS, R. TAS en J. VANANROYE, o.c., *T.P.R.*, 2000, p. 449, nr. 441.

regelmathigheden in bestuur of boekhouding.¹³¹ Deze rechtspraak is m.i. terecht: het Hof houdt volkomen terecht rekening met het moment van het ontstaan van de onenigheid tussen de aandeelhouders, teneinde, in een rechtmatige belangenafweging, te vermijden dat een onrechtmatig handelende aandeelhouder uit zijn gedrag bovendien nog voordeel zou halen bij de prijsbepaling.

De rechter kan verschillende peildata aanduiden waarop de deskundige zich over de waarde van de aandelen moet uitspreken.¹³² Hij kan verscheidene tijdstippen bepalen, zoals de cruciale feiten die als gegronde redenen werden gekwalificeerd, het afsluiten van de jaarrekening, het moment van de dagvaarding en uiteraard het moment van redactie van het deskundigenrapport.¹³³ De rechter kan zelfs aan de deskundige opdracht geven tot het bepalen aan welke van de waarderingsmethodes alsook aan welke van de peildata het meest gewicht toekomt.¹³⁴

Indien de rechter evenwel rekening houdt met de voor de aandeelhouder ontstane waardedaling wegens het optreden van de «slechte» aandeelhouder, kent hij also impliciet een schadevergoeding toe die uiteraard nadien door de schade lijdende aandeelhouder geen tweede maal kan worden gevorderd.¹³⁵

34. De rechter is niet gebonden door een clause van prijsbepaling opgenomen in een voorkoopclause: een dergelijke clause heeft een ander voorwerp en kan om die reden m.i. niet in aanmerking komen.

De deskundige kan rekening houden met de omstandigheid of het over te dragen pakket een beleidsbepalend of een minderheidspakket uitmaakte.¹³⁶

Naast de opdracht tot prijsbepaling, kan de deskundige ook worden belast met een nader onderzoek van bepaalde feiten, zoals het onderzoek of de kwestieuze vennoot de activiteit van de vennootschap heeft beïnvloed of afge-

bouwd, of de winst werd gemanipuleerd, of de stock op aanzienlijke wijze werd verminderd.¹³⁷

35. In de rechtsleer is discussie aangaande het antwoord op de vraag of de rechter gebonden is door een clause in de statuten of in een aandeelhoudersovereenkomst die een prijsbepalingsformule inhoudt bij uitsluiting of uittreding.¹³⁸ Blijkbaar oordeelt het merendeel van de rechtsleer dat de rechter hierdoor gebonden is:¹³⁹ een dergelijke clause is geenszins wettelijk verboden en de aandeelhouders zijn gebonden door een dergelijke bepaling, die zij zelf hebben onderschreven. Andere auteurs stellen dat de rechter en de door hem aangestelde deskundige een contractuele of statutaire prijsbepalingsclause als een feitelijk beoordelingselement in aanmerking kunnen nemen, maar dat zij hierdoor niet gebonden zijn.¹⁴⁰ De voorzitter van de Rechtbank van Koophandel te Aalst oordeelde dat geen rekening moet worden gehouden met een statutaire prijsbepalingsclause.¹⁴¹

36. De door de rechter bepaalde prijs is bindend voor eiser en verweerder.¹⁴² Aanvaard mag worden dat het onmogelijk is voor de eiser om na kennisname van de prijs nog een afstand van vordering te doen. Ingeval de gedingvoerende partijen uiteraard tijdens de procedure akkoord gaan over de prijs en verzoeken om daarvan akte te laten nemen in een akkoordvonnis, zijn zij hierdoor gebonden.

37. Wanneer hij de gegronde redenen bewezen acht, veroordeelt de rechter de verweerder om zijn aandelen en de converteerbare effecten die recht geven op inschrijving of omzetting in aandelen, over te dragen aan de eiser.¹⁴³ Hij bepaalt de prijs en de termijn waarbinnen de overdracht moet plaatshebben. De termijn loopt vanaf de betekening van het vonnis.¹⁴⁴

38. Het vonnis geldt als titel voor de vervulling van de formaliteiten verbonden aan de overdracht van de aandelen op naam (oud art. 190ter, § 6, tweede lid, Venn. W., nieuw art. 338, tweede lid, W.Venn. en art. 640, tweede lid, W.Venn.). De vennootschap is derhalve ertoe gehouden de overdracht in te schrijven in het aandelenregister. Met betrekking tot de overdracht van de aandelen aan toonder dienen geen bijzondere formaliteiten te worden vervuld.

¹³¹ Antwerpen, 26 oktober 1998, *T.R.V.*, 2000, 464, met noot M.W.; *T.B.H.*, 1999, 572.

¹³² B. TILLEMANS en G. VAN SOLINGE, *o.c.*, *T.P.R.*, 2000, 692-694; zie nochtans: Brussel, 20 april 1999, *T.R.V.*, 1999, dat oordeelt dat de overname moet gebeuren aan de waarde van de aandelen op het ogenblik dat de vordering wordt ingeleid.

¹³³ Zie de beschouwingen terzake: B. TILLEMANS en G. VAN SOLINGE, *o.c.*, *T.P.R.*, 2000, 692-694; B. TILLEMANS, noot onder Vz. Kh. Kortrijk, 16 september 1996, *A.J.T.*, 1996-97, 333; B. TILLEMANS, *o.c.*, *T.R.V.*, 1997, 104; J.F. GOFFIN, *o.c.*, *J.T.*, 1998, 328; J. LIEVENS, *o.c.*, *V & F*, 1997, 305; Vz. Kh. Dendermonde, 19 maart 1997, *T.R.V.*, 1997, 153; Vz. Kh. Kortrijk, 16 september 1996, *A.J.T.*, 1996-97, 333.

¹³⁴ Vz. Kh. Kortrijk, 7 april 1997, *V & F*, 1997, 333 (art. 190quater Venn. W.).

¹³⁵ B. TILLEMANS, *o.c.*, *A.J.T.*, 1996-97, 334, met verwijzing naar Nederlands recht; J.F. GOFFIN, *o.c.*, *J.T.*, 1998, 327; zie voor een waarschuwing t.a.v. deze stelling: J. LIEVENS, *o.c.*, *V & F*, 1997, 305, die terecht stelt dat zo op een indirecte manier over de aansprakelijkheid van de bestuurders wordt geoordeeld.

¹³⁶ Zie o.m. H. BRAECKMANS, *o.c.*, in H. BRAECKMANS en E. WYMEERSCH, (red.), *Het gewijzigde vennootschapsrecht 1995*, 320, J.M. NELISSEN GRADE, *o.c.*, in JAN RONSE INSTITUUT (red.), *De nieuwe vennootschaps wetten van 7 en 13 april 1995*, Kalmthout, Biblo, 1995, 360; B. TILLEMANS, *o.c.*, *T.R.V.*, 1997, 104; J.F. GOFFIN, *o.c.*, *J.T.*, 1998, 328; J. LIEVENS, *o.c.*, *V & F*, 1997, 305, die een voorstel formuleert inzake bepaling van de décote; B. TILLEMANS en G. VAN SOLINGE, *o.c.*, *T.P.R.*, 2000, 691-692.

¹³⁷ Zie voor een goed voorbeeld: Vz. Kh. Kortrijk, 16 september 1996, *A.J.T.*, 1996-97, 333.

¹³⁸ E. POTTIER en M. DE ROECK, *o.c.*, *T.B.H.*, 1998, 580.

¹³⁹ I. CORBISIER, *o.c.*, in CENTRE JEAN RENAULD (red.), *Droit des sociétés: les lois des 7 et 13 avril 1995*, 229; J.F. GOFFIN, *o.c.*, *J.T.*, 1998, 327; J. LIEVENS, *o.c.*, *V & F*, 1997, 305; D. VAN GERVEN en M. WYCKAERT, *o.c.*, *T.R.V.*, 1999, 408.

¹⁴⁰ J.M. NELISSEN GRADE, *o.c.*, in JAN RONSE INSTITUUT (red.), *De nieuwe vennootschaps wetten na 7 en 13 april 1995*, 359.

¹⁴¹ Vz. Kh. Aalst, 28 mei 1997, *T.R.V.*, 1999, 201.

¹⁴² Zie aangaande de hoofdelijkheid: K. GEENS, M. DENEFF, F. HELLEMANS, R. TAS en J. VANANROYE, *o.c.*, *T.P.R.*, 2000, p. 451, nr. 442.

¹⁴³ B. TILLEMANS en G. VAN SOLINGE, *o.c.*, *T.P.R.*, 2000, 697-698.

¹⁴⁴ J.F. GOFFIN, *o.c.*, *J.T.*, 1998, 328; Vz. Kh. Kortrijk, 17 februari 1997, *T.R.V.*, 1997, 101, *T. Not.*, 1997, 187, met noot F. Bouckaert, waarin een termijn van acht dagen vanaf de betekening is bepaald, onder verbeurte van een dwangsom van 5.000.000 frank per dag vertraging.

Het verdient aanbeveling dat de eiser vraagt dat de overdracht wordt bevolen onder verbeurte van een dwangsom (art. 1385bis Ger. Wb.).¹⁴⁵

39. De overname van de aandelen heeft, in voorkomend geval, plaats na de uitoefening van de eventuele rechten van voorkoop die in het vonnis worden genoemd, naar evenredigheid van ieders aandelenbezit, tenzij de eisers onderling een andere overeenkomst hebben gesloten (oud art. 190ter, § 6, derde lid, Venn. W., nieuw art. 338, derde lid, W.Venn., art. 640, derde lid, W.Venn.).

40. De eisers zijn hoofdelijk gehouden tot betaling van de prijs (oud art. 190ter, § 6, vierde lid, Venn. W., nieuw art. 338, vierde lid, W.Venn., art. 640, vierde lid, W.Venn.).

De beslissing van de rechter is uitvoerbaar bij voorraad, niettegenstaande verzet of hoger beroep.

Het uittreksel van een in kracht van gewijsde gegane of bij voorraad uitvoerbare rechterlijke beslissing waarbij een uittreding of uitsluiting wordt uitgesproken, wordt neergelegd ter griffie en bekendgemaakt in de bijlagen tot het Belgisch Staatsblad (art. 342 W.Venn. en art. 644 W.Venn.).

J. Overdracht van het stemrecht

41. De hypothese is denkbaar dat een persoon (b.v. een vruchtgebruiker) het hem toekomend stemrecht op de aandelen misbruikt.¹⁴⁶ (Oud) art. 190ter, § 7, Venn. W. (nieuw art. 339 W.Venn. en 641 W.Venn.) kan aan deze problematiek tegemoetkomen: degene die aan de kwantitatieve drempel voldoet, kan in rechte vorderen dat eenieder die het stemrecht uitoefent in een andere hoedanigheid dan die van eigenaar, zijn stemrecht overdraagt aan de bezitter of de andere bezitters van het aandeel. De kwantitatieve drempel is dezelfde als met betrekking tot de vordering tot uitsluiting (zie *supra*, nr. 3).¹⁴⁷

III. DE UITTREDING

42. (Oud) art. 190quater Venn. W., nieuw art. 340 e.v. W.Venn. en nieuw art. 642 e.v. W.Venn. vormen het spiegelbeeld van de voormelde regeling inzake uitsluiting: (oud) art. 190quater Venn. W., nieuw art. 340 e.v. W.Venn. en nieuw art. 642 e.v. W.Venn. houden een regeling in waarbij een vennoot in rechte vordert dat de andere vennoten zijn (haar) aandelen overneemt.

Er bestaat, blijkens de parlementaire voorbereiding, een verschil: (oud) art. 190quater Venn. W. (nieuw art. 340 e.v. en 642 e.v. W.Venn.) regelen de hypothese waarbij een vennoot door de gedragingen van een of meer vennoten zodanig in zijn rechten of belangen wordt geschaad, dat van hem in redelijkheid niet langer kan worden gevergd dat hij vennoot blijft: de belangen van de vennoot, slachtoffer van

de gedragingen van de andere vennoot, staan hierbij centraal; de uitsluitingsregeling beoogt in essentiële mate ook een bescherming van het belang van de vennootschap.¹⁴⁸

A. Toepassingsgebied

43. Het toepassingsgebied van de regeling van (oud) art. 190quater Venn. W. (nieuw art. 340 W.Venn. en art. 642 W.Venn.) is hetzelfde als dat van (oud) art. 190ter Venn. W. (nieuw art. 334 W.Venn. en art. 635 W.Venn.) nl. de BVBA, de NV die geen publiek beroep doet of heeft gedaan op het spaarwezen en de commanditaire vennootschap op aandelen.

B. Geen kwantitatief criterium voor de eiser

44. (Oud) art. 190quater Venn. W. (nieuw art. 340 W.Venn. en art. 642 W.Venn.) verschilt op dit gebied van (oud) art. 190ter Venn. W. (nieuw art. 334 W.Venn. en art. 636 W.Venn.) dat er geen drempelvereiste bestaat, zodat elke vennoot, hoe klein ook zijn aandelenpakket, deze procedure kan instellen.¹⁴⁹ Art. 340 W.Venn. verwijst niet naar art. 334 W.Venn. en art. 642 W.Venn. verwijst niet naar art. 636 W.Venn., zodat de vordering zou kunnen worden gesteld door een dochter of door de vennootschap zelf.¹⁵⁰

C. De hoedanigheid van de verweerder

45. De procedure moet worden ingeleid tegen de vennoot (vennoten) die de rechten of belangen van de eiser schaadt.¹⁵¹

D. De aanwezigheid van gegronde redenen

1° Parlementaire voorbereiding

46. Tijdens de parlementaire voorbereiding werd het doel van de gedwongen overneming aangegeven: deze bepaling dient om de belangen te vrijwaren van de vennoot, wanneer deze door gedragingen van andere aandeelhouders in het gedrang komen, zodat van hem (haar) niet meer (in redelijkheid) kan worden geëist dat hij nog langer vennoot zou blijven.¹⁵²

¹⁴⁸ *Parl. St.*, Senaat, 1993-94, nr. 1086/2, p. 417; zie o.m. ook J.F. GOFFIN, o.c., *J.T.*, 1998, 328; Ph. COLLE en D. SCHUERMANS, «Over de wisselwerking tussen het vennootschapsbelang en het persoonlijk belang van de eisende aandeelhouder bij een gedwongen overname van aandelen (art. 190quater Venn. W.)», *V & F*, 1997, 296.

¹⁴⁹ Zie aangaande de problemen i.v.m. het bewijs van de eigendom van de aandelen: D. VAN GERVEN en M. WYCKAERT, o.c., *T.R.V.*, 1998, 424.

¹⁵⁰ B. TILLEMANS en G. VAN SOLINGE, o.c., *T.P.R.*, 2000, 707.

¹⁵¹ De procedure kan niet worden ingeleid tegen de vennootschap teneinde laatstgenoemde te verplichten de aandelen te kopen (zie ook oud art. 52bis Venn.W., nieuw art. 507 W.Venn.): Vz. Kh. Mechelen, 6 februari 1997, *T.B.H.*, 1998, 613.

¹⁵² *Parl. St.*, Senaat, 1993-94, nr. 1086/2, p. 437; zie ook o.m. L. CORNELIS en J. WILLEMEN, o.c., in *De gewijzigde vennootschapswet 1995*, K. BYTTEBIER, R.R. FELTKAMP en A. FRANÇOIS (red.), 340; Ph. COLLE en D. SCHUERMANS, o.c., *V & F*, 1997, 296.

¹⁴⁵ I. CORBISIER, in CENTRE D'ETUDES JEAN RENAULD (red.), *Droit des sociétés: les lois des 7 et 13 avril 1995*, 232; J. LIEVENS, o.c., 190; J.F. GOFFIN, o.c., *J.T.*, 1998, 328.

¹⁴⁶ Merk op dat bij pand op aandelen, behoudens andersluidende overeenkomst, het stemrecht toekomt aan de pandgever, en niet aan de pandhouder: C. RESTEAU, A. BENOIT-MOURY en A. GREGOIRE, *Traité des sociétés anonymes*, II, Brussel, Swinnen, 1982, 364, nr. 1166.

¹⁴⁷ Zie voorts: B. TILLEMANS en G. VAN SOLINGE, o.c., *T.P.R.*, 2000, 699-704.

Er bestaat een verschil met de regeling inzake de uittreding, waarin niet alleen het belang van de eisende vennoot, maar zeker ook het belang van de vennootschap centraal staat: (oud) art. 190*quater* Venn. W. (nieuw art. 340 W.Venn. en art. 642 e.v. W.Venn.) strekt ertoe het particuliere belang van de vennoot te optimaliseren.¹⁵³ Tijdens de parlementaire voorbereiding werd het systematisch reserveren van de vennootschapswinst zonder (redelijke) verantwoording op grond van investeringsbehoeften of van de indekking tegen een verwachte conjunctuurverzwakking als voorbeeld gegeven.¹⁵⁴ Het is vanzelfsprekend dat de rechter naast het persoonlijk belang van de «beklemd» vennoot, ook met het vennootschapsbelang rekening moet houden.¹⁵⁵

2° Eerste commentaar in de rechtsleer

47. In de eerste commentaren op de nieuwe bepaling van (oud) art. 190*quater* Venn. W. (nieuw art. 340 e.v. W.Venn. en art. 642 e.v. W.Venn.) werden dezelfde gegronde redenen vermeld als inzake (oud) art. 190*ter* Venn. W. (nieuw art. 340 e.v. W.Venn. en art. 642 e.v. W.Venn.): wanprestatie van een vennoot, duurzame onenigheid van ernstige aard tussen de vennoten, de voortdurende miskenning van het vennootschapsbelang door een meerderheidsaandeelhouder of door een minderheidsaandeelhouder, de onmogelijkheid tot verdere realisatie van het maatschappelijk doel.¹⁵⁶ Als klassiek geval wordt ook de intragroepsverrichting vermeld, waardoor baten zonder equivalente tegenprestatie worden doorgeschoven naar zusters, dochters of moeders, waar het aandeelhouderschap anders is gestructureerd.¹⁵⁷ Ook zou b.v. een strafrechtelijke veroordeling tot gevolg kunnen hebben dat de andere vennoot eist dat de veroordeelde zijn aandelen koopt.¹⁵⁸ Cornelis en Willemen beklemtonen dat de uitstapbeoordeling objectief moet gebeuren, nl. vanuit het oogpunt van de normaal voorzichtige en redelijke vennoot, die in dezelfde feitelijke omstandigheden is geplaatst.¹⁵⁹ Deze auteurs leggen er de nadruk op dat de uitstapregeling van (oud) art. 190*quater* Venn. W., nieuw art. 340 e.v. W.Venn., art. 642 e.v. W.Venn. ertoe strekt het particuliere belang van de vennoot te optimaliseren, en dat

het vennootschapsbelang hierbij niet primordiaal is: het vennootschapsbelang kan door de uitstapregeling worden gediend, maar dit is noch een voorwaarde, noch een noodzakelijk gevolg van de uitstap.¹⁶⁰

Ook wanneer de feitenrechter tot de bevinding komt dat de door hem gegrond bevonden uitstapvordering de belangen van de vennootschap niet ten goede komt, moet hij deze gegrond verklaren: hij moet nl. niet de verhouding tussen de vennoten en de vennootschap, maar wel die tussen de conflicterende vennoten onderling beoordelen.¹⁶¹

3° Rechtspraak

48. Essentieel is dat de gedwongen overname van de aandelen alleen gevorderd kan worden tegen de vennoot op wie deze gegronde redenen van toepassing zijn.¹⁶² Colle en Schuermans wijzen erop dat een misbruik van (oud) art. 190*quater* Venn. W. (nieuw art. 340 e.v. W.Venn., art. 642 e.v. W.Venn.) kan worden afgeleid uit de omstandigheid dat de procedure wordt ingeleid tegen alle aandeelhouders, ook tegen diegenen tegen wie geen gegronde redenen kunnen worden ingeroepen.¹⁶³

Vereist is niet dat de vennoot op wie de gegronde redenen van toepassing zijn, foutief heeft gehandeld: de uittredingsregeling geldt in die optiek niet als een sanctie en kan van toepassing zijn als bepaalde feiten (toestanden) voorhanden zijn, zonder dat sprake moet zijn van een fout of rechtsmisbruik.¹⁶⁴ In de recente rechtsleer werd daarentegen verdedigd dat een gegronde reden steeds een onrechtmatig handelen onderstelt de vennoot die tot overname wordt aangesproken.¹⁶⁵

49. Ook de gegronde redenen in de zin van (oud) art. 190*quater* Venn. W. (nieuw art. 340 W.Venn., art. 642 W.Venn.) zijn een open norm: het komt aan de rechter toe om deze norm op grond van het voorgelegde feitenmateriaal in te vullen.¹⁶⁶

50. Ook voor de toepassing van (oud) art. 190*quater* Venn. W. (nieuw art. 340 W.Venn., art. 642 W.Venn.) moeten verschillende feiten aanwezig zijn.¹⁶⁷

51. De kerngedachte van (oud) art. 190*quater* Venn. W. (nieuw art. 340 W.Venn., art. 642 W.Venn.) wordt goed verwoord door de voorzitter van de Rechtbank van Koophandel te Turnhout. Voornoemde bepaling heeft betrekking op het geval van een vennoot, die door de gedragingen van de andere vennoten zodanig in zijn rechten of belangen wordt geschaad, dat van hem in alle redelijkheid niet langer

¹⁵³ Zie o.m. L. CORNELIS en J. WILLEMEN, o.c., in *De gewijzigde vennootschapswet 1995*, K. BYTTEBIER, R.R. FELTKAMP en A. FRANÇOIS, (red.), 340; Ph. COLLE en D. SCHUERMANS, o.c., *V & F*, 1997, 296.

¹⁵⁴ *Parl. St.*, Senaat, 1993-94, nr. 1995/19, p. 70.

¹⁵⁵ Zie vooral Ph. COLLE en D. SCHUERMANS, o.c., *V & F*, 1997, 298 en de aldaar uitgebouwde argumenten.

¹⁵⁶ Zie o.m. H. BRAECKMANS, o.c., *R.W.*, 1995-96, 1485; B. TILLEMANS, o.c., *T.R.V.*, 1995, 536 en o.c., *De Belgische Accountant*, 1995, nr. 3, p. 51; J.M. NELISSEN GRADE, o.c., in JAN RONSE INSTITUUT (red.), *De nieuwe vennootschapswetten van 7 en 13 april 1995*, 351; J. LIEVENS, o.c., 183; Ph. COLLE en D. SCHUERMANS, o.c., *V & F*, 1997, 297.

¹⁵⁷ L. CORNELIS en J. WILLEMEN, J., o.c., in K. BYTTEBIER, R.R. FELTKAMP en A. FRANÇOIS (red.), *De gewijzigde vennootschapswet 1995*, 281, vooral 341.

¹⁵⁸ H. BRAECKMANS, o.c., *R.W.*, 1995-96, 1485; I. CORBISIER, o.c., in CENTRE JEAN RENAULD (red.), *Droit des sociétés: les lois des 7 et 13 avril 1995*, 237.

¹⁵⁹ L. CORNELIS en J. WILLEMEN, o.c., in K. BYTTEBIER, R.R. FELTKAMP en A. FRANÇOIS, (red.), *De gewijzigde vennootschapswet 1995*, 340-341.

¹⁶⁰ Zie ook B. TILLEMANS en G. VAN SOLINGE, o.c., *T.P.R.*, 2000, 708.

¹⁶¹ L. CORNELIS en J. WILLEMEN, *ibid.*

¹⁶² Zie o.m. Ph. COLLE en D. SCHUERMANS, o.c., *V & F*, 1997, 301; J.F. GOFFIN, o.c., *J.T.*, 1998, 329; D. VAN GERVEN en M. WYCKAERT, o.c., *T.R.V.*, 2000, 360.

¹⁶³ Ph. COLLE en D. SCHUERMANS, o.c., *V & F*, 1997, 1997, 301.

¹⁶⁴ Zie vooral Bergen, 28 juni 1999, *DAOR*, 1999, 50; Vz. Kh. Kortrijk, 7 april 1997, *V & F*, 1997, 333; Vz. Kh. Kortrijk, 10 juli 1997, *V & F*, 1997, 326; Vz. Kh. Mechelen, 6 februari 1997, *T.B.H.*, 1998, 613.

¹⁶⁵ S. MAQUET, o.c., *Rev.Prat.Soc.*, 1999, 135; D. VAN GERVEN en M. WYCKAERT, o.c., *T.R.V.*, 2000, 360.

¹⁶⁶ Zie *supra*, nr. 12.

¹⁶⁷ Zie *supra*, nrs. 12 e.v.

gevergd kan worden dat hij vennoot blijft. Bij de uitstapprocedure dient de vraag te worden gesteld of de samenwerking tussen partijen als vennoten al dan niet definitief en onherroepelijk is verstoord, zodat de verderzetting van de vennootschapsovereenkomst van de eiser niet kan worden gevegd.¹⁶⁸

52. De rechtspraak interpreteert de aanwezigheid van gegronde redenen dan ook op restrictieve wijze.¹⁶⁹ De uitbreiding is niet bedoeld om aan vennoten de kans te geven uit de vennootschap te stappen wanneer deze minder goede resultaten boekt.¹⁷⁰ Er werd ook geoordeeld dat een eenmalige obstructie van het controlerecht van een aandeelhouder onvoldoende is.¹⁷¹

53. Het verschil tussen (oud) art. 190ter (nieuw art. 334 W.Venn., art. 636 W.Venn.) en (oud) art. 190quater (nieuw art. 340 W.Venn., art. 642 W.Venn.) wordt door o.m. de voorzitter van de Rechtbank van Koophandel te Tongeren verwoord: «Bij de gedwongen overdracht (bedoeld wordt: oud art. 190ter Venn. W.) ligt de gegronde reden vooral in het vennootschapsbelang. Een vennoot kan een vordering tot gedwongen overdracht instellen omdat hij vreest dat zonder een ingrijpende wijziging, de vennootschap zal verloren gaan of zware verliezen lijden. Hij geeft positief te kennen dat hij met de vennootschap wil voortwerken. Bij een gedwongen overname (bedoeld wordt: oud art. 190quater Venn. W.) is dit niet het geval. De vennoot wenst zijn geïnvesteerd kapitaal te recupereren. Het vennootschapsbelang kan hier geen rol spelen. Aanlegger neemt integendeel afstand van de vennootschap en laat het beheer volledig over aan de overnemer van de aandelen. In tegenstelling met (oud) art. 190ter Venn. W. moet dan ook bij een gedwongen overname de vordering worden ingesteld tegen de vennoot op wie de gegronde reden betrekking heeft. De basis van de vordering ligt dus in een zware contractuele wanprestatie van de gedwongen overnemer of minstens in een onenigheid, waarvoor hij verantwoordelijk is. De vordering wordt ingesteld in het belang van de vennoot die wil uittreden».¹⁷² Ook de voorzitter van de Rechtbank van Koophandel te Mechelen verwoordt het verschil tussen (oud) art. 190ter en (oud) art. 190quater Venn. W. zeer treffend en aanvaardt dat, voor de toepassing van laatstgenoemde bepaling, in de eerste plaats het belang van de vennoot moet worden gezien en dat het belang van de

vennootschap niet op het spel moet staan.¹⁷³ In de recente rechtsleer wordt dit verschil duidelijk beklemtoond.¹⁷⁴

In de rechtsleer en ook in de rechtspraak wordt m.b.t. (oud) art. 190quater Venn. W. (nieuw art. 340 W.Venn. en 642 W.Venn.) gesteld dat de rechter niet alleen het belang van betrokken vennoot, maar ook het belang van de vennootschap moet afwegen.¹⁷⁵

54. Welke feiten komen in aanmerking als gegronde redenen in de zin van art. 190quater Venn. W. ?

a) De wanprestatie van een vennoot, die hem (haar) toerekenbaar is, is een gegronde reden in de zin van (oud) art. 190quater Venn. W. (nieuw art. 340 W.Venn. en art. 642 W.Venn.) (cf. art. 1871 B.W. en 1184 B.W.).¹⁷⁶

Zulks is het geval wanneer blijkt dat een aandeelhouder, tevens bestuurder, middelen onttrekt aan de vennootschap, o.m. door facturatie ten laste van de vennootschap van privé-kosten.¹⁷⁷ Ook de miskenning van bepalingen van een aandeelhoudersovereenkomst en/of een managementovereenkomst met de aandeelhouder, wordt als een gegronde reden aangemerkt.¹⁷⁸

Een schoolvoorbeeld van feitenmateriaal leidend tot toepassing van (oud) art. 190quater is de beschikking van de voorzitter van de Rechtbank van Koophandel te Kortrijk van 7 april 1997: de winsten worden niet uitgekeerd noch geïnvesteerd, maar systematisch «werkeloos» op een rekening geplaatst; een aandeelhouder heeft een participatie in een concurrerende vennootschap (met een identiek maatschappelijk doel!), waarin nieuwe technologieën worden toegepast en de omzet voortdurend stijgt, terwijl de omzet van de vennootschap waarin eisers minderheidsaandeelhouders zijn, daalt en de activiteiten aldaar worden afgebouwd; de activiteiten van beide vennootschappen zijn in dezelfde gebouwen, zodat er oncontroleerbare mogelijkheden bestaan om de vennootschap leeg te halen ten voordele van een van de meerderheidsaandeelhouders.¹⁷⁹ De gegronde redenen zijn ook aanwezig als blijkt dat een aandeelhouder benadeeld wordt t.o.v. de andere aandeelhouders.¹⁸⁰

b) Het aanrekenen van hoge managementvergoedingen door bepaalde bestuurders benoemd op voorstel van de meerderheidsaandeelhouder, terwijl blijkt dat de daartegenoverstaande prestaties niet kunnen bewezen worden en de

¹⁶⁸ Vz. Kh. Turnhout, 22 november 1996, *V & F*, 1997, 50; zie ook Vz. Kh. Verviers, 31 januari 1997, *T.R.V.*, 1997, 156; *R.P.S.*, 1997, 270; *R.R.D.*, 1997, 313.

¹⁶⁹ Vz. Kh. Tongeren, 15 april 1997, *T.R.V.*, 1997, 226; zie ook Vz. Kh. Hasselt, 12 september 1997, *V & F*, 1997, 339; Vz. Kh. Gent, 15 april 1997, *V & F*, 1998, 46; Vz. Kh. Charleroi, 30 april 1998, *J.T.*, 1998, 555.

¹⁷⁰ Vz. Kh. Leuven, 22 juni 1999, *T.B.H.*, 2000, 654.

¹⁷¹ Vz. Kh. Hasselt, 16 juli 1997, *T.R.V.*, 1999, 331; D. VAN GERVEN en M. WYCKAERT, o.c., *T.R.V.*, 2000, 361.

¹⁷² Vz. Kh. Tongeren, 15 april 1997, *T.R.V.*, 1997, 225; zie ook Vz. Kh. Verviers, 31 januari 1997, *T.R.V.*, 1997, 156; *R.P.S.*, 1997, 270; *R.R.D.*, 1997, 313; Vz. Kh. Mechelen, 6 februari 1997, *T.B.H.*, 1998, 613; zie ook Vz. Kh. Leuven, *T.B.H.*, 2000, 654; Vz. Kh. Charleroi, *Rev.Prat.Soc.*, 1998, 427; D. VAN GERVEN en M. WYCKAERT, o.c., *T.R.V.*, 1998, 423.

¹⁷³ Vz. Kh. Mechelen, 6 februari 1997, *T.B.H.*, 1998, 613; zie ook Bergen, 28 juni 1999, *DAOR*, 1999, 52; Vz. Kh. Brussel, 25 juni 1997, *Rev.Prat.Soc.*, 1999, 175.

¹⁷⁴ Zie o.m. B. TILLEMEN en G. VAN SOLINGE, o.c., *T.P.R.*, 2000, 657-658; D. VAN GERVEN en M. WYCKAERT, o.c., *T.R.V.*, 1999, 360; E. POTTIER en M. DE ROECK, o.c., *T.B.H.*, 1998, 568 en 582.

¹⁷⁵ Vz. Kh. Gent, 15 april 1997, *V & F*, 1998, 46; Bergen, 28 juni 1999, *DAOR*, 1999, 52; Ph. COLLE en D. SCHUERMANS, o.c., *V & F*, 1997, vooral p. 298-300; Vz. Kh. Charleroi, 30 april 1998, *J.T.*, 1998, 555.

¹⁷⁶ E. POTTIER en M. DE ROECK, o.c., *T.B.H.*, 1998, 585; T. VERHOEST en K. GEENS, o.c., *Rev.Prat.Soc.*, 1998, 355; B. TILLEMEN en G. VAN SOLINGE, o.c., *T.P.R.*, 2000, 720-723.

¹⁷⁷ Vz. Kh. Dendermonde, 19 maart 1997, *T.R.V.*, 1997, 153; zie inzake een afwijzing van de vordering: Vz. Kh. Hasselt, 12 september 1997, *V & F*, 1997, 339.

¹⁷⁸ Vz. Kh. Brussel, 25 juni 1997, *Rev.Prat.Soc.*, 1999, 175; Vz. Kh. Charleroi, 5 februari 1998, *Rev.Prat.Soc.*, 1998, 427.

¹⁷⁹ Vz. Kh. Kortrijk, 7 april 1997, *V & F*, 1997, 333.

¹⁸⁰ Luik, 23 september 1999, *DAOR*, 2000, 101.

minderheidsaandeelhouder zulks niet kan controleren, waarbij bovendien vaststaat dat het bestuurdersmandaat krachtens de statuten kosteloos is en de vennootschap zich reeds herhaaldelijk in de voorwaarden van verlies van kapitaal bevond, zijn gegronde redenen in de zin van (oud) art. 190quater Venn. W. (nieuw art. 340 W.Venn. en art. 642 W.Venn.).¹⁸¹

55. Wanneer echter niet bewezen wordt dat de transferten van gelden bedrijfseconomisch niet verantwoord zijn, wordt de vordering tot toepassing van (oud) art. 190quater Venn. W., nieuw art. 340 W.Venn. en art. 642 W.Venn. afgewezen. Hierbij nam de rechter ook in overweging dat de meningsverschillen tussen de vennoten aangaande de te volgen strategie (*in casu* in de sector van het vervoer) de werking van de vennootschap niet bedreigt.¹⁸²

c) De vaststelling dat een vennoot in zijn verwachting werd bedrogen door de andere vennoot, waarbij in overweging werd genomen dat de kwestieuze vennoot niet een passieve geldschiet, maar een werkend vennoot was die via de samenwerking zijn beroep wilde uitoefenen, werd als een gegronde reden in de zin van (oud) art. 190quater Venn. W. (nieuw art. 340 W.Venn. en art. 642 W.Venn.) aanvaard.

56. De rechter nam hierbij ook in aanmerking dat verweerder nooit inging op de voorstellen van de eiser om de samenwerking te organiseren: ofschoon verweerder geen contractuele plicht terzake had, diende hij wel duidelijkheid te brengen.¹⁸³ *In casu* werd het bijzonder feitenmateriaal, nl. dat verweerder weigerde om de met eiser bestaande professionele vennootschap aan te passen aan de IDAC-voorwaarden van een burgerlijke vennootschap, als een bijzondere grond voor de toepassing van (oud) art. 190quater Venn. W. aangemerkt.¹⁸⁴

d) Tussen de aandeelhouders is een duurzame, onherroepelijke onenigheid (conflictsituatie, breuk) ontstaan, waardoor elke samenwerking onmogelijk is.¹⁸⁵

¹⁸¹ Vz. Kh. Kortrijk, 10 juli 1997, *V & F*, 1997, 326.

¹⁸² Vz. Kh. Gent, 15 april 1997, *V & F*, 1998, 46.

¹⁸³ Vz. Kh. Tongeren, 15 april 1997, *T.R.V.*, 1997, 225.

¹⁸⁴ Vz. Kh. Tongeren, 15 april 1997, *T.R.V.*, 1997, 225.

¹⁸⁵ Vz. Kh. Turnhout, 22 november 1996, *V & F*, 1997, 50; Vz. Kh. Dendermonde, 19 maart 1997, *T.R.V.*, 1997, 153; Vz. Kh. Hasselt, 12 september 1997, *V & F*, 1997, 339 (afwijzing van de vordering); Vz. Kh. Mechelen, 6 februari 1997, *T.B.H.*, 1998, 613 (de voorzitter overweegt hierbij dat de duurzame onenigheid niet noodzakelijk in de vennootschap zelf moet worden gezocht); Vz. Kh. Brussel, 6 mei 1997, *Rev.Prat.Soc.*, 1999, 169; Vz. Kh. Gent, 14 maart 2000, *T.B.H.*, 2000, 392; E. POTTIER en M. DE ROECK, *o.c.*, *T.B.H.*, 1998, 586; B. TILLEMEN en G. VAN SOLINGE, *o.c.*, *T.P.R.*, 2000, 719-720.

¹⁸⁶ Vz. Kh. Turnhout, 22 november 1996, *V & F*, 1997, 50.

¹⁸⁷ Vz. Kh. Turnhout, 22 november 1996, *V & F*, 1997, 50; Vz. Kh. Dendermonde, 19 maart 1997, *T.R.V.*, 1997, 153; Vz. Kh. Brussel, 25 juni 1977, *Rev.Prat.Soc.*, 1999, 175; Vz. Kh. Gent, 14 maart 2000, *T.B.H.*, 2000, 392; zie echter Vz. Kh. Verviers, 31 januari 1997, *T.R.V.*, 1997, 158; *R.P.S.*, 1997, 270; *R.R.D.*, 1997, 313, die van oordeel is dat zulks een soevereine beslissing van de algemene vergadering is.

57. Zulks blijkt o.m. als twee aandeelhouders samenspannen tegen een, waardoor een onevenwicht ontstaat in de algemene vergadering.¹⁸⁶ Ook de afzetting of niet-herbevestiging of de onregelmatige afzetting als bestuurder of zaakvoerder, gepaard gaande met andere bezwarende omstandigheden, kan als een gegronde reden worden aangemerkt:¹⁸⁷ de omstandigheid dat eiser op non-actief werd gesteld, hem geen loon meer werd uitbetaald en dat hij over geen telefoon en computer meer mocht beschikken, de wijziging van de handtekeningsbevoegdheid en het verbod tot toegang tot het bedrijf, werden hierbij mee in aanmerking genomen.¹⁸⁸ Ook het voeren van een tergende procedure tegen de eisende aandeelhouder wordt in aanmerking genomen, alsook de overweging dat de verweerders de aandelen van eiser in een andere vennootschap reeds overnamen.¹⁸⁹

e) Een duurzame en onherroepelijke onenigheid blijkt ook uit de feitelijke vaststelling dat een aandeelhouder bij de uitoefening van zijn individueel controlerecht wordt gehinderd en geboycot.¹⁹⁰

58. Anderzijds werd geoordeeld dat de benoeming van een commissaris-revisor op een ogenblik dat eisers gedreigd hadden met overdracht van aandelen, niet in aanmerking komt als gegronde reden.¹⁹¹

f) Misbruik van meerderheid wordt vaak als typevoorbeeld van een gegronde reden vermeld.¹⁹²

59. Zulks kan o.m. het geval zijn als de meerderheidsaandeelhouder systematisch beslist tot reservering van de winst, terwijl de investeringsbehoeften niet aan een dergelijke reservering beantwoorden,¹⁹³ of wanneer de meerderheidsaandeelhouder elk redelijk voorstel tot organisatie van de samenwerking afwijst en zo elke oplossing blokkeert,¹⁹⁴ of wanneer de meerderheidsaandeelhouder een overdreven en niet aan de realiteit beantwoordende vergoeding van bepaalde bestuurders goedkeurt.¹⁹⁵ Een typevoorbeeld van misbruik van meerderheid is ook aanwezig als de meerderheid gebruik maakt van de vakantie van een aandeelhouder die een bestuurdersmandaat bekleedt, om een algemene vergadering bijeen te roepen om hem af te zetten, het controlerecht van de aandeelhouder belet door

¹⁸⁸ Vz. Kh. Turnhout, 22 november 1996, *V & F*, 1997, 50.

¹⁸⁹ Vz. Kh. Mechelen, 6 februari 1997, *T.B.H.*, 1998, 614.

¹⁹⁰ Vz. Kh. Dendermonde, 19 maart 1997, *T.R.V.*, 1997, 153; zie anders: Vz. Kh. Hasselt, *T.R.V.*, 1999, 331 waarin werd beslist dat de benoeming van een commissaris-revisor niet kan worden beschouwd als een obstructie van het recht op toezicht.

¹⁹¹ Vz. Kh. Hasselt, 12 september 1997, *V & F*, 1997, 339.

¹⁹² T. VERHOEST en K. GEENS, *o.c.*, *Rev.Prat.Soc.*, 1998, 353-355; D. VAN GERVEN en M. WYCKAERT, *o.c.*, *T.R.V.*, 2000, 361; E. POTTIER en M. DE ROECK, *o.c.*, *T.B.H.*, 1998, 586; S. MAQUET, *o.c.*, *Rev.Prat.Soc.*, 1999, 135-136; B. TILLEMEN en G. VAN SOLINGE, *o.c.*, *T.P.R.*, 2000, 709-718.

¹⁹³ Vz. Kh. Kortrijk, 7 april 1997, *T.R.V.*, 1999, 290; D. VAN GERVEN en M. WYCKAERT, *o.c.*, *T.R.V.*, 1999, 410; cf. de overweging in Vz. Kh. Verviers, 31 januari 1997, *T.R.V.*, 1997, 156; *R.P.S.*, 1997, 270.

¹⁹⁴ Vz. Kh. Tongeren, 15 april 1997, *T.R.V.*, 1997, 227.

¹⁹⁵ Vz. Kh. Kortrijk, 10 juli 1997, *V & F*, 1997, 326.

met deze enige bedoeling een commissaris-revisor te benoemen, de aandeelhoudersovereenkomst miskent en activa overhevelt.¹⁹⁶ Het loutere feit dat de minderheid de meerderheid dient te ondergaan, kan niet worden beschouwd als een gegronde reden voor een vordering tot gedwongen overname.¹⁹⁷ Het loutere feit dat eisers geen vertegenwoordiger hebben in het bestuur, is niet het gevolg van een misbruikte meerderheid, maar een normaal gevolg van het spel van meerderheid en minderheid.¹⁹⁸

g) De opmerking van verweerders dat de onregelmatigheden nog dateren van de periode dat eiser nog bestuurder was, neemt de onregelmatigheden en de aanwezigheid van gegronde redenen niet weg.¹⁹⁹

60. Feiten die zich afspelen op het niveau van de raad van bestuur, zijn in beginsel niet relevant, aangezien de gegronde redenen betrekking moeten hebben op de gedragingen als vennoot.²⁰⁰ Indien echter blijkt dat bepaalde door de minderheidsaandeelhouder voorgestelde bestuurders buiten het bestuur worden gehouden (o.m. doordat belangrijke beslissingen worden genomen en rechtshandelingen worden gesteld buiten de raad van bestuur), kan zulks in aanmerking worden genomen bij de toepassing van (oud) art. 190*quater* Venn.W. (nieuw art. 340 W.Venn. en art. 642 W.Venn.).²⁰¹

De slechte resultaten (te wijten aan economische factoren) zijn op zichzelf niet relevant als gegronde redenen in de zin van voornoemde bepaling.²⁰²

61. Aangaande de vraag of de rechter ook rekening kan en mag houden met feiten daterend van vóór de datum van inwerkingtreding van de wet (nl. 1 juli 1996), kan worden verwezen naar de bespreking van de uittreding.²⁰³

62. De aandeelhouder die zich beroept op de bepalingen inzake uittreding, mag niet zelf aan de basis liggen van de gecreëerde situatie.²⁰⁴

63. Ook aangaande (oud) art. 190*quater* Venn. W. (nieuw art. 340 e.v. W.Venn. en art. 642 e.v. W.Venn.) wordt in de

rechtsleer het subsidiair karakter beklemtoond: deze bepaling zou slechts als het «*ultimum remedium*» gelden, en wanneer een andere rechtsregel het kwestieuze feit beteugelt, is deze rechtsregel van toepassing.²⁰⁵ Met toepassing van dit principe oordeelde de voorzitter van de Rechtbank van Koophandel te Hasselt dat het niet te goeder trouw voeren van onderhandelingen over de overname van aandelen, dan wel deze onderhandelingen foutief te hebben afgebroken, op een andere wijze moet worden beteugeld dan door toepassing van (oud) art. 190*quater*, Venn.W.²⁰⁶

Ook het Hof van Beroep te Antwerpen oordeelde in een arrest van 7 september 1998 dat de door appellante ingeroepen gegronde redenen (o.m. voortdurend misbruik van meerderheid, fundamentele onenigheid, wanprestaties) niet bewezen waren. Het Hof overwoog hierbij tevens dat de betrokken aandeelhouder, die de uittreding eiste, o.m. afwezig bleef op algemene vergaderingen en geen gebruik maakte van zijn onderzoeks- en controlebevoegdheid, de vordering tot gedwongen overname niet als ultiem middel mag aanwenden.²⁰⁷ De voorzitter van de Rechtbank van Koophandel te Leuven oordeelde ook dat (oud) art. 190*quater* Venn.W. een «*ultimum remedium*» is, dat niet ingeroepen kan worden wanneer eisers nog over andere wettelijke mogelijkheden beschikken om hun rechten te vrijwaren, zoals de bijeenroeping van een algemene vergadering.²⁰⁸ (zie ook *supra*, nr. 21.)

E. Het voorwerp van de vordering

64. De vordering beoogt de gedwongen overneming van de aandelen, converteerbare obligaties en warrants die de eiser bezit (oud art. 190*quater*, § 1, Venn. W., nieuw art. 340 W.Venn. en art. 642 W.Venn.). De formulering verschilt om een onverklaarbare reden van (oud) art. 190*ter* Venn. W. (nieuw art. 636 W.Venn.), dat alle converteerbare effecten vermeldt.

F. Procedure voor de voorzitter van de rechtbank van koophandel zoals in kort geding

65. De procedure wordt op dezelfde wijze ingeleid als die inzake de uitsluiting: de voorzitter van de rechtbank van koophandel wordt geadieerd en de procedure wordt gevoerd zoals in kort geding. Art. 190*quater* Venn. W. verwijst terzake naar (oud) art. 190*ter*, § 3, Venn. W. en de nieuwe art. 340 en 642 W.Venn. verwijzen op analoge wijze naar art. 335 W.Venn. respectievelijk naar art. 637 W.Venn.²⁰⁹

²⁰⁵ Zie aangaande de nuancering van het subsidiaire karakter van art. 190*quater* Venn. W.: Vz. Kh. Kortrijk, 10 juli 1997, *V & F*, 1997, 331; I. CORBISIER, o.c., in CENTRE JEAN RENAULT (red.), *Droit des sociétés*, 209-210; zie ook Vz. Kh. Charleroi, 30 april 1998, *J.T.*, 1998, 555.

²⁰⁶ Vz. Kh. Hasselt, 12 september 1997, *V & F*, 1997, 339.

²⁰⁷ Antwerpen, 7 september 1998, *R.W.*, 1998-99, 1390; zie ook Vz. Kh. Charleroi, 30 april 1998, *J.T.*, 1998, 555.

²⁰⁸ Vz. Kh. Leuven, 22 juni 1999, *T.B.H.*, 2000, 654.

²⁰⁹ Aangaande de exclusieve bevoegdheid van de voorzitter van de rechtbank van koophandel, die niet bevoegd is andere maatregelen te bevelen dan de overdracht van de aandelen: zie *supra*, nr. 24; aangaande de vrijwillige verschijning voor de voorzitter, zitting houdende in kort geding: Vz. Kh. Mechelen, 6 februari 1997, *T.B.H.*, 1998, 613.

¹⁹⁶ Vz. Kh. Brussel, 25 juni 1997, *Rev.Prat.Soc.*, 1999, 175.

¹⁹⁷ Vz. Kh. Hasselt, 12 september 1997, *V & F*, 1997, 341, met verwijzing naar Vz. Kh. Hasselt, 15 juli 1997, ongepubliceerd en naar Vz. Kh. Verviers, 31 januari 1997, *T.R.V.*, 1997, 156; *R.P.S.*, 1997, 270; *R.R.D.*, 1997, 313; Vz. Kh. Gent, 15 april 1997, *V & F*, 1998, 46.

¹⁹⁸ Vz. Kh. Hasselt, 12 september 1997, *V & F*, 1997, 341; zie ook Vz. Kh. Gent, 15 april 1997, *V & F*, 1998, 46 (ontslag van de bestuurder wegens gezondheidsredenen).

¹⁹⁹ Vz. Dendermonde, 19 maart 1997, *T.R.V.*, 1997, 153; zie nochtans terzake ook Vz. Kh. Verviers, 31 januari 1997, *T.R.V.*, 1997, 156; *R.P.S.*, 1997, 270; *R.R.D.*, 1997, 313; de slechte resultaten deden zich ook voor toen eiser nog bestuurder was.

²⁰⁰ Zie nochtans Bergen, 28 juni 1999, *DAOR*, 1999, 52, waarin wel rekening wordt gehouden met het gedrag van de vennoten in hun hoedanigheid van bestuurder.

²⁰¹ Vz. Kh. Kortrijk, 10 juli 1997, *V & F*, 1997, 326.

²⁰² Vz. Kh. Verviers, 31 januari 1997, *T.R.V.*, 1997, 156; *R.P.S.*, 1997, 270; *R.R.D.*, 1997, 313.

²⁰³ Zie *supra*, nr. 20.

²⁰⁴ Zie volkomen terecht de overweging in: Vz. Kh. Kortrijk, 7 april 1997, *V & F*, 1997, 333; zie ook Vz. Kh. Charleroi, 30 april 1998, *J.T.*, 1998, 555; zie ook *supra*, nr. 11 i.v.m. art. 190*ter* Venn. W. (identieke redenering).

G. Maatregelen tijdens de procedure

66. (Oud) art. 190^{quater}, § 2, Venn. W. verwijst uitdrukkelijk naar (oud) art. 190ter, § 4, tweede lid, Venn. W., en de nieuwe art. 340 en art. 642 W.Venn. verwijzen op analoge wijze naar nieuw art. 336, tweede lid, W.Venn., respectievelijk art. 638, tweede lid, W.Venn.: de rechter kan bevelen dat de rechten verbonden aan de over te dragen aandelen worden geschorst, met uitzondering van het recht op dividenden. Hiertegen staat geen rechtsmiddel open.²¹⁰

H. Aandeelhoudersovereenkomsten en statutaire bedingen aangaande de overdracht van de aandelen

67. (Oud) art. 190^{quater}, § 2, Venn. W. verwijst naar art. 190ter, § 5, tweede lid, Venn. W. en de nieuwe art. 340 en art. 642 W.Venn. verwijzen op analoge wijze naar nieuw art. 337, tweede lid, W.Venn., respectievelijk art. 639, tweede lid, W.Venn.: de rechter kan zich derhalve uitspreken over de rechtsgeldigheid van de clausules die de overdraagbaarheid van de aandelen beperken,²¹¹ en eventueel bevelen dat deze clausules overgaan op de verkrijger van de aandelen.

I. Prijs en veroordeling tot overdracht

68. De rechter veroordeelt in voorkomend geval de verweerder tot overname van de aandelen tegen de in het vonnis bepaalde prijs (oud art. 190^{quater}, § 3, eerste lid, Venn. W., nieuw art. 341 W.Venn., art. 643 W.Venn.). De rechter kan zich bij de bepaling van de prijs laten bijstaan door een deskundige (art. 962 Ger. W.).²¹²

De verweerders op wie de gegronde redenen van toepassing zijn, zijn hoofdelijk gehouden tot betaling van de prijs (zie oud art. 190^{quater}, § 3, derde lid, *in fine*, Venn. W., nieuw art. 341 W.Venn., art. 643 W.Venn.).

De beslissing van de rechter is uitvoerbaar bij voorraad niettegenstaande verzet of hoger beroep (zie ook oud art. 190^{quater}, § 3, laatste lid, Venn. W., dat verwijst naar art. 190ter, § 4, Venn. W., nieuw art. 341 W.Venn. en art. 643 W.Venn.).

IV. SLOTBESCHOUWINGEN

69. De invoering van de art. 190ter en 190^{quater} Venn. W. was een belangrijke innovatie van de wet van 13 april 1995. De inhoud werd door het Wetboek van Vennootschappen (art. 334 e.v. W.Venn. en art. 635 e.v. W.Venn.) niet gewijzigd. Deze bepalingen voldoen aan een bestaande behoefte om, door een tussenkomst van de voorzitter van de

rechtbank van koophandel, het geschil tussen de aandeelhouders te beslechten.

Analyse van de gepubliceerde rechtspraak toont aan dat de geëdieerde voorzitters van de rechtbank van koophandel zeer omzichtig tewerk gaan bij de beoordeling van de beoordeelde aanwezigheid van gegronde redenen.

Tevens kan worden vastgesteld dat de gegronde redenen in de zin van (oud) art. 190ter Venn. W. (nieuw art. 334 e.v. W.Venn. en art. 636 e.v. W.Venn.) strenger worden beoordeeld dan in de zin van (oud) art. 190^{quater} Venn. W. (nieuw art. 340 e.v. W.Venn. en art. 642 W.Venn.). Zulks is aanvaardbaar: bij de beoordeling van de uitsluiting dient niet alleen rekening te worden gehouden met het belang van elk van de partijen, maar ook in essentiële mate met het vennootschapsbelang. Bij de beoordeling van de uittreding speelt in de eerste plaats het belang van de initiatiefnemende «beklemd» aandeelhouder, en kan de rechter ook rekening houden met het vennootschapsbelang.²¹³

70. De bepalingen inzake uitsluiting en uittreding kunnen worden gekwalificeerd als een specifieke toepassing van art. 1184 B.W. inzake wederkerige contracten, alsook van art. 1134 B.W. inzake de uitvoering te goeder trouw. De goede trouw tussen aandeelhouders en de plicht tot loyaliteit («*ius fraternitatis*») zijn hierbij centraal: uit de contractuele aard van de rechtsbetrekking volgt dat in het nakomen van de verplichtingen en de uitoefening van rechten te goeder trouw moet worden gehandeld overeenkomstig art. 1134, derde lid, B.W.²¹⁴

De rechtspraak inzake de uitsluiting en de uittreding brengt ook een vernieuwde aandacht voor de «*affectio societatis*» van de geëdieerde vennoot tegenover de vennootschap.²¹⁵ in de hierboven geanalyseerde rechtspraak wordt dit begrip in vele gevallen aangewend bij de beoordeling van de feiten die gegronde redenen uitmaken om een procedure inzake uitsluiting of uittreding tot een goed einde te brengen.²¹⁶

Finaal blijkt uit de overvloedige rechtspraak dat de wetelijke regeling inzake uitsluiting en uittreding aan een behoefte heeft beantwoordt inzake beslechting van conflicten tussen aandeelhouders.²¹⁷

Herman BRAECKMANS

Hoogleraar Universiteit Antwerpen (UIA)

²¹⁰ Aangaande het vereiste van zeer grote omzichtigheid terzake: zie de bespreking van art. 190ter Venn. W., die, *mutatis mutandis*, van toepassing is: zie *supra*, nrs. 27-29, met bespreking van Vz. Kh. Brussel, 24 maart 1997, *T.R.V.*, 1997, 227; *DAOR*, nr. 44, 85.

²¹¹ Zie Vz. Kh. Kortrijk, 10 juli 1997, *V & F*, 1997, 326, waarin de rechter terecht oordeelde dat hij de bodemprocedure m.b.t. de eventuele nietigheid van een aandeelhoudersovereenkomst niet moet afwachten, omdat ook eventueel zonder nietigheid van de overeenkomst een gegronde reden aanwezig kan zijn.

²¹² De aspecten inzake aanstelling van de deskundige, de opdracht, de peildata e.a. zijn identiek zowel voor art. 190^{quater} als voor art. 190ter Venn. W.: zie *supra*, nrs. 31 e.v.

²¹³ Zie aangaande de nuancerings terzake *supra*, nrs. 47, 48 en 53; zie voor zeer interessante beschouwingen aangaande het verband tussen de uitsluiting en de uittreding en samenhang met andere mogelijke vorderingen, in het bijzonder de vordering tot gerechtelijke ontbinding: B. TILLEMANS en G. VAN SOLINGE, *o.c.*, *T.P.R.*, 2000, 730-741.

²¹⁴ Zie terzake: I. CORBISIER, *o.c.*, in CENTRE JEAN RENAULT (red.), *Droit des sociétés: les lois des 7 et 13 avril 1995*, 109-113 en 204-205, o.m. met verwijzing naar X. FOSSOUL, «La bonne foi et le droit des sociétés» in *La bonne foi*, Editions Jeune Barreau de Liège, 261-303 en naar BGH 20 maart 1995, *WM*, 1995, 882 (*Treupflicht*); zie zelfs in de oudere rechtsleer: J. RONSE, *Algemeen deel*, Leuven, Acco, 1970, 58-59 en de verwijzingen aldaar.

²¹⁵ RONSE schreef dat deze Latijnse uitdrukking geen toverspreuk is om klaar te zien: J. RONSE, «Overzicht van rechtspraak», *T.P.R.*, 1964, 69.

²¹⁶ Vz. Kh. Kortrijk, 17 februari 1997, *T.R.V.*, 1997, 95; Vz. Kh. Tongeren, 15 april 1997, *T.R.V.*, 1997, 226 («*Animus societatis*»).

²¹⁷ Zie voor bepaalde suggesties voor verbetering: B. TILLEMANS en G. VAN SOLINGE, *o.c.*, *T.P.R.*, 2000, 741-743.

RECHTSPRAAK

ARBITRAGEHOF

14 FEBRUARI 2001

Voorzitter: de h. De Baets

Rapporteurs: de h. Arts en mevr. Delruelle

Advocaten: mrs. Van Nuffel loco Verbist, Maes en Sonck
loco Bützler

Grondwet – Gelijkheid en niet-discriminatie – Gehandicapte – Sociale integratie – Bijstand – Aanvraag tot inschrijving vóór de leeftijd van 65 jaar

Art. 2, § 1, van het decreet van de Vlaamse Raad van 27 juni 1990 houdende oprichting van een Vlaams Fonds voor de Sociale Integratie van Personen met een Handicap schendt niet art. 10 en 11 van de Grondwet in zoverre deze wetsbepaling gehandicapten die nog geen 65 jaar oud waren toen zij door een handicap werden getroffen, maar vóór die leeftijd geen aanvraag tot inschrijving hebben ingediend, uitsluit van het toepassingsgebied van het decreet en van het recht op bijstand.

Arrest nr. 18/2001

I. Onderwerp van de prejudiciële vraag

Bij arrest van 15 november 1999 in zake J.M. tegen het Vlaams Fonds voor de Sociale Integratie van Personen met een Handicap heeft het Hof van Cassatie de volgende prejudiciële vraag gesteld: «Schendt art. 2 van het decreet van de Vlaamse Raad van 27 juni 1990 houdende oprichting van een Vlaams Fonds voor de Sociale Integratie van Personen met een Handicap art. 10 en 11 van de Grondwet, voor zover deze wetsbepaling gehandicapten die nog geen vijftien jaar oud waren toen zij door een handicap werden getroffen, maar vóór die leeftijd geen aanvraag tot inschrijving hebben ingediend, uitsluit van het toepassingsgebied van het decreet en van het recht op bijstand, terwijl personen die in dezelfde omstandigheden wel een aanvraag tot inschrijving hebben ingediend vóór hun vijftienjarige verjaardag wel steun kunnen genieten?»

...

IV. In rechte

...

B.1. De prejudiciële vraag heeft betrekking op de bestaanbaarheid met art. 10 en 11 van de Grondwet van art. 2 van het decreet van de Vlaamse Gemeenschap van 27 juni 1990 houdende oprichting van een Vlaams Fonds voor de Sociale Integratie van Personen met een Handicap, «voor zover deze wetsbepaling gehandicapten die nog geen vijftien jaar oud waren toen zij door een handicap werden getroffen, maar vóór die leeftijd geen aanvraag tot inschrijving hebben ingediend, uitsluit van het toepassings-

gebied van het decreet en van het recht op bijstand, terwijl personen die in dezelfde omstandigheden wel een aanvraag tot inschrijving hebben ingediend vóór hun vijftienjarige verjaardag wel de steun kunnen genieten?»

B.2. Uit de gegevens van de zaak blijkt dat enkel de eerste paragraaf van art. 2 van het decreet in het geding is, die bepaalt: «Dit decreet is van toepassing op de personen met een handicap die de volle leeftijd van vijftien jaar niet hebben bereikt op het ogenblik van hun aanvraag tot inschrijving en op de voorzieningen die bijstand tot sociale integratie verlenen.»

B.3.1. Bij het decreet van 27 juni 1990 is het Vlaams Fonds voor de Sociale Integratie van Personen met een Handicap opgericht, dat in hoofdzaak de taken overneemt van, enerzijds het Rijksfonds voor Sociale Reclassering van de Minder-Validen en, anderzijds, het Fonds voor Medische, Sociale en Pedagogische Zorg voor Gehandicapten (*Parl. St.*, Vlaamse Raad, 1989-1990, nr. 318-1, p. 2 en 6-7, en nr. 318-5, p. 5).

Het Vlaams Fonds heeft onder meer als opdracht de personen met een handicap die om bijstand verzoeken in te schrijven en ervoor te zorgen dat de personen met een handicap, hun familieleden of, bij ontstentenis van familieleden, degenen die voor hen instaan, het voordeel van de bijstand en de voorzieningen kunnen ontvangen (art. 4, 2° en 3°).

Art. 7, § 1, omschrijft de personen met een handicap die aanspraak kunnen maken op de toepassing van het decreet. Die personen moeten overeenkomstig de bepalingen van hoofdstuk V van het decreet bij het Fonds worden ingeschreven (art. 7, § 2). De daartoe bij het Fonds in te dienen aanvragen (art. 39) worden onderzocht door een multidisciplinair samengestelde evaluatiecommissie die in elke provincie bij het Fonds wordt opgericht. De evaluatiecommissie bepaalt of de aanvrager getroffen is door een handicap in de zin van art. 2, § 2, 1°, en of hij behoefte heeft aan bijstand tot sociale integratie. Die commissie steunt haar beoordeling op het multidisciplinaire verslag van een van de instanties die daartoe door het Fonds zijn erkend (art. 40). Het Fonds neemt een beslissing tot al dan niet inschrijving en bijstand op grond van de door de evaluatiecommissie meegedeelde beoordeling van de handicap en het door die commissie opgestelde individuele integratieprotocol (art. 41).

B.3.2. Volgens de parlementaire voorbereiding beoogde de decreetgever de toegang tot de voorzieningen te herzien:

«Geen invaliditeitsgraad maar een multidisciplinaire evaluatie zal dienen uit te wijzen van welke dienstverlening of voorziening de persoon met een handicap nuttig gebruik kan maken.

«In deze zin gaat het ook om een gerichte evaluatie. Dit wil zeggen dat er niet alleen geconstateerd wordt in welke mate een bepaalde persoon dysfuncties vertoont, maar dat terzelfder tijd dit dysfunctioneren mede bekeken wordt vanuit de dienstverlening en de voorzieningen die hem hierbij kunnen behulpzaam zijn.

«Deze multidisciplinaire evaluatie waarbij zowel medische, psychologische, pedagogische als sociale gegevens aan bod zullen komen, zal gebeuren door de provinciale evaluatiecommissies (...). Uit de evaluatie zal een integratieprotocol voortvloeien dat in de loop van de tijden de persoon met een handicap kan volgen doorheen de voorzieningen, zodat veelvuldige onderzoeken vermeden worden.» (*Parl. St.*, Vlaamse Raad, 1989-1990, nr. 318-1, p. 4).

Uit de parlementaire voorbereiding blijkt nog dat de decreetgever de veelheid van initiatieven voor gehandicapten heeft willen coördineren en het geheel van voorzieningen heeft willen doen aansluiten op één enkele aanvraag, één algehele evaluatie en één dossier (*Parl. St.*, Vlaamse Raad, 1989-1990, nr. 318-1, p. 1-3 en nr. 318-5, p. 6, 9, 12 en 32).

B.3.3. De in het geding zijnde bepaling beperkt het toepassingsgebied van het decreet tot «personen met een handicap die de volle leeftijd van vijftien jaar niet hebben bereikt op het ogenblik van hun aanvraag tot inschrijving».

De parlementaire voorbereiding verduidelijkt:

«De zorg voor personen die na 65 jaar gehandicapt worden is in principe toegewezen aan het bejaardenbeleid.» (*Parl. St.*, Vlaamse Raad, 1989-1990, nr. 318-1, p. 6).

«Personen met een handicap die bij het bereiken van de leeftijd van 65 jaar ingeschreven zijn in het Fonds, zullen verder op tussenkomsten van het Fonds een beroep kunnen blijven doen.

«Wie na 65 jaar door verouderingsverschijnselen een handicap oploopt, kan terecht bij de vele diensten en voorzieningen uit de bejaardenzorg.» (*ibid.*, nr. 318-5, p. 8).

B.4. De vraag is of de in het geding zijnde bepaling al dan niet discriminerend is doordat zij personen die vóór de leeftijd van 65 jaar reeds gehandicapt waren, uitsluit van de bijstand tot sociale integratie, indien zij vóór die leeftijd geen aanvraag tot inschrijving hebben ingediend, terwijl personen die in dezelfde omstandigheden verkeren en die vóór hun vijftienzigste verjaardag hun aanvraag hebben ingediend, wel de bijstand kunnen genieten en blijven genieten.

B.5. Het verschil in behandeling berust op een objectief criterium, namelijk de leeftijd van de betrokkene op het tijdstip waarop hij zijn aanvraag bij het Vlaams Fonds voor de Sociale Integratie van Personen met een Handicap heeft ingediend.

Dat criterium van onderscheid houdt redelijk verband met de doelstelling van de wetgever om niet-bejaarde gehandicapte personen met een aanvraag toe te laten tot de bijstand met het oog op hun sociale integratie.

Uit het gegeven dat de bijstand waarop een gehandicapte een beroep kan doen op basis van een aanvraag die is ingediend vóór het bereiken van de leeftijd van 65 jaar, beschikbaar blijft na het bereiken van die leeftijd – voor zover zij geen overlapping vormt met gelijksoortige voorzieningen (zie art. 6 en 39) – volgt niet dat de decreetgever verplicht was om ook bijstand tot sociale integratie te verlenen aan personen die weliswaar reeds gehandicapt waren vóór hun vijftienzigste verjaardag, maar die de bijstand niet genoten, omdat zij vóór die leeftijd geen aanvraag bij het Fonds hadden ingediend.

B.6. Rekening houdende met het recht van toegang tot diensten en voorzieningen uit de bejaardenzorg voor alle bejaarden – onder wie de 65-jarige gehandicapten die geen tijdige aanvraag hebben ingediend – vermocht de decreetgever het verlenen van de bijstand voor sociale integratie afhankelijk te stellen van een aanvraag en een inschrijving bij het Fonds, na een onderzoek door een multidisciplinaire evaluatiecommissie. Dat van de gehandicapten wordt vereist dat zij vóór het bereiken van de leeftijd van 65 jaar een aanvraag indienen voor bijstand wegens een handicap, is evenredig met het oogmerk van de decreetgever.

B.7. De prejudiciële vraag moet ontkennend worden beantwoord.

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER – 14 FEBRUARI 2000

Voorzitter: de h. Marchal

Rapporteur: de h. Parmentier

Advocaten: mrs. Van Ommeslaghe en Simont

1. Hoven en rechtbanken – Burgerlijke zaken – Taak van de rechter – Uitspraak over alle punten van de vordering – Punt van de vordering – Begrip – Onderzoeksmaatregel – 2. Werkloosheid – Gerechtigde – Werkloosheidsuitkering – Terugvordering – Beslissing – Vermelding van periode – Geen beroep – Samenwonen met zelfstandige – Bepaalde periodes – Bewijs

1. Geen punt van de vordering waarover de rechter uitspraak moet doen, is het verzoek van een partij om een onderzoeksmaatregel te bevelen.

2. Als tegen een werkloze een beslissing is genomen waarbij hij vanaf een bepaalde datum wordt uitgesloten van werkloosheidsuitkering omdat hij geen aangifte deed van het feit dat hij met een zelfstandige samenwoonde, en als daarbij de terugbetaling van de genoten uitkeringen wordt bevolen zonder vermelding van dagen of periodes waarvoor de terugvordering niet geldt, en de werkloze tegen die beslissing geen beroep heeft aangetekend, vermag hij nadat hem daarna het onverschuldigd betaald bedrag ter kennis is gebracht, voor het arbeidsgerecht niet meer bewijzen dat hij enkel gedurende bepaalde dagen of periodes de zelfstandige hulp heeft verleend.

M. t/ R.V.A.

Gelet op het bestreden arrest, op 9 september 1998 gewezen door het Arbeidshof te Brussel;

Wat het eerste onderdeel betreft:

Overwegende dat eiser de appèlrechters heeft gevraagd te mogen bewijzen dat hij, althans gedurende bepaalde periodes, geen daadwerkelijke hulp had verleend aan zijn echtgenote;

Overwegende dat een dergelijk verzoek geen punt van de vordering is in de zin van art. 1138, 3°, Ger. W.;

...

Wat het derde onderdeel betreft:

Overwegende dat uit de vaststellingen van het arrest blijkt, enerzijds, dat de directeur van het gewestelijk werkloosheidsbureau, na een getuigenverhoor waaruit bleek dat de echtgenote van eiser zelfstandige was vanaf 1 oktober 1993, bij een eerste beslissing van 31 juli 1996, eiser met ingang van 1 oktober 1993 heeft uitgesloten van werkloosheidsuitkeringen en de terugbetaling van de onrechtmatig toegekende uitkeringen bevolen heeft, en, bij een tweede beslissing van 23 januari 1997, het bedrag van die onrechtmatig toegekende uitkeringen heeft vastgesteld op 605.253 fr. en, anderzijds, dat eiser enkel tegen de tweede beslissing beroep voor de arbeidsrechtbank heeft ingesteld binnen de wettelijke termijn;

Overwegende dat art. 50 van het K.B. van 25 november 1991 houdende de werkloosheidsuitkering luidt als volgt: «de werkloze die met een zelfstandige samenwoont kan slechts uitkeringen genieten indien hij hiervan aangifte doet op het tijdstip van de uitkeringsaanvraag of bij de aanvang van het samenwonen. Deze aangifte is evenwel niet vereist wanneer de werkloze niet in staat is de zelfstandige met wie hij samenwoont aanmerkelijk te helpen. Artikel 48 is van toepassing op de werkloze die enigerlei hulp verleent aan de zelfstandige met wie hij samenwoont»;

Dat art. 169, derde lid, van voornoemd K.B. bepaalt dat, wanneer de werkloze die de artikelen 44, 45 of 50 overtreden heeft, bewijst dat hij alleen arbeid heeft verricht of een zelfstandige heeft geholpen op bepaalde dagen of gedurende bepaalde periodes, de terugvordering tot deze dagen of periodes wordt beperkt;

Overwegende dat het onderdeel ervan uitgaat dat de directeur van het gewestelijk werkloosheidsbureau, daar hij in zijn eerste beslissing het bedrag van de onrechtmatig toegekende uitkeringen, waarvan hij de terugvordering beval, niet heeft gepreciseerd, geen uitspraak heeft gedaan over de periodes die, met toepassing van het bovengehaalde art. 169, derde lid, van terugvordering moesten worden uitgesloten wegens het feit dat eiser nog de mogelijkheid had te bewijzen dat hij slechts gedurende bepaalde periodes hulp heeft verleend aan zijn echtgenote, die zelfstandige was;

Overwegende dat de directeur, door eiser vanaf 1 oktober 1993 van uitkering uit te sluiten, zonder een uitzondering te maken voor een bepaalde periode, over die vraag uitspraak heeft gedaan;

Overwegende, derhalve, dat het arrest wettig beslist dat, daar de eerste beslissing van de directeur definitief was, «de eerste rechter het geschil (namelijk (...) de onmogelijkheid om zijn echtgenote aanmerkelijk te helpen) niet meer opnieuw ten gronde kon onderzoeken en evenmin de terugvordering van de onrechtmatig uitgekeerde bedragen kon beperken tot de uitkeringen van de laatste 150 dagen»;

...

NOOT – 1. Punt van de vordering waarover de rechter uitspraak moet doen: zie Cass. 3 december 1987, *Arr. Cass.* 1987-88, 3, nr. 2 en E. Krings, «Het ambt van de rechter bij de leiding van het rechtsgeding», *R.W.* 1983-84, 337-363, inz. p. 345, nr. 12.

2. Inzake terugvordering wegens samenwonen met een zelfstandige: zie ook Cass. 30 januari 1995, *R.W.* 1995-96, 394.

HOF VAN CASSATIE

1^e KAMER – 11 MEI 2000

Voorzitter: de h. Verougstraete

Rapporteur: de h. Boes

Openbaar ministerie: de h. Dubrulle

Advocaat: mr. Bützler

Verzekering – Motorrijtuigen – Regresvordering van de verzekeraar – R.D.R.-regeling – Verrekening tussen verzekeraars

De verzekeraar die zijn conventioneel regresrecht uitoefent, moet bewijzen dat hij als verzekeraar de slachtoffers heeft vergoed in overeenstemming met zijn contractuele en wettelijke verplichtingen. Het doet niet terzake dat de slachtoffers werden vergoed door een rechtstreekse betaling van de verzekeraar van de dader dan wel door een betaling uitgevoerd door een derde verzekeraar die op grond van afspraken tussen verzekeraars voor rekening van de verzekeraar die regres uitoefent, heeft betaald. Evenmin doet terzake hoe de rekeningen tussen verzekeraars worden vereffend en dat hierbij de wederzijdse vorderingen worden verrekend.

S. t/ N.V. E.

Gelet op het bestreden arrest, op 24 januari 1997 gewezen door het Hof van Beroep te Gent;

...

Overwegende dat het arrest vaststelt dat de slachtoffers van het ongeval vergoed zijn ten belope van 389.330 fr., dit is het bedrag dat het voorwerp uitmaakt van de regresvordering van verweerster; dat het vaststelt dat dit bedrag een juiste weergave is van de schade die de slachtoffers hebben geleden en die verweerster moest vergoeden; dat het oordeelt dat het zonder belang is te weten of verweerster rechtstreeks betaald heeft aan de slachtoffers dan wel of die betalingen gedaan zijn voor rekening van verweerster door de verzekeraars van de slachtoffers, aan wie verweerster door onderlinge compensatie in het R.D.R.-stelsel heeft betaald;

Overwegende dat de verzekeraar die zijn conventioneel regresrecht uitoefent, moet bewijzen dat hij als verzekeraar de slachtoffers heeft vergoed in overeenstemming met zijn contractuele en wettelijke verplichtingen;

Dat het niet terzake doet dat de slachtoffers vergoed werden door een rechtstreekse betaling van de verzekeraar van de dader dan wel door een betaling uitgevoerd door een derde verzekeraar die op grond van afspraken tussen verzekeraars voor rekening van de verzekeraar die regres uitoefent, heeft betaald;

Dat evenmin terzake doet hoe de rekeningen tussen verzekeraars worden vereffend en dat hierbij de wederzijdse vorderingen worden verrekend;

Overwegende dat het arrest dat zulks beslist, zijn beslissing naar recht verantwoordt;

Dat het middel dat ervan uitgaat dat alleen rechtstreekse betalingen door de verzekeraar aan de slachtoffers het voorwerp konden uitmaken van een regresvordering, niet kan worden aangenomen.

NOOT – *R.D.R. en regres van de motorrijtuigen-verzekeraar*

I. De R.D.R.-regeling

1. R.D.R. staat voor «*règlement direct – directe regeling*».

Krachtens de R.D.R.-overeenkomst (kort over deze overeenkomst, zie Fontaine, M., *Verzekeringsrecht*, Brussel, Larcier, 1999, nrs. 901-902), waartoe de meeste in België opererende motorrijtuigenverzekeraars zijn toegetreden [deze overeenkomst is tot stand gekomen binnen de schoot van de Beroepsvereniging der Verzekeringsondernemingen (B.V.V.O.)]. Belangstellenden kunnen een exemplaar ervan op eenvoudige aanvraag verkrijgen bij de B.V.V.O., wordt, wanneer de toepassingsvoorwaarden van de overeenkomst verenigd zijn (De voorwaarden worden opgesomd in art. 2 van de overeenkomst: 1. Het ongeval moet hebben plaatsgehad in België; 2. De schade moet voortvloeien uit een aanrijding tussen motorrijtuigen onderworpen aan de verplichte B.A.-verzekering inzake motorrijtuigen; 3. Deze motorrijtuigen moeten in België ingeschreven en verzekerd zijn voor de burgerrechtelijke aansprakelijkheid bij de maatschappijen die tot de R.D.R. toegetreden zijn; 4. Het ongeval moet beantwoorden aan de in de R.D.R.-overeenkomst vermelde bepalingen en de regeling zal enkel betrekking hebben op de materiële schade opgelopen door het voertuig; 5. Het bedrag van de materiële schade opgelopen door het verzekerde voertuig mag niet hoger liggen dan een bepaald grensbedrag (thans 300.000 fr.)), de materiële schade van het slachtoffer vergoed door zijn eigen motorrijtuigenverzekeraar in plaats van door de motorrijtuigenverzekeraar van het aansprakelijke voertuig (art. 1 R.D.R.).

De verzekeraars hebben deze schaderegelingsformule uitgewerkt met het oogmerk de vergoeding van stoffelijke schade te vereenvoudigen en te versnellen. De R.D.R. is alleen van toepassing op ongevallen met stoffelijke schade.

Omdat de eigen motorrijtuigenverzekeraar van het slachtoffer voor rekening van de motorrijtuigenverzekeraar van de aansprakelijke betaalt, is het logisch dat hij, nadat hij zijn eigen verzekerde vergoed heeft, hiervan melding maakt aan de motorrijtuigenverzekeraar van de schuldige door middel van een zogenaamd «Compensatiedocument» (art. 5 R.D.R.), dat tegelijkertijd een uitnodiging tot terugbetaling inhoudt. Een dubbel van dit document wordt naar de R.D.R.-Compensatiekas gestuurd, die zorgt voor de terugbetaling aan de motorrijtuigenverzekeraar van het slachtoffer die, zoals gezegd, betaalde in plaats van de motorrijtuigenverzekeraar van de aansprakelijke. De terugbetaling beperkt zich evenwel tot een forfait dat maandelijks opnieuw berekend wordt volgens een eigenaardige en vrij ingewikkelde methode (Zie hierover Jacobs, P., «R.D.R. ondergaat gedaantewisseling», *De Verzekeringswereld*, Doc. Nr.2/95, p.4).

II. Het arrest van het Hof van Cassatie van 11 mei 2000

2. Het Hof van Cassatie besliste dat wanneer de motorrijtuigenverzekeraar van de aansprakelijke een regresvordering uitoefent tegen zijn verzekerde «het niet ter zake doet dat de slachtoffers vergoed werden door een rechtstreekse betaling van de verzekeraar van de dader dan wel

door een betaling uitgevoerd door een derde verzekeraar die op grond van afspraken tussen verzekeraars voor rekening van de verzekeraar die regres uitoefent, heeft betaald».

Concreet betekent dit dat het Hof van Cassatie aanvaardt heeft dat de motorrijtuigenverzekeraar van de aansprakelijke het hele bedrag van de aan het slachtoffer uitgekeerde vergoedingen kan terugvorderen, wanneer hij het recht van verhaal (regres) tegen zijn (aansprakelijke) verzekerde uitoefent, hoewel bedoelde verzekeraar krachtens de R.D.R.-overeenkomst zelf slechts het R.D.R.-forfait ten laste heeft moeten nemen.

Het voorwerp van onderhavige noot bestaat erin te onderzoeken in welke mate met deze stelling kan worden ingestemd.

III. Het recht van verhaal of de regresvordering van de motorrijtuigenverzekeraar van de aansprakelijke

3. Het recht van verhaal (regres) van de motorrijtuigenverzekeraar wordt geregeld door art. 24 en 25 van de Modelovereenkomst voor de verplichte aansprakelijkheidsverzekering inzake motorrijtuigen (zie hierover Colle, Ph., «Enkele bedenkingen bij de nieuwe Modelovereenkomst van 14 december 1992 inzake de verplichte motorrijtuigenverzekering», *De Verz.*, 1993, 518-539; Kinet, S., *Le nouveau contrat-type d'assurance R.C. automobile du 1er janvier 1993*, Brussel, Bruylant, 1993.). De Modelovereenkomst werd ingevoerd bij K.B. van 14 december 1992 (*B.S.*, 3 februari 1993). De Modelovereenkomst is bijgevolg dwingend. De motorrijtuigenverzekeringsspolissen moeten ten minste aan de voorschriften van de Modelovereenkomst beantwoorden. Afwijkingen zijn weliswaar toegelaten voor zover zij ten gunste zijn van de verzekeringnemer, van de verzekerde of van elke derde die bij de uitvoering van de overeenkomst betrokken is (art. 1, tweede lid, K.B. van 14 december 1992).

4. Artikel 24 van de Modelovereenkomst bepaalt: «*Het verhaal van de verzekeraar heeft betrekking op de schadevergoedingen in hoofdsom, alsook op de gerechtskosten en intresten die de maatschappij dient te betalen*».

Het verhaalrecht kan dus niet verder reiken dan wat de verzekeraar effectief heeft betaald. Ook J.L. Fagnart schrijft: «*L'étendue du recours couvre en principe toutes les sommes que l'assureur a dû décaisser en faveur de la victime*» (Fagnart, J.L., *Droit privé des assurances terrestres in Traité pratique de droit commercial*, III, Jassogne, C. (red.), Diegem, Story-Scientia, 1998, nr.477). «*En principe*» verwijst naar de bevoegdheid van de Koning om het recht van verhaal te beperken in de gevallen en in de mate die Hij (de Koning) bepaalt (art. 88, derde lid, Wet Landverzekeringsovereenkomst).

In het algemeen is men het hierover eens. Zo werd geoordeeld:

– de verzekeraar stelt op een van de gronden bepaald in de artikelen 24 en 25.6 van de W.A.M.-modelpolis tegen de verzekerde een rechtsovereenkomst in tot terugbetaling van de door hem aan de slachtoffers van een ongeval uitgekeerde bedragen (Cass., 4 juni 1993, *Arr. Cass.*, 1993, 561 en *J.T.*, 1993, 734).

– de verzekeraar bezit op de verzekerde een verhaalrecht voor de aan de schadelijders uitgekeerde vergoedingen (Antwerpen, 12 maart 1991, *R.G.A.R.*, 1993, nr. 12189).

Omdat inzake schadeverzekeringen, waaronder de verplichte aansprakelijkheidsverzekering inzake motorrijtuigen ressorteert, het indemnitair beginsel geldt, krachtens welk de verzekeringsprestatie van de verzekeraar nooit de effectief geleden en bewezen schade mag overtreffen (art. 39 en 51 Wet Landverzekeringsovereenkomst) ten einde te vermijden dat de verzekeringnemer, de verzekerde of de begunstigde zich naar aanleiding van de verzekering zouden verrijken, lijkt het logisch dat de verzekeraar zich evenmin van zijn kant mag verrijken naar aanleiding van de uitoefening van het recht van verhaal.

Daarom moet het verhaal van de verzekeraar beperkt blijven tot hetgeen hij daadwerkelijk aan de benadeelde(n) betaalde.

5. Een bijkomend argument is dat het verhaalrecht (regres) van contractuele aard is (Gent, 2 juni 1995, *R.G.A.R.*, 1999, nr. 13041; Pol. Antwerpen, 13 november 1997, *R.W.*, 1998-1999, 1426, met noot Schoorens, G.; Dubuisson, B., «A propos de la nature et du régime juridique de l'action récursoire de l'assureur R.C.-auto» *R.G.A.R.*, 1988, nrs. 11351 en 11360; Fagnart, J.L., *o.c.*, nr. 476; Fontaine, M., *o.c.*, nr. 939; Colle, Ph., *Bijzonder gereguleerde verzekeringscontracten in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 1996, nr. 238; Van Schoubroeck, C., Jocqué, G., Vanderspikken, A., en Cousy, H., «Overzicht van rechtspraak. Verzekering motorrijtuigen 1980-1997», *T.P.R.*, 1998, 187). Immers, ofschoon wettelijk voorgeschreven, kan het recht van verhaal niet worden uitgeoefend indien de verzekeraar zich dat recht niet uitdrukkelijk in de polis voorbehouden heeft (art. 16, tweede lid, W.A.M.-wet en art. 88, eerste lid, Wet Landsverzekeringsovereenkomst). In het raam van dat contractueel verhaal kan de verzekeraar dan ook slechts vergoed worden voor de schade die hij binnen het kader van het contract lijdt (Fagnart, J.L., «Examen de jurisprudence (1981 à 1990). Les assurances terrestres», *R.C.J.B.*, 1992, 124, nr. 121). Deze schade kan nooit het bedrag van de effectieve gedane uitbetalingen overtreffen (Dubuisson, B., *l.c.*, *R.G.A.R.*, 1988, nr. 11360, nr. 72). Dit volgt uit zowel art. 88, eerste lid, Wet Landsverzekeringsovereenkomst als art. 16, tweede lid, W.A.M.-wet, die bepalen dat het recht van verhaal bestaat voor zover de verzekeraar volgens de wet of de verzekeringsovereenkomst de verzekeringsprestatie had kunnen weigeren of verminderen. Het regres heeft dus noodzakelijk en uitsluitend betrekking op de bedragen die de verzekeraar heeft moeten uitkeren wegens de niet-tegenwerpelijke aan de benadeelde van de excepties die in de rechtsverhouding tussen de verzekeraar en de verzekerde bestaan. Het regres betreft niets minder, maar ook niets meer! Zulks is in overeenstemming met de beginselen van het gemene recht. Om voor vergoeding in aanmerking te komen, moet de schade rechtmatig, zeker en persoonlijk zijn (De Page, H., *Traité élémentaire de droit civil belge*, II, Brussel, Bruylant, 1964, nr. 1020; Pirson, R. en De Villé, A., *Traité de la responsabilité civile extra-contractuelle*, I, Brussel, Bruylant, 1935, nrs. 181 e.v.; Schuermans, L., Van Oevelen, A., Persyn, C., Ernst, Ph. en Schuermans, J.L., «Overzicht van rechtspraak. Onrechtmatige daad, schade en schadeloosstelling (1983-1992)», *T.P.R.*, 1994, 931 e.v., 977 e.v. en 1000). De verzekeraar kan geen gewag maken van een persoonlijke schade boven de bedragen die hij zelf uitkeerde (De Page, H., *o.c.*, II, nr. 1020; Pirson, R. en De Villé, A., *o.c.*, I, nrs. 181 e.v.;

Schuermans, L., Van Oevelen, A., Persyn, C., Ernst, Ph. en Schuermans, J.L., *o.c.*, *T.P.R.*, 1994, 931 e.v., 977 e.v. en 1000).

Welnu, indien in navolging van de stelling van het Hof van Cassatie in het geannoteerde arrest van 11 mei 2000 aanvaard wordt dat de verzekeraar de hele schadevergoeding mag verhalen op de verzekerde, terwijl hij slechts het R.D.R.-forfait heeft moeten betalen, heeft dit tot gevolg dat de verzekeraar zich naar aanleiding van de uitoefening van het verhaalrecht mag verrijken. Zulks strijdt met de beginselen inzake het regres (*supra*, nr. 4).

IV. Vermogensvermeerdering zonder oorzaak?

6. Zou de aansprakelijke verzekerde, die voor de hele schadevergoeding aangesproken wordt, de vermogensvermeerdering zonder oorzaak van de verhalende verzekeraar kunnen inroepen?

Er kan geen reden of verantwoording van welke aard ook gevonden worden, noch enige tegenprestatie die de vermogensvermeerdering van de verzekeraar, die de regresvordering uitoefent boven hetgeen hij effectief betaalde, kan rechtvaardigen.

De vermogensvermeerdering zonder oorzaak (*actio de in rem verso*) heeft een subsidiair karakter (De Page, H., *Traité*, III, 1967, nr. 33; Dirix, E., *Obligatoire verhoudingen tussen contractanten en derden*, Antwerpen, Maarten Kluwer's Uitgeversonderneming, 1983, nrs. 313-314 en 327; Van Oevelen, A., «Het subsidiair karakter van de rechtsvordering op grond van de vermogensvermeerdering zonder oorzaak», *R.W.*, 1996-97, 46-48). Zij mag slechts worden ingesteld, indien geen andere vordering mogelijk is (Cass., 25 maart 1994, *R.W.*, 1996-97, 46; De Page, H., *Traité*, III, nr. 34). Dit betekent dat slechts op de vermogensvermeerdering zonder oorzaak een beroep kan worden gedaan, indien de gene die de verarming ondergaat (*in casu* de verzekerde) noch in een contract, oneigenlijk (quasi) contract of onrechtmatige daad, noch in de wet zelf een grondslag vindt om zich tegen de verrijking van de tegenpartij (*in casu* de regresvoerende verzekeraar) te verzetten (Bergen, 26 juni 1997, *J.T.*, 1998, 71; De Page, H., *Traité*, III, nr. 31; Van Oevelen, A., *R.W.*, 1996-97, 47; Kruithof, R., «Overzicht van rechtspraak 1974-1980. Verbintenissen», *T.P.R.*, 1983, 662, nr. 157).

7. De verzekeraar kan zich niet beroepen op de R.D.R.-overeenkomst, die tussen de verzekeraars werd gesloten, om het regres met betrekking tot het volledig schadebedrag dat aan het slachtoffer werd uitgekeerd te verantwoorden, omdat deze overeenkomst een *res inter alios acta* uitmaakt ten aanzien van de verzekerde (art. 1165 B.W.) (Rb. Brussel, 11 september 1987, Texier A.M. t/ N.V. Groep Josi, A.R. nr. 171.941 (onuitgegeven)).

De R.D.R.-overeenkomst kan dus in geen geval tegen de verzekerde worden ingeroepen om de verrijking van de regresvoerende verzekeraar ten nadele van de verzekerde te verantwoorden. Overeenkomsten brengen alleen gevolgen teweeg tussen de contracterende partijen; zij brengen aan derden (*in casu* de verzekerde) geen nadeel toe (art. 1165 B.W.).

Het bestaan van de R.D.R.-overeenkomst kan daarentegen door de verzekerde worden ingeroepen om zich tegen de regresvordering van de verzekeraar te verzetten boven het

R.D.R.-forfait dat laatstgenoemde effectief betaalde. Daarmee wordt art. 1165 B.W. niet geschonden. De betrekkelijkheid van het contract betreft uitsluitend de interne gevolgen van het contract, zijnde de rechten en verplichtingen die voor de contracterende partijen uit de overeenkomst voortspruiten (Van Gerven, W., *Algemeen deel in Beginselen van Belgisch privaatrecht*, I, Brussel, Story Scientia, 1987, 374-378). Art. 1165 B.W. belet niet dat een derde, *in casu* de verzekerde, zich op het bestaan van de overeenkomst en de gevolgen ervan tussen de contractanten (*in casu* de motorrijtuigenverzekeraar van de aansprakelijke en de motorrijtuigenverzekeraar van het slachtoffer) beroept (De Page, H., *Traité*, III, nr. 42; Cornelis, L., *Algemene theorie van de verbintenissen*, Antwerpen, Intersentia, 2000, nr. 282). De derde kan zich in het raam van zijn verweer op de gevolgen, die de overeenkomst tussen de contracterende partijen teweegbrengt, beroepen (Cass., 27 mei 1909, *Pas.*, 1909, I, 272; Cass., 22 april 1977, *Arr. Cass.*, 1977, 868). De derde kan verwijzen naar de gevolgen die de uitvoering van de overeenkomst voor hem heeft (Monette, F., De Villé, A. en André, R., *Traité des assurances terrestres*, II, Brussel, Bruylant, 1955, 42). De verzekerde kan zich dus beroepen op het feit dat de verzekeraar krachtens de R.D.R.-overeenkomst slechts het in deze overeenkomst bedongen forfait heeft moeten betalen, ten einde het verhaal (regres) van deze verzekeraar voor het geheel te verhinderen en tot de juiste proportie te herleiden.

Zo blijkt er geen reden te bestaan voor de verrijking van de verzekeraar. De R.D.R.-overeenkomst kan niet als verrijkingsoorzaak worden aangemerkt, omdat de R.D.R.-overeenkomst enkel de vergoeding van het slachtoffer regelt en niet de uitoefening van het verhaalrecht (regres).

Uit het voorgaande volgt echter dat de aansprakelijke verzekerde over een ander verweermiddel beschikt om zich te verzetten tegen de uitoefening van het regres voor het geheel. Dit verweer steunt op de gevolgen die het bestaan (de uitvoering tussen de contractanten) van de R.D.R.-overeenkomst voor hem heeft. De vermogensvermeerdering zonder oorzaak heeft in de gegeven hypothese geen subsidiair karakter. Derhalve kan zij door de aansprakelijke verzekerde niet worden aangewend.

V. Beschikt de motorrijtuigenverzekeraar van het slachtoffer over een subrogatoir verhaal?

8. De juridische grondslagen voor de subrogatie (indeplaatsstelling) zijn hetzij art. 1251, 3°, B.W. (1), hetzij art. 41 Wet Landverzekeringsovereenkomst (2).

1. De subrogatie op grond van art. 1251, 3°, B.W.

9. Op grond van de tussen de motorrijtuigenverzekeraars gesloten R.D.R.-overeenkomst (*supra*, nr. 1) wordt het slachtoffer door zijn eigen motorrijtuigenverzekeraar vergoed in plaats van door de verzekeraar van de aansprakelijke.

De betaling door eerstgenoemde verzekeraar gebeurt voor rekening van laatstgenoemde verzekeraar (art. 1 R.D.R.). De betalende verzekeraar treedt dus op als lasthebber van de verzekeraar van de aansprakelijke (Corr. Brussel, 19 juni 1998, *De Verz.*, 1998, 488). Het gaat evenwel om een bijzondere soort van lastgeving, in die zin dat de lasthebber

krachtens de onderschreven R.D.R.-overeenkomst slechts een gedeelte van het betaalde zal recupereren, namelijk het forfait dat door de Compensatiekas «maandelijks» wordt berekend, met als gevolg dat een deel van het uitgekeerde bedrag, zijnde het deel dat het forfait overschrijdt, definitief te zijnen laste blijft.

In de onderlinge verhouding tussen verzekeraars (verzekeraar van het slachtoffer en verzekeraar van de aansprakelijke) is de aan het slachtoffer uit te keren vergoeding (schuld) ingevolge de tussen verzekeraars bestaande R.D.R.-overeenkomst ten dele een eigen schuld geworden van de motorrijtuigenverzekeraar van het slachtoffer, namelijk ten belope van het deel dat het R.D.R.-forfait overtreft. Dat deel van de vergoeding blijft definitief ten laste van de verzekeraar van het slachtoffer.

Derden kunnen de zojuist beschreven gevolgen, die verbonden zijn aan de R.D.R.-overeenkomst, invoeren. Deze gevolgen houden immers verband met het bestaan van de R.D.R.-overeenkomst. Derden kunnen zonder schending van art. 1165 B.W. verwijzen naar de gevolgen die het bestaan en de uitvoering van de overeenkomst voor hen hebben (*supra*, nr. 7).

Een concreet gevolg hiervan is dat derden ten aanzien van de R.D.R.-overeenkomst – zowel het slachtoffer als de aansprakelijke verzekerde zijn derden t.a.v. de R.D.R.-overeenkomst – kunnen stellen dat de motorrijtuigenverzekeraar, die in uitvoering van de R.D.R.-overeenkomst zijn eigen verzekerde (het slachtoffer) vergoedt, niet alleen zijn eigen schuld, maar ook de schuld van de motorrijtuigenverzekeraar van de aansprakelijke betaalt.

Deze vaststelling is niet zonder gevolgen op het vlak van de subrogatie. Immers, degene, die met anderen of voor anderen tot betaling van een schuld gehouden is en deze voldoet, treedt van rechtswege in de plaats van de voldane schuldeiser (*in casu* het slachtoffer) (art. 1249 en 1251, 3°, B.W.). Thans wordt aanvaard dat wie zowel een eigen schuld als de schuld van een andere voldoet, de door art. 1251, 3°, B.W. beoogde subrogatie geniet (Fagnart, J.L. «La subrogation de l'assureur ayant payé un sinistre non couvert», *R.C.J.B.*, 1993, 583-584. Zie ook de vele verwijzingen in Cornelis, L., «L'obligation in solidum et le recours entre coobligés», *R.C.J.B.*, 1986, 691, nr. 6). Wordt alleen van de subrogatie uitgesloten, degene die op definitieve wijze alleen de schuld moet dragen (Kh. Charleroi, 16 maart 1994, *J.L.M.B.*, 1994, 1472).

Het Hof van Cassatie besliste evenwel dat de wettelijke subrogatie van art. 1251, 3°, B.W. slechts speelt in de mate dat de betaler (*in casu* de motorrijtuigenverzekeraar van het slachtoffer) niet persoonlijk tot betaling van de schuld gehouden is (Cass., 10 juli 1952, *Arr. Verbr.*, 1952, 650; Cass., 17 juni 1982, *Arr. Cass.*, 1981-1982, 1305 en *R.C.J.B.*, 1986, 680, met noot Cornelis, L.), of, anders geformuleerd, slechts speelt ten belope van de sommen die hij voor of ter bevrijding van een ander effectief heeft betaald.

De verzekeraar van het slachtoffer geniet derhalve de wettelijke subrogatie van art. 1251, 3°, B.W. voor het bedrag dat hij daadwerkelijk heeft betaald voor de verzekeraar van de aansprakelijke. Dit is het bedrag dat overeenstemt met het recupereerbaar R.D.R.-forfait.

De betalende verzekeraar van het slachtoffer zal zijn subrogatoire rechten dus niet moeten uitoefenen, daar hij het bedrag, dat hij voor de verzekeraar van de aansprakelijke

lijke betaalde, reeds met toepassing van de R.D.R. via de Compensatiekas gerecupereerd zal hebben.

2. De subrogatie op grond van art. 41 Wet Landverzekeringsovereenkomst

10. De verzekeraar, die vergoed heeft, treedt van rechtswege ten belope van het uitgekeerde bedrag in de rechten en rechtsvorderingen van de verzekerde of de begunstigde tegen de aansprakelijke derden (art. 41, eerste lid, Wet Landverzekeringsovereenkomst).

Inzake aansprakelijkheidsverzekeringen speelt deze subrogatie in beginsel niet, omdat indien het de verzekeraar toegestaan zou zijn zich tegen de verzekerde te keren, de verzekeringsovereenkomst geen voorwerp of oorzaak meer zou hebben. Derhalve is de indeplaatsstelling (subrogatie) van de aansprakelijkheidsverzekeraar slechts denkbaar in de gevallen waarin de verzekerde ofwel samen met anderen hoofdelijk of *in solidum* aansprakelijk is bevonden, ofwel over een vrijwaringsvordering tegen derden beschikt zoals een producent, verkoper, aangestelde, enz. (Colle, Ph., *Algemene beginselen van het Belgisch verzekeringsrecht*, Brussel, Bruylant, 1997, nr.135; Van Rijn, J. en Heenen, J., *Principes de droit commercial*, IV, Brussel, Bruylant, 1965, nr.2481). Dit is in de bestudeerde hypothese niet het geval.

11. Daarenboven werd de verzekeraar van het slachtoffer, die op grond van de R.D.R.-overeenkomst *namens* de verzekeraar van de aansprakelijke tot vergoeding van het slachtoffer is overgegaan (*supra*, nr.1), door laatstgenoemde verzekeraar niet gemachtigd om diens subrogatoire vordering in te stellen.

De enige overblijvende mogelijkheid voor de motorrijtuigenverzekeraar van het slachtoffer is de uitoefening van het verhaalrecht of regres. Hierna onderzoeken wij in welke mate hij dit recht kan uitoefenen.

VI. In welke mate kan de motorrijtuigenverzekeraar van het slachtoffer het recht van verhaal (regres) tegen de aansprakelijke uitoefenen?

12. Het contractueel recht van verhaal, waarover de verzekeraar van de aansprakelijke in de door de wet gestelde voorwaarden beschikt (art. 88, eerste lid, Wet Landverzekeringsovereenkomst; art. 16, tweede lid, W.A.M.-wet van 21 november 1989; art. 24 en 25 van de modelovereenkomst) (*supra*, nr.3), werd evenmin als de subrogatoire vordering ex art. 41 Wet Landverzekeringsovereenkomst (*supra*, nr.11) aan de motorrijtuigenverzekeraar van het slachtoffer overgedragen.

De verzekeraar van het slachtoffer werd ook niet gemachtigd om het regres in naam en voor rekening van de verzekeraar van de aansprakelijke uit te oefenen. De R.D.R.-overeenkomst bepaalt zulks niet, en in de praktijk hebben wij geen kennis van een dergelijke machtiging. Dit belet natuurlijk niet dat een dergelijke machtiging gegeven zou kunnen worden.

Afgezien van deze laatste tot op heden theoretische hypothese, kan alleen de verzekeraar van de aansprakelijke het recht van verhaal (regres) uitoefenen. Volgens het Hof van Cassatie in het geannoteerde arrest kan dit voor het volledige schadebedrag, hoewel dit o.i. strijdt met de gemeenrechtelijke beginselen inzake regres (*supra*, nrs. 4-5).

VII. Besluit

13. Indien, anders dan het Hof van Cassatie in het besproken arrest besliste, het recht van verhaal van de verzekeraar van de aansprakelijke beperkt zou worden tot wat hij effectief betaalde, zijnde het R.D.R.-forfait, zou dit tot gevolg hebben dat de aansprakelijke, zelfs wanneer de regresvoorwaarden vervuld zijn (b.v. besturen in staat van dronkenschap, besturen zonder te voldoen aan de wettelijke vereisten, zoals de minimumleeftijd of het bezit van een rijbewijs,...), vrijuit gaat voor het deel van de aan het slachtoffer uitgekeerde vergoeding dat het R.D.R.-forfait overtreft.

Het Hof van Cassatie stond voor een moeilijke keuze. Het was niet kiezen tussen juridische orthodoxie en billijkheid, maar tussen het bevoordelen van de verzekeraar of het bevoordelen van de verzekerde.

Een elegante manier om dit knelpunt op te lossen zou erin kunnen bestaan dat de verzekeraar van de aansprakelijke de verzekeraar van het slachtoffer niet alleen machtigt om het slachtoffer te vergoeden, maar tevens om diens recht van verhaal uit te oefenen, met dien verstande dat het aldus gerecupereerde bedrag vervolgens tussen beide verzekeraars verdeeld zou worden overeenkomstig hun aandeel (door de R.D.R. bepaald) in de aan het slachtoffer totaal uitgekeerde vergoeding. Een dergelijke lastgeving en regeling zou in de R.D.R.-overeenkomst moeten worden opgenomen.

Alleen dan kan worden gesteld dat de verzekeraars alle gevolgen van de betaling van de schadevergoeding aan de benadeelde(n) hebben geregeld. Zolang dit niet gebeurt, kan o.i. bij de beoordeling van een ingesteld regres bezwaarlijk worden beslist dat het niet ter zake doet hoe de rekeningen en wederzijdse vorderingen tussen de verzekeraars worden verrekend.

Philippe Colle
Advocaat bij de balie te Brussel
Hoogleraar V.U.B.

RAAD VAN STATE

ALGEMENE VERGADERING – 6 FEBRUARI 2001

Voorzitter: de h. Stryckmans

Rapporteur: de h. Van Haegendoren

Auditoraat: de h. Van der Gucht

Advocaten: mrs. Rombaut en Lefranc

1. Onderwijs – Universitair onderwijs – Personeel van een vrije universiteit – Contractuele relatie – 2. Raad van State – Bevoegdheid – a) Exceptie van onbevoegdheid – Schorsingsarrest – Geen uitspraak over bevoegdheid – Latere uitspraak – Bevoegdheidsvraag van openbare orde – b) Personeel van een vrije universiteit – Contractuele relatie – Onbevoegdheid van de Raad van State – 3. Algemene rechtsbeginselen – Beginselen van behoorlijk bestuur – Vertrouwensbeginsel – Optreden van rechtscollège – Bevoegdheid van de Raad van State – 4. Grondwet – Gelijkheid en niet-discriminatie – Onderwijs – Privaatrechtelijke en publiekrechtelijke onder-

wijnsinstellingen – Verschil in juridische aard – Verschil in rechtsverhouding met personeel

1. Een gesubsidieerde vrije universiteit, opgericht op privé-initiatief, staat in principe tegenover zijn personeel in een contractuele relatie. Ook een verregaande inperking van de contractuele vrijheid van de instellingen wijzigt niet de contractuele aard van de verhouding, die ontstaat uit een arbeidsovereenkomst. Noch de wet van 27 juni 1971 betreffende de financiering van de universiteiten, noch het universiteitendecreet van 12 juni 1991 wettigen het besluit dat de wet- of decreetgever aan het universiteitsbestuur de bevoegdheid heeft verleend om zijn personeel met een eenzijdige rechtshandeling in dienst te nemen.

2. a) Tussenarresten waarin vastgesteld wordt dat niet voldaan is aan de grondvoorwaarden voor schorsing en waarin een uitspraak over de bevoegdheid niet noodzakelijk is, beletten niet dat later nog over de exceptie van onbevoegdheid uitspraak wordt gedaan, aangezien de vraag naar de bevoegdheid van openbare orde is.

b) Vrije universiteiten zijn voor personeelszaken noch onder het regime van de wet van 27 juli 1971 noch onder het universiteitsdecreet van 12 juni 1991 te beschouwen als administratieve overheden. Aangezien de rechtsverhouding van contractuele aard is, gaat het om geschillen van burgerlijke aard waarvoor de arbeidsgerechten bevoegd zijn en niet de Raad van State.

3. Het vertrouwensbeginsel, dat een beginsel van behoorlijk bestuur is en niet het optreden van een rechtscollege betreft, kan in geen geval de Raad van State ertoe brengen zich bevoegd te verklaren in strijd met grondwettelijke en wettelijke bepalingen. Een uitspraak in algemene vergadering over de bevoegdheid bevordert juist de rechtszekerheid.

4. Het verschil in juridische aard van een privaatrechtelijke onderwijsinstelling en een publiekrechtelijke onderwijsinstelling is een objectief gegeven dat een verschil in de juridische aard van de rechtsverhouding met het personeel kan bepalen.

M. t/ Vrije Universiteit Brussel
Arrest nr. 93.104

Gezien het verzoekschrift dat Walter M. op 28 juni 1994 heeft ingediend om de vernietiging te vorderen van de beslissingen van de raad van beheer van de Vrije Universiteit Brussel (hierna: VUB):

– van 29 maart 1994 waarbij wordt vastgesteld dat verzoekers nevenactiviteit als bedrijfsrevisor meer dan twee halve dagen per week in beslag neemt,

– van 31 mei 1994 waarbij verzoekers opdracht als lid van het zelfstandig academisch personeel (hierna: ZAP) bepaald wordt als een 70%-opdracht, d.i. zeven halve dagen per week (A. 58.672);

...

Gelet op het arrest nr. 49.284 van 27 september 1994 waarbij de vordering tot schorsing in de zaak A. 58.672 wordt verworpen;

Gelet op het arrest nr. 53.473 van 31 mei 1995 waarbij de vordering tot schorsing in de zaak A. 62.236 wordt verworpen;

Gelet op het arrest nr. 59.554 van 8 mei 1996 waarbij de vordering tot schorsing in de zaak A. 67.137 wordt verworpen;

Gelet op het arrest nr. 83.410 van 9 november 1999 waarbij aan het Arbitragehof een prejudiciële vraag wordt gesteld over art. 75 van het decreet van de Vlaamse Gemeenschap van 12 juni 1991 betreffende de universiteiten in de Vlaamse Gemeenschap;

Gelet op het arrest nr. 120/2000 van 16 november 2000 van het Arbitragehof over art. 75 van het decreet van de Vlaamse Gemeenschap van 12 juni 1991 betreffende de universiteiten in de Vlaamse Gemeenschap;

...

1. Verzoeker is hoogleraar aan de Vrije Universiteit Brussel (VUB), aanvankelijk met een voltijdse opdracht.

2. De bestuursorganen van de VUB oordelen in 1994 en 1995 dat verzoekers nevenactiviteiten als bank- en bedrijfsrevisor de omvang van twee halve dagen per week overschrijden. Door de aangevochten beslissingen van 31 mei 1994, 22 november 1994 en 21 november 1995 wordt verzoekers opdracht, krachtens art. 75 van het decreet van 12 juni 1991 betreffende de universiteiten in de Vlaamse Gemeenschap, amtsshalve deeltijds voor respectievelijk de academiejaren 1993-1994, 1994-1995 en 1995-1996. Tijdens die academiejaren is verzoeker buitengewoon hoogleraar met een 70%-opdracht.

3. Vanaf het academiejaar 1996-1997 is verzoeker opnieuw gewoon hoogleraar aan de VUB. Het bestuurscollege van de VUB beslist daarenboven op 10 december 1996 dat aan verzoeker, na onderzoek van de beschikbaarheid van betrokkene voor de universiteit, machtiging wordt verleend voor het uitoefenen van nevenactiviteiten als bedrijfsrevisor voor het academiejaar 1996-1997. Uit bekendmakingen in het Belgisch Staatsblad van 20 december 1997, van 22 december 1998, van 25 december 1999 en van 15 december 2000 blijkt dat het bestuurscollege van de VUB aan verzoeker voor de academiejaren 1997-1998, 1998-1999, 1999-2000 en 2000-2001 telkens eenzelfde machtiging heeft verleend;

Overwegende dat *in casu* geschillen aan de orde zijn over het vaststellen van verzoekers onderwijsopdracht met betrekking tot de academiejaren 1993-1994, 1994-1995 en 1995-1996, waarover de verwerende partij diende te beslissen en heeft beslist met toepassing van de regelen vermeld in art. 75 van het decreet van 12 juni 1991 betreffende de universiteiten in de Vlaamse Gemeenschap (hierna ook: het universiteitendecreet);

Overwegende dat de verwerende partij een gesubsidieerde vrije universiteit is, opgericht op privé-initiatief; dat, wat de aard betreft van de arbeidsverhouding tussen een instelling en haar personeel, de dienstbetrekking tussen beide partijen in beginsel ontstaat door een overeenkomst, zodat de rechtsverhouding tussen partijen van contractuele aard is, ook als hun contractuele vrijheid beperkt is door de bevoegde overheid middels algemene en onpersoonlijke bepalingen waarvan zij niet naar eigen goeddunken kunnen afwijken; dat ook een verregaande beperking van de contractuele vrijheid van de partijen niet inhoudt dat de verhouding tussen de partijen haar contractuele aard verliest, aangezien die verhouding ontstaan is uit een arbeidsovereenkomst;

Overwegende dat verzoeker wijst op het feit dat hij bij besluit van 24 oktober 1979 als personeelslid van de verwerende partij statutair is aangesteld; dat volgens hem die aanstelling eenzijdig gebeurde op grond van een door de

verwerende partij vastgesteld statuut ter uitvoering van het toenmalige art. 41 van de wet van 27 juli 1971, dat aan de door de Staat gesubsidieerde universitaire instellingen de verplichting oplegde om een statuut voor hun personeel uit te werken dat gelijkwaardig was aan dat van de rijks-universiteiten; dat volgens verzoeker zijn aanstellingsbesluit «op geen wijze (...) als arbeidsovereenkomst (kan) worden geïnterpreteerd»;

Overwegende, wat de wet van 27 juli 1971 betreffende de financiering van de universiteiten betreft, dat de universitaire instelling en het personeel bedoeld in het toenmalige art. 41 van de genoemde wet van 27 juli 1971 door een arbeidsovereenkomst verbonden blijven, ook als het in dat art. 41 bedoelde statuut is opgemaakt; dat de rechtsverhouding tussen verzoeker en de verwerende partij onder art. 41 van de wet van 27 juli 1971 ontstaan is uit een overeenkomst;

Overwegende, wat het universiteitendecreet van 12 juni 1991 betreft, dat dit decreet net zo min als de genoemde wet van 27 juli 1971 de universiteiten heeft gemachtigd het personeel door een eenzijdige rechtshandeling in dienst te nemen; dat de stelling als zou de decreetgever vanaf de inwerkingtreding van het universiteitendecreet aan de personeelsleden van de vrije universiteiten een publiekrechtelijke rechtspositieregeling hebben willen geven en aan het universiteitsbestuur de bevoegdheid hebben verleend om zijn personeel met een eenzijdige rechtshandeling in dienst te nemen, geen steun vindt in het decreet van 12 juni 1991; dat nergens uit de tekst van dit decreet blijkt dat de decreetgever bedoeld had terug te komen op de contractuele aard die de rechtsverhouding van het bedoelde personeel had;

Overwegende dat verzoeker met betrekking tot de bevoegdheid van de Raad van State om kennis te nemen van de onderhavige beroepen betoogt dat de Raad zich in de drie tussenarresten over de schorsing ten minste *prima facie* bevoegd heeft geacht om uitspraak te doen; dat de Raad volgens verzoeker het recht op rechtszekerheid of het vertrouwensbeginsel zou schenden indien hij zich nu onbevoegd zou verklaren; dat verzoeker hierin ook een schending lijkt te bespeuren van art. 13 van de Grondwet dat niemand tegen zijn wil kan worden afgetrokken van de rechter die de wet hem toekent;

Overwegende dat in de tussenarresten gewezen in de onderhavige beroepen telkens de schorsing werd verworpen wegens het ontbreken van een moeilijk te herstellen ernstig nadeel; dat in tussenarresten waarbij komt vast te staan dat aan een van de grondvoorwaarden voor het toewijzen van de vordering tot schorsing niet is voldaan, geen noodzaak bestaat om over de door partijen eventueel opgeworpen excepties uitspraak te doen, laat staan om er van ambtswege op te werpen; dat uit het stilzwijgen van de Raad van State nopens zijn bevoegdheid in een dergelijk tussenarrest derhalve geenszins een gevolgtrekking kan worden gemaakt betreffende het latere lot van deze excepties bij de behandeling ten gronde; dat een exceptie over de onbevoegdheid van de Raad van State de openbare orde raakt en in elke stand van het geding, ook ambtshalve, mag worden opgeworpen;

Overwegende dat het vertrouwensbeginsel kan worden omschreven als een van de beginselen van behoorlijk bestuur krachtens welk de burger moet kunnen betrouwen op een vaste gedragslijn van de overheid, of op toezeggingen of

beloften die de overheid in het concrete geval heeft gedaan; dat dit beginsel het optreden van het actief bestuur betreft en niet van een rechtscollege; dat het in geen geval de Raad van State ertoe kan brengen zich bevoegd te verklaren in strijd met de grondwettelijke en wettelijke bepalingen die de bevoegdheid van de rechtscolleges regelen;

Overwegende dat de rechtszekerheid er precies mee gediend is wanneer over de rechtsvraag van 's Raads bevoegdheid uitspraak wordt gedaan door de algemene vergadering van de afdeling administratie, met toepassing van art. 92 van de R.v.St.-Wet, om de eenheid van de rechtspraak te verzekeren;

Overwegende dat niet valt in te zien hoe een arrest dat die rechtsvraag beslecht, strijdig zou zijn met de bij art. 13 van de Grondwet geboden waarborg dat alle personen die zich in dezelfde toestand bevinden, het recht hebben om volgens dezelfde regelen inzake bevoegdheid en rechtspleging te worden berecht; dat dit grondwetsartikel waarborgt tegen ingrijpen van de uitvoerende macht in het uitoefenen van de rechtsprekende functie; dat het arrest waarbij de Raad zich onterecht bevoegd of onbevoegd zou verklaren onder de uiteindelijke beoordeling staat van het Hof van Cassatie, dat overeenkomstig art. 158 van de Grondwet en art. 33 en 34 van de R.v.St.-Wet, uitspraak doet over conflicten van attributie;

Overwegende dat verzoeker voorts meent dat, in het geval de Raad van State onbevoegd zou zijn om over beroepen als de zijne uitspraak te doen, een ongelijkheid op het vlak van de rechtsbescherming bestaat tussen de personeelsleden van de vrije universiteiten enerzijds en de personeelsleden van de andere universiteiten anderzijds; dat hij de rechtsbescherming minstens ongelijk noemt «omdat de leden van het academisch personeel van de andere universiteiten de vernietiging van de genomen beslissing kunnen vorderen en bijgevolg het universiteitsbestuur zullen kunnen verplichten een meer zorgvuldige beslissing te nemen, zodat mogelijk rechtsherstel kan worden verkregen»; dat hij erop wijst dat de arbeidsrechtbanken zulks niet kunnen, en daarenboven ook de beginselen van behoorlijk bestuur niet kunnen toetsen;

Overwegende dat art. 24, § 4, van de Grondwet een aangepaste behandeling van personeelsleden en onderwijsinstellingen toestaat, op voorwaarde dat die gegrond is op objectieve verschillen, waaronder de eigen karakteristieken van iedere inrichtende macht; dat de juridische aard van de inrichtende machten, die in het gesubsidieerde vrij onderwijs privaatrechtelijke en in het gesubsidieerde officieel onderwijs publiekrechtelijke instellingen of rechtspersonen zijn, een van die karakteristieken is, wat de verschillende aard van de rechtsverhouding in het ene en het andere net tussen de personeelsleden en hun werkgever kan bepalen;

Overwegende dat de beslissingen in personeelszaken die de gesubsidieerde vrije universiteiten in de Vlaamse Gemeenschap nemen op de wijze als geregeld door het decreet van 12 juni 1991, of voorheen door de wet van 27 juli 1971, niet geacht kunnen worden handelingen te zijn die de vrije universiteiten stellen als administratieve overheden in de zin van art. 14 van de R.v.St.-Wet; dat aangezien de rechtsverhouding tussen de verzoeker en de verwerende partij van contractuele aard is, het om geschillen over burgerlijke rechten gaat waarvoor overeenkomstig art. 578 Ger. W. de arbeidsgerechten bevoegd zijn; dat, vergeleken met de Raad

van State, de arbeidsrechtbanken in geschillen tussen onderwijsinstellingen en hun werknemers niet dezelfde, maar wel een gelijkwaardige rechtsbescherming bieden; dat het verschil in rechtsbescherming voor het personeel van de vrije universiteiten in de Vlaamse Gemeenschap, respectievelijk dat van de gemeenschapsuniversiteiten, rechtstreeks haar verantwoording vindt in art. 144 van de Grondwet krachtens welke bepaling geschillen over burgerlijke rechten – zoals geschillen met betrekking tot een contractuele rechtsverhouding – bij uitsluiting tot de bevoegdheid van de gewone rechter behoren;

Overwegende, ambtshalve, dat de Raad van State niet bevoegd is om kennis te nemen van het beroep,

...

(Volgt: verwerping van het beroep)

NOOT – Zie ook in dit nummer: R.v.St., nr. 93.289, 13 februari 2001, met noot R. Verstegen.

RAAD VAN STATE

ALGEMENE VERGADERING – 13 FEBRUARI 2001

Voorzitter: de h. Stryckmans

Rapporteur: de h. Messine

Auditoraat: de h. Hensenne

Advocaten: mrs. Kesteloot en Demeester

Raad van State – Bevoegdheid – Vrij onderwijs – Examencommissie – Geen administratieve overheid

Een vrije onderwijsinstelling wordt opgericht door privé-personen, heeft met de overheid geen organiek verband en kan dan ook niet worden beschouwd als administratieve overheid in de zin van art. 14, § 1, R.v.St.-Wet.

D. t/ Institut Saint-Luc

Arrest nr. 93.289

...

Overwegende, ambtshalve, dat de bestreden beslissing genomen is door de examencommissie van een vrije onderwijsinstelling; dat die instelling opgericht is door privé-personen; dat privé-personen de werkwijze ervan regelen en in voorkomend geval kunnen beslissen ze af te schaffen; dat een soortgelijke instelling, die met de overheid geen organiek verband heeft, niet kan worden beschouwd als een administratieve eenheid in de zin van art. 14, § 1, van de wetten op de Raad van State, gecoördineerd op 12 januari 1973; dat de Raad van State derhalve niet bevoegd is om kennis te nemen van het beroep,

...

(Volgt: verwerping van het beroep)

NOOT – De Raad van State is onbevoegd voor vrije onderwijsinstellingen

1. De Raad van State heeft in twee opmerkelijke arresten, uitgesproken in algemene vergadering, een radicale keuze

gemaakt: een vrije onderwijsinstelling is geen administratieve overheid. M.b.t. beslissingen in personeelszaken is dit een bevestiging van recente rechtspraak, voor beslissingen van klassenraden en examencommissies is het een radicale ommekeer, aan Nederlandstalige kant nog radicaler dan voor de bevoegde Franstalige kamer.

1. Geen administratief handelen in personeelszaken

2. Het arrest Missorten, nr. 93.104 van 6 februari 2001 (elders in dit nummer opgenomen) zal niemand verrassen. Een Nederlandstalige kamer had zich enkele malen bevoegd verklaard voor geschillen in personeelszaken in een vrije onderwijsinstelling (zie o.m. de arresten Mersch, nr. 32.320, 24 maart 1989 voor een vrije universiteit, *R.W.* 1988-89, 1400, en Joye en Gees, nr. 66.563, 4 juni 1997 voor een vrije hogeschool, *T.O.R.B.* 1997-98, 124). Het Hof van Cassatie heeft er in een conflict van attributie m.b.t. het Hogescholendecreet van de Vlaamse Gemeenschap anders over beslist (Cass. 18 december 1997, *R.W.*, 1998-99, 86, met noot W. Rauws, «Personeelsleden in vrije onderwijsinstellingen en de bevoegde rechter», en een *status quaestionis* van R. Verstegen, «De arbeidsverhoudingen in het vrij onderwijs zijn (nog altijd) contractueel van aard», *ibid.*, 65-78). Op een prejudiciële vraag van de Raad van State heeft het Arbitragehof geantwoord dat het verschil in rechtsgang – burgerlijke rechtbank *versus* Raad van State – geen ongrondwettelijk verschil in behandeling tussen personeelsleden van het vrij respectievelijk het officieel onderwijs uitmaakt. Er is een objectief verschil in juridische aard van de instellingen, en de vrijheid van onderwijs verantwoordt een contractueel regime in het vrij onderwijs (Arbitragehof, nr. 66/99, 17 juni 1999, *R.W.* 1999-2000, 532-533, met noot R. Verstegen, «Voor het handhaven van een contractuele grondslag voor de arbeidsverhoudingen in het vrij gesubsidieerd onderwijs bestaat een grondwettelijke verantwoording», 533-537).

De Raad van State heeft daarop zeer snel de lijn van het Arbitragehof doorgetrokken, o.i. zelfs overtrokken. De eerste arresten leken in te houden dat de vrijheid van onderwijs meebrengt dat het regime contractueel moet zijn (R.v.St., nr. 81.469, Sue, 29 juni 1999, *R.W.* 1999-2000, 539; R.v.St., nr. 84.385, Leman, 23 december 1999; R.v.St., nr. 85.323, Heylen, 15 februari 2000). Wij hebben ervoor gepleit om niet meer in de Grondwet in te schuiven dan noodzakelijk is en erop gewezen dat het arrest van het Arbitragehof van 17 juni 1999 dat ook niet doet (R. Verstegen, «Voor het handhaven ...», *R.W.*, 1999-2000, 535).

3. Het arrest Missorten van 6 februari 2001 is nu ook voorzichtiger gesteld: het privaatrechtelijke karakter van een vrije instelling is vergeleken met een officiële instelling, een objectief verschilpunt dat «de verschillende aard van de rechtsverhouding in het ene en het andere net tussen de personeelsleden en hun werkgever kan bepalen» («kan bepalen», niet: «bepaalt»). Het arrest blijft ook niet op het vlak van de principes, om zich *prima facie* onbevoegd te verklaren zoals in het arrest Sue, van 29 juni 1999. Het reaffirmeert die principes, mede geïnspireerd door de cassatierechtpraak terzake (vergelijk o.m. Cass., 18 december 1997, *l.c.*). Maar de Raad onderzoekt ook consequent de toepasselijke wetgeving en komt tot de conclusie dat noch de wet van 27 juli 1971 betreffende de financiering van de

universiteiten (met zijn «eenvormig statuut» voor alle instellingen), noch het Vlaamse Universiteitendecreet van 12 juni 1991 het mogelijk maken te besluiten dat de wet- of decreetgever de vrije universiteiten heeft gemachtigd het personeel door een eenzijdige rechtshandeling in dienst te nemen. De basisregel blijft dan gelden: privé-personen, ook vrije universiteiten, staan tegenover hun personeel in een contractuele relatie. Daaruit volgt de bevoegdheid van de arbeidsrechtbanken en de onbevoegdheid van de Raad van State (zie voor een bredere situering en een verdere analyse van het arrest Missorten, R. Verstege, «Nogmaals over statuut of contract. Meer dan ooit contracten in het (vrij) onderwijs?», *T.O.R.B.* 2000-2001, nr. 4 (ter perse)).

II. Geen administratief handelen (meer) in examenaangelegenheden

4. Sinds twintig jaar wordt geoordeeld en geleerd dat vrije onderwijsinstellingen m.b.t. examenbeslissingen optreden als administratieve overheden. In het arrest Franssens van 16 oktober 1981 verklaart de Raad van State zich voor het eerst bevoegd om kennis te nemen van een beroep tegen de beslissing van een examencommissie van een vrije universiteit. De Raad overweegt «dat de gecoördineerde wetten op het toekennen van de academische graden en het programma van de universitaire examens, aan de universiteiten – in welke juridische vorm ook opgericht, dus ook wanneer het privaatrechtelijke inrichtingen betreft – in het algemeen belang de uitsluitende bevoegdheid toekennen om academische graden te verlenen waaraan bepaalde rechtsgevolgen zijn verbonden, zoals onder meer het recht om een bepaald beroep uit te oefenen; dat de beslissingen van de organen van een universiteit met betrekking tot het uitreiken van academische diploma's waartoe zij wettelijk bevoegd zijn, dwingende rechtsgevolgen voor derden hebben; dat dergelijke beslissingen dan ook onderworpen zijn aan het toezicht van de Raad van State onverschillig de juridische vorm die de universiteit heeft aangenomen; dat derhalve de Raad van State in het voorliggende geval bevoegd is om zich over het ingestelde annulatieberoep uit te spreken» (*R.v.St.*, nr. 21.476, Franssens, 16 oktober 1981, *R.W.* 1981-82, 1139; zie ook reeds een *obiter dictum* in het arrest Scheuermann, nr. 19.776, 27 juli 1979, punt 8, *T.B.P.* 1980, 152).

5. Sindsdien is deze rechtspraak door de bevoegde Nederlandstalige kamer constant toegepast voor de vroegere wettelijke graden, maar ook voor de wetenschappelijke graden, voor de tussenjaren voor het toekennen van de graad, en ook al snel voor de beslissingen van klassenraden m.b.t. het al of niet toekennen van het diploma secundair onderwijs, zelfs voor de jaren voorafgaand aan het toekennen van het einddiploma. De bevoegde Franstalige kamer bleef daarentegen zeer terughoudend: enkel een eindbeslissing over het al of niet toekennen van een academische graad die toegang verleent tot een gereguleerd beroep, kan worden beschouwd als een administratief handelen waarvoor de Raad van State bevoegd is. (Zie o.m. J. Baert, «La qualification d'autorité administrative des établissements d'enseignement», in *Quels droits dans l'enseignement?*, Fac.Dr. Namur – Die Keure, 1994, 163-175; M. Magits en L. Veny, «Het (administratief) contentieux in onderwijsaangelegenheden. (Rechts)onzekerheid troef !», commentaar bij *R.v.St.*, Bouhout, nr. 46.795, 30 maart

1994, *Rec.Arr.R.v.St.* 1994, 171-181; R. Verstege, «Rechtsbescherming in onderwijsverband», *R.W.* 1988-89, 1209-1225; Id., «Rechtsbescherming in onderwijsverband», in L. Van Hoestenbergh, *Student(en)recht. Juridische en sociale gids voor de student hoger onderwijs*, Leuven-Amersfoort, Acco, 81-84).

6. Dat een vrije instelling handelt als administratieve overheid wanneer ze wettelijke diploma's toekent, werd wel eens ingeroepen als een argument om bij uitbreiding ook van administratief handelen te spreken in personeelszaken. Deze gedachtegang werd ook ontwikkeld door de Raad van State in de arresten Mersch van 24 maart 1989 (zie punt 2.1.3.2.1.1) en Joye en Gees van 4 juni 1997 (zie punt 2.4.4.3). Dit argument wordt o.i. terecht aangevochten (cf. conclusie advocaat-generaal G. Dubrulle bij Cass., 14 februari 1997 (*Ginvimdus*), *R.W.* 1996-97, 1434; J. Salmon, *Le Conseil d'Etat*, Brussel, Bruylant, 1994, 233-234). Maar in een tijd van draconische voorzorgsmaatregelen in de vee- en voedselsector groeit de acceptatie van radicale maatregelen. Het viel te vrezen dat de rechtspraak m.b.t. examenbeslissingen van vrije instellingen als een haard van besmetting zou kunnen worden beschouwd (cf. R. Verstege, «Voor het handhaven ...», 535-536). Het ziet ernaar uit dat de Raad, nadat hij in het arrest Missorten in algemene vergadering zijn onbevoegdheid voor personeelszaken van een vrije universiteit opnieuw heeft beklemtoond, meteen het kwaad met wortel en tak heeft willen uitroeien. Het geannoteerde arrest Deschutter van 13 februari 2001, uitgesproken in algemene vergadering een week na het arrest Missorten, maakt een einde aan het verschil in rechtspraak tussen de betrokken Nederlandstalige en Franstalige kamers in zoverre het gaat over de bevoegdheid van de Raad in examenaangelegenheden. De Raad keert in het arrest Deschutter resoluut terug naar oude waarden: vrije onderwijsinstellingen zijn privé-personen, hebben geen organieke band met de overheid en zijn dan ook geen administratieve overheden, ook niet in de beslissingen van hun examencommissies. Over het toepassingsgebied van deze uitspraak kan geen twijfel bestaan. Het arrest is zuiver principieel gesteld en geldt voor alle onderwijsniveaus.

7. Het arrest Deschutter is radicaal, resoluut, maar wel summier gemotiveerd. Geen spoor meer van het toekennen door de wet- of decreetgever van de mogelijkheid tot eenzijdig handelen. Anders dan in het arrest Missorten, is er geen spoor van een onderzoek in wetten en decreten naar wat de wet- of decreetgever kan hebben beslist met betrekking tot het optreden van een vrije onderwijsinstelling en de aard en de voorwaarden van die medewerking aan het verzorgen van de openbare dienst. Is het verlenen van door iedereen te erkennen diploma's niet langer een vorm van eenzijdig bindend optreden, zoals tot voorheen werd aanvaard? Zijn bv. art. 58 van het Vlaamse Universiteitendecreet van 12 juni 1991 en art. 49 van het Vlaamse Hogescholendecreet van 14 juli 1994, die bepalen dat de diploma's door hun uitreiking krachtens genoemde decreten «van rechtswege erkend en bekrachtigd» zijn, irrelevant voor deze discussie? Ook in Nederland wordt aangenomen dat een vrije instelling die een diploma afgeeft, optreedt als bestuursorgaan (cf. B.P. Vermeulen en P.J.J. Zoontjes, «Het 'algemene' bestuursrecht en het 'bijzondere' onderwijsrecht», in *De Awb en de bijzondere wetgeving. Preadviezen uitgebracht door C.A.J.M. Kortman, B.P. Vermeulen en*

P.J.J. Zoontjes voor de algemene vergadering van de Vereniging voor Bestuursrecht op 12 mei 2000 (VAR-reeks. 124), Den Haag, Boom Juridische uitgevers, 2000, 164-165). Of is dit publiekrechtelijke karakter van het verlenen van de diploma's een relict uit de geschiedenis dat geen werkelijkheidswaarde meer heeft?

8. Heeft de functionele openbare dienst afgedaan ook als de wet- of decreetgever er uitdrukkelijk voor gekozen heeft om een privé-persoon in te schakelen, en daar ook consequenties aan verbonden heeft, door een machtiging tot eenzijdig bindend optreden? De Raad neemt wel enige voorzorg: als de wetgever kiest voor de oprichting van een rechtspersoon van privaatrecht, dan kan die rechtspersoon niet zomaar zichzelf opheffen, zoals het arrest het stelt m.b.t. vrije onderwijsinstellingen.

Het arrest Deschutter roept vragen op, specifiek m.b.t. het onderwijsrecht, maar al evenzeer naar de algemene doctrine over wat een administratieve overheid is. De handboeken moeten misschien wel wat worden bijgesteld, al is niet helemaal duidelijk hoe. De opgeroepen vragen kunnen in een eerste korte noot niet grondig worden behandeld, temeer daar het arrest in zijn summier motivering een voor de Raad, die op dat punt toch wel een heel andere traditie heeft, verrassend hoog 'cassatie-gehalte' heeft. Is dit een teken van een herwonnen eenheid van inzicht, of de mantel der liefde die het resultaat van een lovenswaardige maar moeilijke betrachting om aan de verdeeldheid in de rechtspraak een einde te maken, zo sober mogelijk inkleedt, met alle risico's van dien voor blijvende interne spanning in de rechtspraak? Als wat in het arrest Deschutter gesteld wordt, op de letter moet worden genomen, moest het arrest Missorten dan wel zo uitvoerig worden gemotiveerd? Als de wil van de wetgever echt irrelevant is voor de aard van de examenbeslissingen, kan die het dan wel zijn voor de kwalificatie van de verhouding met het personeel? En als die wil wel relevant zou kunnen zijn, is een ambtshalve geïntroduceerde ommekeer in de rechtspraak inzake examenbeslissingen dan wel passend gemotiveerd zonder onderzoek van de toepasselijke wetgeving, waaruit al of niet de bevoegdheid tot eenzijdig bindend optreden volgt? Verwijzend naar o.m. het reeds vermelde arrest Scheuermann stelt advocaat-generaal G. Dubrulle: «De beslissingsbevoegdheid is een zeer belangrijk criterium, omdat het aanduidt dat het administratief orgaan een deel van de openbare macht toegewezen kreeg. Dit criterium, deze «gouden regel», stelt alle andere in de schaduw» (conclusie advocaat-generaal G. Dubrulle voor Cass., Verenigde Kamers, 14 februari 1997 (Ginvimdus), *R.W.* 1996-97, 1434). In het arrest Deschutter komt deze «gouden regel» niet ter sprake, terwijl in de vroegere rechtspraak over examenbeslissingen van vrije instellingen de bevoegdheid van de Raad van State daarop gebaseerd was. En terwijl ook het nieuwe van het arrest Missorten, vergeleken met de arresten Sue, Leman en Heylen (*supra*, nr. 2), precies lag in het hanteren van deze «gouden regel»: heeft de wet- of decreetgever in de onderzochte aangelegenheid aan de vrije instellingen de bevoegdheid tot eenzijdig bindend optreden toegekend of anders gezegd, een deel van het openbaar gezag opgedragen, zodat ze geacht moeten worden als administratieve overheid op te treden? Wordt het wachten op het Hof van Cassatie vooraleer de examenbeslissing van vrije onderwijsinstellingen aan genoemde «gouden regel» getoetst worden?

9. Binnenkort zijn de examens in het secundair en het hoger onderwijs weer daar, met de bijhorende betwistingen. Het is belangrijk dat zoveel mogelijk juristen en andere betrokkenen tegen dan op de hoogte zijn van de ommekeer in de rechtspraak van de Raad van State. Voortaan is voor een beslissing van een klassenraad of een examencommissie van een vrije onderwijsinstelling enkel de burgerlijke rechtbank bevoegd. Ook nu reeds lopen procedures bij de burgerlijke rechtbank om schadevergoeding te vragen voor een gemiste kans. En wie niet schadevergoeding nastreeft maar herstel *in natura*, vraagt aan de voorzitter van de burgerlijke rechtbank, zitting houdende in kort geding, een bevel om de examencommissie dringend opnieuw te laten bijeenkomen (cf. R. Verstegen, in *Student(en)recht, o.c.*, 87-92). Alvast een voordeel van het arrest Deschutter is dat minstens voor het vrij onderwijs het probleem van de dubbele procedures in kort geding, (voor de Raad van State en voor de burgerlijke rechtbank) van de baan is. Het wordt wel uitkijken hoe de voorzitters (of hun wisselende plaatsvervangers), zitting houdende in kort geding, die meestal met onderwijsrecht weinig of niet vertrouwd zijn, elk op zich een expertise zullen opbouwen die vergelijkbaar is met wat daaromtrent in de Raad van State aanwezig is. Ik zou er als directeur of rector van een vrije onderwijsinstelling niet geruster op geworden zijn.

III. Over rechtsbescherming

10. In de zaak Missorten was tot driemaal toe een tussenarrest geveld waaruit bleek dat het moeilijk te herstellen ernstig nadeel, vereist om tot schorsing over te gaan, niet was aangetoond. In dergelijke gevallen wordt veelal de bevoegdheidsvraag nog niet onderzocht. En aangezien de bevoegdheidsvraag van openbare orde is en onder toezicht van het Hof van Cassatie staat, kan het vertrouwensbeginsel, dat overigens een beginsel van behoorlijk bestuur is, hier niet worden ingeroepen. Alle hangende zaken moeten op grond van onbevoegdheid van de Raad worden afgewezen. Een ommekeer in de rechtspraak van een hoger rechtscollege lijkt in deze omstandigheden fataal te moeten uitlopen op een schending, zoniet van het vertrouwensbeginsel, dan toch van het vertrouwen van de verzoeker. In de zaak Missorten diende verzoeker een eerste verzoekschrift in op 28 juni 1994. Zal verzoeker zes en een half jaar later het arrest niet ervaren als een pijnlijk geval van onbehoorlijk rechtspreken?

Verzoeker kon overigens reeds langs een andere weg weten waaraan zich te houden. Het Hof van Cassatie oordeelde in een arrest van 18 december 1997 (*supra*, randnr. 2) dat de Raad van State niet bevoegd is voor personeelsaangelegenheden in een vrije hogeschool. Er waren weinig redenen om het voor een universiteit anders te verwachten. En het Arbitragehof oordeelde op 17 juni 1999 dat een verschil in rechtsgang geen ongeoorloofde discriminatie uitmaakt, maar steun vindt in de grondwet. Prompt verklaarde de Raad van State zich onbevoegd, en wel voor vrije universiteiten (R.v.St., 29 juni 1999). Verzoeker wist sinds 1997, in elk geval sinds 1999, wat hij te verwachten had.

11. Over het verschil in rechtsbescherming tussen het vrij en het officieel onderwijs wordt in het arrest Missorten gesteld dat «de arbeidsrechtbanken in geschillen tussen on-

derwijsinstellingen en hun werknemers niet dezelfde, maar wel een gelijkwaardige rechtsbescherming bieden». Een vroeger arrest overweegt: de gewone rechtbanken bieden het personeel «une protection non pas identique, mais équivalente à celle que le recours en annulation procure aux membres du personnel des universités de la Communauté, et que, à supposer que l'une des protections soit moins efficace que l'autre, il s'agirait là d'une des différences de traitement qu'impose la nature du pouvoir organisateur, et que l'article 17, § 4 [nu: 24 § 4; R.V.], de la Constitution autorise» (R.v.St., Vrebosch, nr. 43.707, 5 juli 1993).

Ook al weer stof voor veel discussie, bv. over het verschil tussen nietig verklaren en schadevergoeding toekennen, maar ook waar mogelijk herstel *in natura* bevelen. Zo kent art. 28, § 2, van de Schoolpactwet van 29 mei 1959 aan een personeelslid dat ontslagen werd in een vrije onderwijsinstelling en van wie het ontslag door de arbeidsrechtbank in strijd met de decretale rechtspositieregeling wordt bevonden, een verrassend permanent recht op loon toe. Dit is bedoeld als druk om het schoolbestuur te brengen tot een reïntegratie die de arbeidsrechtbank niet kan bevelen, en die voor het bestuur van een officiële instelling als wettelijke plicht zou volgen wanneer de Raad van State een onregelmatig ontslag nietig verklaart. Dit is een bepaling die de problematiek illustreert, maar op zichzelf ook al niet zonder vragen naar redelijkheid en gelijkheid is. En wat doet de arbeidsrechtbank (of de burgerlijke rechtbank) met een klacht zoals in de arresten Sue en Leman (nrs. 81.469 en 84.385) die gaat over het niet toewijzen van een verhoopte leeropdracht? Of, zoals in het arrest Missorten, met een klacht over de geweigerde cumulatie van onderwijs- met andere activiteiten? (zie nog in deze zaak, de prejudiciële vraag aan het Arbitragehof, R.v.St., nr. 83.410, 9 november 1999; het Hof antwoordt niet wegens onprecieze vraagstelling, Arbitragehof, nr. 120/2000, 16 november 2000). Vragen te over.

R. Verstegen

HOF VAN BEROEP TE GENT

12e KAMER – 29 NOVEMBER 2000

Voorzitter: de h. Delbeke

Raadsheren: de hh. Baudrez en Vanherpe

Advocaten: mrs. Wuyts, Tanghe, Vlietinck en D'Hont

1. Warrant – Eigendomsvoorbehoud – Goede trouw – 2. Koop – Uitgestelde eigendomsoverdracht – Ontbindingsvordering – Samenloop – Beslag – Niet-tegenwerpbaarheid

1. Aan de houder van een warrant kan niet de verplichting worden opgelegd eventuele rechten van derden op te sporen. Hij is echter te kwader trouw indien hij kennis genomen heeft van elementen die onverenigbaar zijn met de verklaring van de pandgever.

2. Indien het eigendomsvoorbehoud wordt ingeroepen nadat een schuldenaar beslag heeft gelegd, kan de ontbindingsvordering aan de schuldeiser niet worden tegengeworpen.

Vennootschap naar Duits recht GmbH E. t/Faillissement
N.V. T. e.a.

Appellante heeft tijdig en in rechtsgeldige vorm hoger beroep ingesteld tegen het vonnis van 4 mei 1999 gewezen door de Rechtbank van Koophandel te Brugge.

Voorgaande feiten en procedure

De N.V. K. verleende kredieten aan de N.V. T. Volgens brief van 23 januari 1997 werd dit krediet gebracht op 106.836.845 fr. Dezelfde brief verwijst naar de reeds gevestigde waarborgen (hypotheken, inpandgeving van de handelszaak, borgen, overdracht van levensverzekeringen enz.), terwijl vermeld wordt als «Nieuwe waarborgen: de inpandgeving van levende varkens bij derde bewaarnemers a rato van 24.000 varkens».

Reeds op 30 september 1994 werd tussen de N.V. T. en de N.V. W. een overeenkomst van bruiklening gesloten waarbij eerstgenoemde te kostelozen titel aan laatstgenoemde varkensstallen, gelegen te (...) ter beschikking stelde.

Deze overeenkomst ging gepaard met een «Getuigschrift van erkenning van tijdelijke buitenbezitting» en een «Verklaring betreffende de goederen afgegeven aan de N.V. W.», waarbij de N.V. T. bevestigde als pandgever de exclusieve eigendom, vrij van eender welke lasten te hebben over alle goederen afgegeven aan de N.V. W., met het oog op het inpandgeven ervan, alsook die welke later gesubstitueerd zouden worden.

Volgens acht facturen gaande van 27 augustus 1996 tot 17 april 1997 leverde GmbH E. voor 496.969 fr. varkens (biggen) aan de N.V. T. De in het Duits gestelde facturen vermelden een eigendomsvoorbehoud.

Nadat de N.V. T. haar betalingsverplichtingen niet nakwam ten aanzien van de N.V. K., legde deze op 18 april 1997 beslag op de handelszaak van N.V. T.

Bij fax van 25 april 1997 wees GmbH E. de N.V. K. erop dat de varkens verkocht werden onder uitdrukkelijk eigendomsvoorbehoud en de N.V. K. deze niet als haar onderpand kon beschouwen.

Op 13 mei 1997 legde GmbH E. een verzoekschrift neer bij de beslagrechter te Brugge tot het verkrijgen van verlof tot het leggen van beslag tot terugvordering. Bij beschikking van 14 mei 1997 machtigde de beslagrechter haar om beslag tot terugvordering te leggen op de door haar onder eigendomsvoorbehoud verkochte varkens en die als volgt gespecificeerd kunnen worden aan de hand van navolgend oormerken «amtlichen Ohrenmarken» en «Sammelstellennummer» (lijst volgde).

De instrumenterende gerechtsdeurwaarder werd tevens als sekwester aangesteld met o.m. de bevoegdheid om, van zodra de onder eigendomsvoorbehoud verkochte dieren slachtrijp zijn, deze te verkopen. Op 15 mei 1997 werd de beschikking betekend aan de N.V. T., alsmede proces-verbaal van beslag tot terugvordering opgemaakt. Betekeningen gebeurden eveneens aan de N.V. K. en de N.V. W.

Onderhavige vordering werd ingeleid bij dagvaarding van 10 juni 1997 door GmbH E. tegen de N.V. T. en strekte ertoe:

– te zien en horen zeggen voor recht dat de verkoopovereenkomsten tussen partijen, zoals gefactureerd op data van 27 augustus 1996, 24 oktober 1996, 6 november 1996,

21 november 1996, 19 december 1996, 27 januari 1997, 3 april 1997 en 17 april 1997 ontbonden zijn ten laste van N.V. T;

- te horen zeggen voor recht dat de verkochte varkens eigendom zijn van GmbH E. zodat deze gerechtigd is de varkens die het voorwerp uitmaken van de terugvordering en die geïdentificeerd kunnen worden aan de hand van volgende «amtliche Ohrenmarken» (volgt een hele lijst) en/of «Sammenstellenummer» (...) terug te nemen;
- gedaagde te horen veroordelen tot schadevergoeding, voorlopig begroot op 1 fr.;
- gedaagde te horen veroordelen tot betaling van schadevergoeding, provisioneel begroot op de wettelijk verschuldigde intrest (verwezen wordt naar de acht facturen), vermeerderd met gerechtelijke rente;
- te horen zeggen voor recht dat eiseres gerechtigd is haar schade die ze leed ingevolge de wederrechtelijke voortverkoop van de varkens te bewijzen door alle middelen rechtens;
- gedaagde te veroordelen tot de kosten, alsook tot die van het beslag tot terugvordering.

In haar conclusie van 27 november 1998 vordert de GmbH E. – gezien de varkens inmiddels tegelde gemaakt zijn – de betaling van 9.038.950 fr. (12.165.034 fr. – 3.126.084 fr., dit laatste bedrag zijnde de nuttige en noodzakelijke kosten voor het kweken).

Bij verzoekschrift neergelegd op 25 juni 1997, is de N.V. K. vrijwillig tussengekomen. Zij concludeert tot de afwijzing van de vordering zoals gesteld. Minstens vraagt zij voor recht te zeggen dat GmbH E. geen aanspraak kan maken op eigendom van de varkens die zij terugvordert, minstens dat deze geen dergelijk «eigendomsrecht» aan de N.V. K. kan tegenwerpen. Zij vordert de opheffing van het beslag tot terugvordering, alle kosten ten laste van GmbH E.

Bij verzoekschrift neergelegd op 5 september 1997 is de N.V. Vervoeronderneming T. vrijwillig tussengekomen. Zij vordert jegens GmbH T. betaling van facturen wegens ver-
voer.

Bij vonnis van 12 maart 1998 is de N.V. T. door de rechtbank van koophandel te Brugge failliet verklaard. Het geding werd hervat door de curator. Ook de N.V. Vervoeronderneming T. werd failliet verklaard, waarna de curator het geding hervat heeft.

Het bestreden vonnis

...

Beoordeling

Het laat geen twijfel over dat appellante ten aanzien van de N.V. T. (*inter partes*) haar eigendomsvoorbehoud kon laten gelden en principieel over een terugvorderingsrecht beschikt. Het beding is op zichzelf naar Duits en Belgisch recht rechtsgeldig. De dieren zijn afdoende identificeerbaar en het is niet omdat zij gemest werden, dat zij niet meer herkenbaar of terugvorderbaar zijn.

Gelet op het beding van eigendomsvoorbehoud, aanvaard door de N.V. T., diende appellante de vordering tot ontbinding in te stellen.

Wat de externe werking betreft werd aangenomen – vóór de nieuwe faillissementswet van 8 augustus 1997, die te

dezen niet van toepassing is – dat art. 20, 5°, Hyp. W. op dwingende wijze de grenzen die aan de onbetaald gebleven verkoper kunnen worden geboden, bepaalt, en dat een contractuele uitbreiding hiervan aan derden niet tegenwerpelij is. Dit geldt ook voor het beding van eigendomsvoorbehoud in geval van samenloop (faillissementen en andere vormen). Bij samenloop alhier is de Belgische wet daaromtrent dan ook van toepassing.

Uit de stukken door tweede geïntimeerde overgelegd, o.m. de brief van 23 januari 1997, blijkt dat de N.V. K. voor het door haar verstrekte krediet (alsdan 105.836.845 fr.) over een reeks zekerheden beschikte, waaronder de inpandgeving van de handelszaak en recentelijk «de inpandgeving van levende varkens bij derde bewaarnemers a rato van 24.000 varkens». In tegenstelling tot het pand op de handelszaak vermijdt dit laatste o.m. dat de pandhouder slechts op de opbrengst van 50% van de stock aanspraak kan maken.

Bij overeenkomst van bruiklening van 30 september 1994 leende de N.V. T. voor de duur van drie jaar aan de N.V. W. varkensstallen. Als bijlage van dezelfde dag is er de verklaring van de N.V. T. dat de goederen zijn exclusieve eigendom zijn, alsook die welke later gesubstitueerd zouden worden.

Er ligt anderzijds een overeenkomst voor tussen de N.V. K., gedagtekend van 30 juni 1995.

De loutere omstandigheid dat een deel van de goederen van de N.V. T. tevens onder warrant werd gebracht, doet geen afbreuk aan de vaststelling dat deze goederen principieel tot de handelszaak van de N.V. T. blijven behoren en dat, zo de warrant nietig zou zijn, – hetgeen niet bewezen voorkomt – de goederen in beginsel deel uitmaken van de in pand gegeven handelszaak (vgl. Cass. 19 november 1992, R.W., 1992-1993).

Appellante stelt dat de N.V. K. geen pandhouder te goeder trouw is, aangezien zij als professioneel een zekere onderzoeksverplichting had en geacht moet worden de werkelijke toestand te hebben gekend. Gesteld wordt dat niet werd voldaan aan het vereiste van art. 1, § 1, van de wet van 18 november 1862 luidens welk «warrants handelspapieren zijn in tweevoud door een derde afgegeven aan diegene die het bewijs levert dat hij de vrije beschikking heeft over de koopwaar waarop die papieren betrekking hebben».

Naar de mening van het Hof volstaat de verklaring van 30 september 1994 afgegeven aan de N.V. W. (hier niet inzake), waarbij door de pandhouder werd bevestigd de exclusieve eigendom te hebben op de af te geven goederen en die welke later zouden gesubstitueerd worden. Een dergelijke substitutie is mogelijk (François T Kint, *Les Sûretés*, p. 165, nr. 315).

Anderzijds kan aan de N.V. K. niet de verplichting worden opgelegd eventuele rechten van derden op te sporen, wat niet betekent dat, in het geval zij kennis heeft van elementen die onverenigbaar zijn met de verklaring van de pandgever, zij daartoe niet verplicht zou zijn op basis van de goede trouw. Dit is uiteindelijk de kernvraag van onderhavig geding.

In onderhavig geval dagtekent het contract tussen de N.V. W. en de N.V. K. van 30 juni 1995, terwijl de overeenkomst van bruiklening dagtekent van 30 september 1994. De gevorderde facturen wijzen op leveringen van augustus 1996 tot april 1997. De leveringen van kweekvarkens geschiedt (volgens de conclusies) echter sinds jaren. Zeker is

dat het warrant niet totstandkwam met het oog op die laatste afleveringen. Een bewijs van kwade trouw of van een grove nalatigheid is, gelet op de concrete omstandigheden, bij de N.V. K. niet voorhanden. Dat de N.V. K. geweten zou hebben dat de N.V. T. niet vrij over de dieren kon beschikken en kennis had van het feit dat de dieren onder eigendomsvoorbehoud waren gekocht, is te dezen niet bewezen. Terloops kan ook vastgesteld worden dat de overeenkomst met de N.V. W. jaren vóór het faillissement tot stand kwam.

De conclusie blijft dan ook dat appellante, gelet op de omstandigheid dat tweede geïntimeerde reeds op 18 april 1997 beslag op de handelszaak van de N.V. T. legde, dit is vóór enige aanspraak door appellante op grond van eigendomsvoorbehoud (brief 25 april – dagvaarding 10 juni 1997) geen aan de N.V. K. tegenwerpelijke ontbindingsvordering meer kon instellen. Het beslag tot terugvordering dient te worden opgeheven.

De ontbinding van de verkoopsovereenkomst (vordering ingesteld vóór het faillissement) dient wel uitgesproken te worden ten aanzien van de N.V. T. ten voordele van appellante die, bij gebreke aan mogelijkheid teruggeplaatst te worden in de vorige toestand, recht heeft op equivalente waarde. Er is geen reden om langer enige provisie toe te kennen voor bijkomende schade.

Appellante is aldus gerechtigd aangifte te doen in het gewoon passief van de N.V. T. de tegenwaarde van 496.959 DM, vermeerderd met de rente op de diverse facturen tot de faillissementsdatum alsmede van alle kosten van de beslagprocedure en de kosten betaald aan de sekwester.

BURGERLIJKE RECHTBANK TE TURNHOUT

BESLAGRECHTER – 14 AUGUSTUS 2000

Rechter: de h. Peeters

Advocaten: mrs. Robeyns loco Van Rooy, Hermans, Romain, Van der Vloet loco Aerden en loco Declerck en Mercelis

Collectieve schuldenregeling – Gerechtelijke aanzuiveringsregeling – Gelijkheidsbeginsel – Voorrechten

In het raam van art. 1675/13, § 1, Ger. W. wordt het bevoorrecht karakter van de schuldvordering in aanmerking genomen bij de verdeling van de verkoopsopbrengst na tegeldemaking van de voor verkoop in aanmerking komende goederen. De aanzuivering van het saldo gebeurt met inachtnaam van de gelijkheid onder de schuldeisers.

V. en Van W. e.a.

Door de wet op de collectieve schuldenregeling wordt beoogd de financiële toestand van de schuldenaar te herstellen door hem in staat te stellen in de mate van het mogelijke zijn schulden te voldoen en met waarborg voor hem en zijn gezin van een menswaardig bestaan.

Omdat de maatregelen bepaald in art. 1675/12 Ger. W. niet volstaan om tegemoet te komen aan de oogmerken van de wet, gelet op het bedrag van de schulden en de, in verhouding

tot dit bedrag, beperkte inkomsten, wordt toepassing gemaakt van art. 1675/13, Ger. W. en wordt een gerechtelijke aanzuiveringsregeling opgelegd, waarvan de duur krachtens voornoemde wettelijke bepaling is beperkt tot vijf jaar.

Gedurende de duur van de aanzuiveringsregeling wordt maandelijks onder de te betalen boedelschulden een leefgeld van 18.000 fr. bepaald. Maandelijks wordt een bedrag van 32.000 fr. aangewend tot aanzuivering van de schuldenlast, beperkt tot hoofdsommen en gerechtskosten; deze beschikbare gelden worden pondspondsgewijze over de schuldeisers verdeeld.

In het raam van de toepassing van art. 1675/13, § 1, Ger. W. wordt het bevoorrecht karakter van de schuldvordering in aanmerking genomen bij de verdeling van de verkoopsopbrengst na tegeldemaking van de voor verkoop in aanmerking komende goederen. De aanzuivering van het saldo van de schulden gebeurt met inachtnaam van de gelijkheid onder de schuldeisers.

In casu komen de maandelijks beschikbare gelden voor de aanzuiveringsregeling geenszins voort uit tegeldemaking van goederen, zodat bij de verdeling geen rekening wordt gehouden met gebeurlijke voorrechten met toepassing van art. 1675/13, § 1, tweede hypothese (tweede streepje) Ger. W.

Gebeurlijke vakantiegelden of andere meerinkomsten worden eveneens onder de schuldeisers pondspondsgewijze verdeeld.

Maandelijks wordt een som van 2.267 fr. gereserveerd voor onverwachte uitgaven. Een gebeurlijk positief saldo van deze reserve wordt bij het verstrijken van de aanzuiveringsregeling eveneens pondspondsgewijze onder de schuldeisers verdeeld.

Er wordt kwijtschelding verleend van het saldo van de schuld in kapitaal, intresten, waaronder ook begrepen deze vervallen sedert 29 september 1999 (datum beschikking toelaatbaarheid collectieve schuldenregeling), schadevergoedingen en kosten bij het verstrijken van de duur van de aanzuiveringsregeling, op voorwaarde van naleving van de aanzuiveringsregeling en behoudens de terugkeer tot beter fortuin vóór het einde van de aanzuiveringsregeling.

Er wordt niet overgegaan tot tegeldemaking van roerende goederen bij ontstentenis van activa die hiervoor in aanmerking komen, gelet op de bevindingen van de schuldbemiddelaar en de kosten van een verkoop.

Er wordt een afwijking toegestaan op art. 1409-1412 Ger. W., zonder te raken aan het bestaansminimum, wat verantwoord is, gelet op de aanzienlijke kwijtschelding van de schulden.

...

KANTTEKENINGEN

ECONOMISCHE SANCTIES EN HUN IMPACT OP MENSENRECHTEN: HET RAPPORT BOSSUYT EN ZIJN FOLLOW-UP

Inleiding

Op 29 november 2000 organiseerde het Instituut voor Internationaal Recht van de K.U.Leuven onder het voor-

zitterschap van prof. dr. Jan Wouters (K.U.Leuven) een rondetafelseminar over «Economische sancties en hun impact op mensenrechten». Aanleiding hiertoe was de working paper «The adverse consequences of economic sanctions on the enjoyment of human rights» (hierna: «het rapport»), opgesteld door prof. dr. Marc Bossuyt (Universiteit Antwerpen, UIA) op verzoek van de Sub-Commission on the Promotion and Protection of Human Rights van de Verenigde Naties (hierna «de Sub-Commissie») (Sub-Commission on the Promotion and Protection of Human Rights, «The adverse consequences of economic sanctions on the enjoyment of human rights. Working Paper prepared by Mr. Marc Bossuyt», E/CN.4/Sub.2/2000/33).

In dit document kwam prof. dr. Bossuyt tot het besluit dat het merendeel van de op dit ogenblik bestaande economische sancties niet enkel in strijd is met internationaal recht, maar ook perverse gevolgen heeft voor de mensenrechten. Met het rapport als uitgangspunt namen enkele deskundigen, onder wie prof. dr. M. Bossuyt zelf, prof. dr. Koen De Feyter en de heer Axel Buyse (hoofd van de redactie «buitenland» van «De Standaard») de problematiek van economische sancties in het internationaal recht onder de loupe. Naar aanleiding van deze discussie, enkele kanttekeningen.

I. Situering van het rapport

In zijn inleidende beschouwingen beklemtoonde prof. dr. M. Bossuyt dat de bezorgdheid over de negatieve implicaties van economische sancties niet uit de lucht komt vallen. Reeds sedert 1994 vestigt de Sub-Commissie de aandacht op deze problematiek. Het rapport moet dan ook worden gezien in het raam van deze antecedenten. Voorts wees hij erop dat dit document niet gelijkgesteld kan worden met een formeel verslag, en dus enerzijds geen financiële implicaties heeft, en anderzijds geen goedkeuring behoeft van de Economische en Sociale Raad van de V.N.

II. Economische sancties en internationaal recht

A. Algemeen

Economische sancties werden door prof. dr. M. Bossuyt omschreven als «maatregelen die de import uit of de uitvoer naar een geïsoleerde staat beperken». Het zijn maatregelen die «geen geweld inhouden» en aldus een «substituut voor oorlog» vormen. Dergelijke sancties kunnen worden opgelegd door de VN-Veiligheidsraad (voor een overzicht van de sancties opgelegd door de Veiligheidsraad: <http://www.un.org/sc/committees/initiatives.htm>), door een regionale organisatie of een regionale groep van staten (over de verhouding tussen sancties opgelegd door de Veiligheidsraad en die opgelegd door regionale organisaties, zie onder meer L. Defalque en D. Luff, «L'embargo et l'Union Européenne», in *L'embargo – Teksten van de studiedag van 1 december 1995, georganiseerd door EVBFR*, Brussel, Bruylant, 1996, 89-121; K. Lenaerts en E. De Smijter, «The United Nations and the European Union: living apart together», in K. Wellens (red.), *Internationaal law: theory and practice. Essays in honour of Eric Suy*, Den Haag, Martinus Nijhoff, 1998, 439-458), of unilateraal door een derde staat. Als

voorbeeld kunnen we respectievelijk de sancties opgelegd door de Veiligheidsraad tegen Irak, de sancties opgelegd door de regeringen van Tanzania, Kenia, Oeganda, Ethiopië en Zaïre tegen Burundi, en de sancties opgelegd door de VS tegen Cuba vermelden (zie voor een case-studie over deze voorbeelden: het rapport § 58 e.v.).

De bevoegdheid van de Veiligheidsraad om economische sancties op te leggen vindt haar grondslag in art. 39 *juncto* 41 VN-Handvest. Zodra een bedreiging van de vrede, verbreking van de vrede of een daad van agressie is vastgesteld, kan de Veiligheidsraad economische sancties opleggen tot handhaving of herstel van de internationale vrede. Het gaat met andere woorden om een bevoegdheid onder hoofdstuk VII van het VN-Handvest.

Regionale organisaties kunnen op hun beurt economische sancties opleggen op grond van art. 52, eerste lid, VN-Handvest.

Unilateraal opgelegde sancties ten slotte vinden hun juridische grondslag in het principe van de soevereine gelijkheid tussen staten: elke staat heeft het recht al dan niet handel te drijven met een derde staat, voor zover deze nationale handelspolitiek niet extraterritoriaal wordt opgelegd (zie hierover zeer recent: Algemene Vergadering, Resolutie 55/6 van 6 november 2000, «Elimination of unilateral extraterritorial coercive economic measures as a means of political and economic compulsion», GA/RERS/55/6), en niet in strijd is met andere verplichtingen waartoe de betrokken staat zich heeft verbonden, bijvoorbeeld in het raam van de WTO.

B. Volkenrechtelijke beperkingen

De bevoegdheid van deze instanties om economische sancties op te leggen is evenwel niet onbeperkt. Ze wordt begrensd door bepaalde regelen en beginselen van internationaal recht. Het rapport verwijst hierbij zowel naar (1°) de voorwaarden opgelegd door het VN-Handvest, (2°) de overige regelen van internationaal recht «buiten» het VN-Handvest en de mensenrechten, en (3°) het internationaal humanitair recht.

1° Het VN-Handvest

Dat het optreden van de Veiligheidsraad in overeenstemming moet zijn met de doelstellingen en beginselen van de VN, wordt uitdrukkelijk bepaald in art. 24, tweede lid, VN-Handvest, en werd meermaals bevestigd door een aantal rechters van het Internationaal Gerechtshof (zie D. Akande, «The International Court of Justice and the Security Council: is there room for judicial control of decisions of the political organs of the United Nations?», *International and Comparative Law Quarterly* 1997, 316-317 en de verwijzingen daar). Dezelfde verplichting wordt opgelegd aan regionale organisaties in art. 52, eerste lid, VN-Handvest. Ten slotte zijn ook nationale staten, in hun hoedanigheid van VN-lidstaat, ertoe gehouden de doelstellingen en beginselen van het Handvest te respecteren.

Hoe deze verplichting in de praktijk moet worden toegepast met betrekking tot de problematiek van economische sancties, vormde echter voorwerp van discussie. Zo kon prof. dr. K. De Feyter het niet eens zijn met de bepaling uit

het rapport dat «sanctions under the United Nations must be imposed *only* when there is a threat of or actual breach of international peace and security» (het rapport, § 42). Immers, terwijl het VN-Handvest deze voorwaarde enkel uitdrukkelijk stelt met betrekking tot sancties collectief opgelegd door de Veiligheidsraad, lijkt het rapport deze voorwaarde ook op te leggen met betrekking tot unilateraal of regionaal opgelegde sancties. Een dergelijke uitbreiding staat, aldus K. De Feyter, haaks op het soevereine recht van staten al dan niet handel te drijven met een derde staat. Bovendien zet bovengenoemde stelling het principe van de zogenaamde «human rights clauses» op de helling. Dit zijn verdragsbepalingen waarin een verdragspartij zich het recht voorbehoudt ontwikkelingshulp (of andere concessies) aan een andere verdragspartij op te schorten indien deze laatste niet het nodige respect voor de mensenrechten toont (B. Brandtner en A. Rosas, «Human rights and the external relations of the European Community: an analysis of doctrine and practice», *European Journal of International Law* 1998, 473-477). Onder het rapport zou de eerstgenoemde verdragspartij dit recht niet langer hebben, aldus K. De Feyter, daar deze opschorting als een economische sanctie beschouwd kan worden die niet voldoet aan het vereiste dat vooraf een bedreiging of verbreking van de vrede moet zijn vastgesteld.

2° Andere bronnen van internationaal recht

In het rapport lezen we dat «Article 1, paragraph 1, requires that sanctions [...] must be 'in conformity with the principles of justice and international law'. Sanctions must be evaluated to ensure that they (...) do not in any way violate principles of international law stemming from sources 'outside' the Charter» (het rapport § 24).

Ook dit uitgangspunt, namelijk dat de rechtmatigheid van economische sancties moet worden getoetst aan andere bronnen dan het VN-Handvest, werd door prof. dr. K. De Feyter onder vuur genomen. Hij vroeg zich enerzijds af om welke bronnen het hier zou gaan, en anderzijds of een dergelijke toetsing mogelijk zou zijn zonder het Handvest op losse schroeven te zetten. Steun voor deze visie vindt prof. K. De Feyter in art. 103 VN-Handvest. Centraal staat hier met andere woorden de vraag of staten, de Veiligheidsraad en regionale organisaties bij het afkondigen van sancties rekening moet houden met volkenrechtelijke verplichtingen voortvloeiend uit andere bronnen dan het VN-Handvest, of deze daarentegen terzijde kunnen schuiven.

Wat staten betreft, ligt het antwoord voor de hand. Zij zijn – op straffe van internationale staatsaansprakelijkheid – bij hun optreden in de internationale rechtsorde gebonden door alle volkenrechtelijke verplichtingen die ze op zich hebben genomen, ongeacht de bron waaruit deze verplichting voortvloeit (art. 3 *juncto* 17 Draft Articles on State Responsibility of 12 juli 1996, *I.L.C. Report* 1996, III).

Met betrekking tot de Veiligheidsraad is de oplossing minder evident. Uit de onderlinge samenhang van art. 24, tweede lid, VN-Handvest («bij de uitvoering van deze taken handelt de Veiligheidsraad overeenkomstig de doelstellingen en beginselen van de Verenigde Naties») en art. 1, eerste lid, VN-Handvest («de doelstellingen van de Verenigde Naties zijn (...) in overeenstemming met de beginselen van de ge-

rechtigheid en internationaal recht een regeling van of be-slechting van internationale geschillen... tot stand te brengen» – eigen cursivering), zou men op het eerste gezicht inderdaad zonder meer afleiden dat het optreden van de Veiligheidsraad aan andere regelen van internationaal recht gebonden is. Volgens heel wat auteurs echter (onder meer N. Angelet, *Het gezag van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties*, Doctoraatsproefschrift, K.U.Leuven, 1996-97, 284; T. Gill, «Legal and some political limitations on the power of the UN Security Council to exercise its enforcement powers under chapter VII of the Charter», *Netherlands Yearbook of International Law* 1995, 64 e.v., B. Martenczuk, «The Security Council, the International Court and judicial review: what lessons from Lockerbie?», *European Journal of International Law* 1999, 544-545; G. Oosthuizen, «Playing the devil's advocate: the United Nations Security Council is inbound by law», *Leiden Journal of International Law* 1999, 552-553) blijkt uit de voorbereidende werkzaamheden dat de bepaling «in overeenstemming met de beginselen van gerechtigheid en internationaal recht» enkel betrekking heeft op maatregelen genomen door de Veiligheidsraad op grond van hoofdstuk VI, en niet op die genomen op grond van hoofdstuk VII VN-Handvest, zoals het opleggen van economische sancties. De onderliggende redenen hiervan moet worden gezocht in de specifieke omstandigheden die aan de grondslag liggen van een optreden onder hoofdstuk VII: in geval van bedreiging of verbreking van de vrede of een daad van agressie moet de Veiligheidsraad snel, efficiënt en daadkrachtig kunnen optreden, zonder hierbij ingeperkt te worden door de regelen van internationaal recht.

Dat de Veiligheidsraad bij het afkondigen van economische sancties niet gebonden zou zijn door de bovenvermelde zinsnede uit art. 1, § 1, VN-Handvest, betekent echter allerminst dat hij «carte blanche» heeft bij het opleggen van dergelijke sancties.

Zo blijft de verplichting van art. 24, tweede lid, VN-Handvest dat de Veiligheidsraad «in overeenstemming met de doelstellingen en beginselen van de VN» moet handelen voor het overige onverminderd voortbestaan. Tot deze beginselen en doelstellingen behoort onder meer het respect voor de mensenrechten (N. Angelet, «L'embargo et l'ONU», in *L'embargo, o.c.*, 74-75; D'Akande, *l.c.*, 323; M. Bedjaoui, *Nouvel ordre mondial et contrôle de la légalité des actes du Conseil de Sécurité*, Brussel, Bruylant, 1994, 46; T. Gill, *l.c.*, 79; R. Normand, «A human rights assessment of sanctions: the case of Iraq, 1990-1997», in W. Van Genugten en G. De Groot (red.), *United Nations Sanctions*, Schoten, Intersentia, 1999, 24 e.v.). De Veiligheidsraad zal bij het opleggen van sancties de gevolgen voor de mensenrechten dus inderdaad in overweging moeten nemen. Of dit meteen ook betekent dat de Veiligheidsraad zonder meer gebonden is door het hele corpus van mensenrechtenverdragen, is een andere vraag (D. Akande, *l.c.*, 323). Hier stuiten we immers op het bijkomende probleem van de toepasselijkheid van het internationaal recht op internationale organisaties: als orgaan van een internationale organisatie is de Veiligheidsraad geen partij bij de relevante mensenrechtenverdragen, terwijl deze verdragen in principe enkel «*inter partes*» gelden. Een basisrespect voor de zogenaamde «core provisions» lijkt evenwel, ook bij een optreden op grond van art. 41 VN-Handvest, onontbeerlijk (in 1997 stelde het Comité voor Economische, Sociale en Culturele Rechten reeds dat «...the

provisions of the Covenant...cannot be considered to be inoperative, or in any way inapplicable, solely because a decision has been taken that considerations of international peace and security warrant the imposition of sanctions... so must the international community itself do everything possible to protect at least the core content of the economic, social and cultural rights ...»: Committee on Economic, Social and Cultural Rights, General Comment N° 8, The relationship between economic sanctions and respect for economic, social and cultural rights, E/C.12/1997/8; T. Gill, *l.c.*, 79).

Daarnaast mag worden aangenomen dat de Veiligheidsraad bij zijn optreden onder hoofdstuk VII ook rekening moet houden met de normen van *ius cogens* (D. Akande, *l.c.*, 322; N. Angelet, *L'embargo, o.c.*, 52; T. Gill, *l.c.*, 79; S. Lamb, «Legal limits to United Nations Security Council Powers» in G. Goodwin-Gill en S. Talmon (red.), *The reality of international law. Essays in honour of Ian Brownlie*, Oxford, Clarendon Press, 1999, 372-373; C. Scott, «A memorial for Bosnia: Framework of legal arguments concerning the lawfulness of the maintenance of the United Nations Security's arms embargo on Bosnia and Herzegovina», *Michigan Journal of International Law* 1994, 120; J. Verhoeven, *Droit International Public*, Brussel, Larciere, 2000, 826. Anders: B. Martenczuk, *l.c.*, 545-546; G. Oosthuizen, *l.c.*, 558-559). Dit wordt onder meer bevestigd door Lauterpacht in zijn separate opinion in de *Application of the Genocide Convention-case*: «a resolution which becomes violative of *ius cogens* must then become void and legally ineffective» (Internationaal Gerechtshof, Application de la convention pour la prévention et la répression du crime de génocide, Bosnië-Herzegovina t/ Joegoslavië, beschikking van 13 september 1993, separate opinion of Judge Lauterpacht (*I.C.J. Rep.* 1993, p. 441, § 104), en door Belgische rechtspraak (Brussel, 10 juni 1999, Jugoslovenski Aero-transport, *J.T.* 1999, 702). Dit volgt uit de aard van een *ius cogens*-norm zelf. Dit is immers een «dwingende norm van algemeen volkenrecht die aanvaard en erkend is door de internationale gemeenschap van Staten in haar geheel als een norm, waarvan geen afwijking is toegestaan en die slechts kan worden gewijzigd door een latere norm van algemeen volkenrecht van dezelfde aard» (art. 53 Verdrag van Wenen inzake het verdragenrecht opgemaakt te Wenen op 23 mei 1969, *B.S.*, 25 december 1993). Tot deze normen behoren zonder enige twijfel het verbod op genocide, slavernij, rassendiscriminatie, het onrechtmatig gebruik van geweld, en het recht op zelfbeschikking (I. Brownlie, *Principles of public international law*, Oxford, Clarendon Press, 1998, 515; P. Malanczuk, *Akehurst's Modern introduction to international law*, Londen, Routledge, 1997, 58). Op dit ogenblik lijkt er nog maar weinig twijfel over te bestaan dat dit ook het geval is voor de basisregels van humanitair recht (Internationaal Gerechtshof, Legality of the threat or use of nuclear weapons, Advies van 8 juli 1996, Verklaring van M. Bedjaoui, *I.C.J. Rep.* 1996, p. 273, § 21 en Dissenting opinion van D. Weeramantry, *I.C.J. Rep.* 1996, p. 496; E. David, *Principes de droit des conflits armés*, Brussel, Bruylant, 1999, 85). Tot deze basisregels behoren onder meer het proportionaliteitsvereiste, het verbod onnodig leed te veroorzaken, de verplichting onderscheid te maken tussen civiele en militaire doeleinden, en de bescherming van de burgerbevolking. Ook met deze beginselen

zal de Veiligheidsraad dus rekening moeten houden bij het afkondigen van economische sancties (zie echter ook *infra*, 3°, over de toepasselijkheid van internationaal humanitair recht).

Aangenomen mag worden dat ook regionale organisaties aan deze fundamentele volkenrechtelijke regels gebonden zijn.

3° Internationaal Humanitair Recht

Ten slotte voorziet het rapport in de toepassing van internationaal humanitair recht (ook wel het recht van de gewapende conflicten genoemd) op «any sanctions regime imposed during a war or as a consequence of a war (...)» (het rapport § 32). Zoals de naam dit reeds laat uitschijnen, is deze rechtstak van toepassing op gewapende conflicten (E. David, *o.c.*, 92). Houdt het gewapend conflict op te bestaan, dan is het internationaal humanitair recht in principe niet langer van toepassing. Hoewel dus aanvaard kan worden dat sancties opgelegd tijdens een gewapend conflict beheerst worden door het humanitaire recht, stelde prof. K. De Feyter terecht de vraag of dit met evenveel zekerheid gezegd kan worden voor sancties opgelegd ten gevolge van een gewapend conflict. Zo kan men bijvoorbeeld moeilijk aannemen dat de sancties door de VS opgelegd tegen Cuba op dit ogenblik beheerst zouden worden door humanitair recht, daar al ruim veertig jaar geen sprake meer is van een gewapend conflict in de zin van internationaal humanitair recht tussen beide landen (deze definitie werd recentelijk verwoord door de Kamer van Beroep van het Internationaal Tribunaal voor voormalig Joegoslavië, beschikking van 2 oktober 1995, Dusko Tadic, § 70: «(...) an armed conflict exists whenever there is a resort to armed force between States or protracted armed violence between governmental authorities and organized armed groups or between such groups within a State»). Dergelijke «post-conflict»-situaties worden dan ook niet langer beheerst door de regels van internationaal humanitair recht, maar door de regels inzake mensenrechten (N. Angelet, *L'embargo, o.c.* 74-75).

Opnieuw belet dit echter niet dat ook in deze situaties een aantal fundamentele beginselen van internationaal humanitair recht in acht genomen moeten worden. Zo beschouwde het Internationaal Gerechtshof «many rules of humanitarian law (...)» (Internationaal Gerechtshof, Legality of the threat or use of nuclear weapons Case, Advies van 8 juli 1996, *I.C.J. Rep.* 1996, p. 257, § 79), waaronder het gemeenschappelijke art. 3 van de Geneefse Conventies (Internationaal Gerechtshof, Case concerning military and paramilitary activities in and against Nicaragua, arrest van 27 juni 1986, *I.C.J. Rep.* 1986, p. 114, § 218) als «elementary considerations of humanity» en aldus «even more exacting in peace than in war» (Internationaal Gerechtshof, Corfu Channel Case, arrest van 9 april 1949, *I.C.J. Rep.* 1949, p. 22). Het betreft hier evenwel de basisregels van het internationaal humanitair recht, en niet, zoals het rapport lijkt te suggereren, het humanitair recht in zijn totaliteit.

C. De «six-prong test»

Om te voorkomen dat sancties in de toekomst nog tot desastreuze schendingen van de mensenrechten en het hu-

manitair recht zouden leiden, stelt prof. M. Bossuyt voor ze te evalueren op basis van de zogenaamde «six-prong test» (het rapport § 41 e.v.), die een toetsing aan alle relevante volkenrechtelijke normen integreert. Zo zal de test nagaan of (i) de nieuwe sancties voor gegronde redenen werden opgelegd. Er zal bovendien (ii) op toegezien worden dat ze geen negatief effect hebben op de derde staten of op de bevolking, (iii) geen levensnoodzakelijke goederen tot voorwerp hebben, en dat (iv) ze beperkt worden in de tijd. Voorts zal (v) worden nagegaan of ze wel degelijk bijdragen tot het vooropgestelde doel. Ten slotte (vi) zal men rekening houden met de reacties die de sancties uitlokken, zowel bij officiële instanties als bij de publieke opinie in het algemeen. Enkel onder deze zes voorwaarden kunnen sancties legaal en in overeenstemming met het VN-Handvest worden opgelegd.

Volgens prof. K. De Feyter vertoont de problematiek van humanitaire interventie sterke gelijkenissen met die van economische sancties. Logischerwijze dienen beide dan ook aan dezelfde voorwaarden onderworpen te worden. Dit zou er in praktijk evenwel toe leiden, aldus K. De Feyter, dat het gebruik van humanitaire interventies in praktijk nagenoeg uitgesloten wordt, daar deze zelden of nooit de test zullen doorstaan. Dat hoeft volgens prof. M. Bossuyt op zichzelf echter geen probleem te vormen, daar humanitaire interventie inderdaad enkel in uitzonderlijke situaties een oplossing kan bieden, en dan nog onderworpen blijft aan een aantal humanitaire basisprincipes.

Controversieel blijft evenwel het antwoord op de vraag in welke mate de voorgestelde legaliteitscontrole in de praktijk een haalbare kaart is in zoverre ze door de Veiligheidsraad opgelegde sancties betreft. We kunnen hierbij verwijzen naar onder meer de recente discussies over deze problematiek naar aanleiding van de *Lockerbie*-case (zie hierover o.m. D. Akande, *l.c.*, 325 e.v.; M. Bedjaoui, *o.c.*, 108-109 en 122-123; T. Gill, *l.c.*, 116 e.v.; V. Gowlland-Debbas, «The relationship between the International Court of Justice and the Security Council in the light of the Lockerbie-case», *A.J.I.L.* 1994, 643-677; B. Martenczuk, *l.c.*, 525 e.v.; W. Reisman, «The constitutional crisis in het United Nations», in R.-J. Dupuy (red.), *The development of the role of the Security Council*, Dordrecht, Martinus Nijhoff Publishers, 1993, 399-423; G. Watson, *l.c.*, 1-45; J. Verhoeven, *o.c.*, 826-829 en de verwijzingen daar vermeld).

D. Smart sanctions

Als alternatief voor de meestal inhumane economische sancties, stelt het rapport de zogenaamde «smart sanctions» voor (het rapport § 54 e.v.). Dit zijn sancties die, in tegenstelling tot de traditionele economische sancties, niet zozeer de bevolking zullen treffen, maar rechtstreeks inwerken op de situatie van de politieke leiders of van diegenen die aan de basis liggen van de geviseerde situatie. Als voorbeeld van dergelijke sancties kunnen we onder meer het inreisverbod dat de EU oplegde tegen de kopstukken van het Milosevic-regime vermelden (Gemeenschappelijk Standpunt 2000/696/GBVB van de Raad van 10 november 2000 betreffende de handhaving van specifieke beperkende maatregelen tegen Slobodan Milosevic en de met hem verbonden personen, *P.B. L* 287, 14 november 2000, 1; Besluit 2000/697/GBVB

van de Raad van 10 november 2000 tot uitvoering van Gemeenschappelijk Standpunt 2000/696/GBVB betreffende de handhaving van specifieke beperkende maatregelen tegen Slobodan Milosevic en de met hem verbonden personen, *P.B. L* 287, 14 november 2000, 2-18). Mede onder druk van deze maatregel zou een aantal van hen zijn overgelopen naar de oppositie. Andere voorbeelden van «smart sanctions» zijn financiële sancties, zoals het blokkeren van buitenlandse rekeningen van bepaalde personen (zie o.m. Verordening (EG) nr. 2488/2000 van de Raad van 10 november 2000 tot handhaving van de bevrozing van de middelen in verband met S. Milosevic en de met hem verbonden personen en tot intrekking van Verordeningen (EG) nr. 1294/1999 en (EG) nr. 607/2000 en art. 2 van Verordening (EG) nr. 926/98, *P.B. L* 287, 14 november 2000, 19-37).

Dat ook de Veiligheidsraad openstaat voor deze vernieuwde en meer humane aanpak, blijkt onder meer uit de beslissing een informele werkgroep op te richten die zal onderzoeken hoe de effectiviteit en de menselijkheid van de door de veiligheidsraad opgelegde sancties verbeterd kan worden (Note by the President of the Security Council, 17 april 2000 – S/2000/319). Deze werkgroep besteedde hierbij reeds heel wat aandacht aan bovenvermelde financiële sancties (voor een overzicht van de belangrijkste werkzaamheden van de werkgroep, zie <http://www.un.org/sc/committees/sanctions/initiatives.htm>). De werkgroep is er tot op heden echter nog niet in geslaagd een rapport op te stellen, omdat over een aantal twistpunten moeilijk overeenstemming kan worden bereikt. Onder meer de vraag of er al dan niet een tijdslimiet voor sancties moet komen, lijkt gevoelig te liggen (Parlementaire Brief van 1 maart 2001, Vaste Commissie voor Buitenlandse Zaken van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, Nederland).

III. Politieke beschouwingen

Over de vaststelling dat economische sancties slechts in uitzonderlijke gevallen tot het beoogde resultaat leiden, waren alle deskundigen het eens. De idee dat men door het economische isoleren van de bevolking de leiders van een autoritair regime onder druk kan zetten om hun beleid in positieve zin te wijzigen, houdt geen steek. Immers, dictatoriale leiders bekommeren zich weinig of niet om het lot van de bevolking, terwijl de bevolking zelf, bij gebrek aan democratische structuren, zelden bij machte zal zijn enige wijziging te forceren. Enkel, aldus Axel Buyse, indien er voldoende democratische ruimte voorhanden is, kunnen sancties vruchten afwerpen. Hij verwijst hierbij naar de situatie van Zuid-Afrika ten tijde van het apartheidsregime. In de meeste andere gevallen was het gebruik van sancties echter nefast. Zo bevestigden zowel prof. M. Bossuyt als de heer A. Buyse dat de sancties tegen Cuba bijvoorbeeld geleid hebben tot een verkramping van het politieke regime: pas onder druk van de sancties evolueerde het regime van typisch Latijns-Amerikaans populisme tot marxistisch-leninisme. Bovendien zijn de sancties uitgegroeid tot een wapen in handen van Fidel Castro, waarmee hij de bevolking in versterkte mate achter zich schaart tegen de internationale gemeenschap. Ook in Joegoslavië leidden de sancties in

eerste instanties tot een verkramping van het regime (A. Buyse, «Sancties en isolement maakten arm én rijk», *De Standaard*, 9 september 2000). Het perverse gevolg van dit alles is ten slotte dat economische sancties de leiders van het regime verrijken en in hun machtspositie versterken, terwijl de bevolking het moet ontgelden.

IV. Follow up van het rapport

Op 18 augustus 2000 nam de Sub-Commissie, verwijzend naar het rapport, een resolutie aan waarin ze alle staten oproep sancties die een negatief effect op de mensenrechten hebben of die werden opgelegd in strijd met internationaal recht, stop te zetten, en waarin ze besliste het rapport over te dragen aan de Commissie voor de Rechten van de Mens (Sub-Commission on Human Rights Resolution 2000/25, E/CN.4/SUB.2/RES/2000/25). Deze Commissie gaf hieraan tot op heden echter nog geen gevolg. Wel valt te noteren dat de Algemene Vergadering in de Millenniumverklaring beklemtoonde dat alles in het werk zal worden gesteld «to minimize the adverse effects of United Nations economic sanctions on innocent populations; to subject such sanctions regimes to regular reviews; and to eliminate the adverse effects of sanctions on third parties» (Millennium Declaration, aangenomen door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties op 8 september 2000, A/RES/55/2).

Besluit

Het rapport toont ontegensprekelijk aan dat een herbe-zinning van het bestaande sanctieregime nodig is. De huidige aanpak houdt al te weinig rekening met de negatieve gevolgen van sancties voor de burgerbevolking. Het is onaanvaardbaar dat een mechanisme dat ertoe strekt respect voor een aantal fundamentele beginselen van internationaal recht af te dwingen, zich zelf schuldig maakt aan dergelijke schendingen. Het rapport voorziet in een aantal concrete aanbevelingen die het mogelijk moet maken om in de toekomst dergelijke negatieve gevolgen tot een minimum te herleiden. Zo moet onder meer werk worden gemaakt van een degelijk evaluatiemechanisme en dient in de toekomst vooral gebruik te worden gemaakt van de zogenaamde «smart sanctions». Hoewel er, mede dankzij dit rapport, een toenemend bewustzijn van de problematiek merkbaar is, toch zal het – gelet op de huidige structuur en effectieve werking van het VN-apparaat – niet eenvoudig zijn de aanbevelingen van het rapport ook effectief in praktijk om te zetten.

Leen De Smet

Assistente Instituut voor Internationaal Recht, K.U.Leuven

nemers. De Wet van 4 augustus 1996», en «Praktijk-gids bij de Welzijnswet». In het eerste deel – met Othmar Vanachter als redacteur – leveren een aantal auteurs commentaar op de nieuwe Welzijnswet vanuit hun verschillende invalshoeken. Deel twee – van W. Donceel – geeft aan welke de betekenis is voor de praktijk van de diverse bepalingen over de preventiediensten opgenomen in de Welzijnswet en in de uitvoeringsbesluiten. Het derde en (voorlopig) laatste deel kent een aan het eerste boek analoge structuur en bevat derhalve enerzijds een commentariërend gedeelte, waarin verschillende belanghebbenden hun standpunt weergeven betreffende de uitvoeringsbesluiten van de Welzijnswet, en anderzijds een documentair gedeelte. Dat bevat het advies nr. 8 van 2 maart 1998 van de Hoge Raad voor Preventie en Bescherming op het Werk met bijlage, alsook het verslag van de besprekingen van de werkgroep en de volledige tekst van de drie uitvoeringsbesluiten van 27 maart 1998.

Alle auteurs waren nauw betrokken bij de praktische uitvoering van de Welzijnswet en de uitvoeringsbesluiten, en geven derhalve vanuit hun invalshoek en persoonlijke ervaring hun gefundeerde mening.

Het kader waarin de Welzijnswet Werknemers totstandkwam, wordt geschetst door L. Vanhamme aan de hand van een overzicht van het regeringsbeleid inzake arbeidsomstandigheden van Minister Smet.

O. Vanachter, hoogleraar aan de K.U.Leuven en redacteur van dit boek, behandelt een aantal vragen en problemen die rijzen bij de implementatie van de nieuwe preventiestructuren in de onderneming.

Eerst gaat hij nader in op het begrip «technische bedrijfseenheid» vanwege het belang van dit begrip voor de nieuwe preventiestructuren, hierbij rekening houdende met de recente wijzigingen die wet inzake sociale verkiezingen in dit begrip heeft aangebracht. Vervolgens staat hij stil bij enkele juridische problemen die de nieuwe preventiestructuren met zich kunnen meebrengen.

De bijdrage van G. Ponnet betreft «het dynamisch risicobeheersingssysteem», een vernieuwd element in de Welzijnswet, waarmee men de realisatie van de structurele, planmatige aanpak van de preventie beoogt.

Daarbij aansluitend licht W. Donceel toe op welke wijze het dynamisch risicobeheersingssysteem moet worden geformaliseerd.

Verder worden de gevolgen van de omschakeling van veiligheidsdiensten en arbeidsgeneeskundige diensten naar de nieuwe preventiediensten voor de betrokken actoren besproken.

Zo wordt de plaats van het diensthoofd veiligheid en van de arbeidsgeneesheer in de nieuwe preventiestructuren belicht door respectievelijk H. De Meersman en G. Van Houte.

D. Lahaye bespreekt vervolgens de problemen die rijzen bij de omvorming van de Interbedrijfsgeneeskundige Dienst (IBGD) tot een Externe Dienst voor Preventie en Bescherming op het Werk (EDPBW).

Daarnaast krijgen ook de sociale partners, die de nieuwe welzijnsreglementering in de onderneming moeten implementeren, het woord: de visie van de werkgevers op het welzijnsbeleid wordt verwoord door K. De Meester, die van de werknemers door H. Fonck.

J. Van de Kerckhove rond ten slotte het commentariërend gedeelte af met een kritische analyse van het dynamisch risicobeheersingssysteem, waarbij hij nagaat in hoeverre deze wetgeving bijdraagt tot een optimalisering van het preventiebeleid in België, en of deze regeling voldoende ruimte biedt voor toekomstige nieuwe ontwikkelingen.

Valérie Vervliet

R. SEERDEN en K. DEKETELAERE (red.), *Legal aspects of soil pollution and decontamination in the EU Member States and the United States*, Antwerpen, Intersentia, 2000, 447 p.

Bodemverontreiniging is een van de milieuproblemen bij uitstek: het komt zowat overal voor waar industriële activiteiten ontplooid worden of werden en legt een zware hypotheek op het welzijn van mens en natuur. Voorliggend boek geeft in veertien bijdragen een overzicht van de wijze waarop in de meeste lidstaten van de EU en in de Verenigde Staten het probleem aangepakt wordt. Griekenland en Ierland ontbreken op het appel, en voor België wordt enkel de

BOEKEN

O. VANACHTER (red.), *De welzijnswet werknemers, De uitvoeringsbesluiten*, Antwerpen, Intersentia Rechtswetenschappen, 1999, 284 p.

Dit werk vormt het derde deel van een reeks over de Welzijnswet Werknemers; eerder verschenen reeds «De Welzijnswet Werk-

Vlaamse aanpak uiteengezet. De situatie in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en het Waalse Gewest was de auteurs van deze studie blijkbaar niet meer dan enkele regels waard.

Aan elke medewerker werd gevraagd om aandacht te besteden aan zowel de bestuursrechtelijke als de civielrechtelijke aspecten van de bodemverontreinigingsproblematiek (aansprakelijkheidsrecht, verbintenissenrecht, notarieel recht, verzekeringsrecht), alsmede aan het strafrecht. Uiteraard brengt deze aanpak mee dat niet alle aspecten van de toepasselijke regelgeving even grondig behandeld kunnen worden.

De omstandigheid dat de initiatiefnemers van dit verzamelwerk de betrokkenen in een bepaald keurslijf dwongen, belette gelukkig niet dat sommige auteurs de vrijheid namen om dieper in te gaan op die thema's die momenteel voor wat hun land betreft het meest in de belangstelling staan, wat de tekst levendig houdt. Zo besteedt Brian Jones in zijn stuk over het Verenigd Koninkrijk uitgebreid aandacht aan de wijze waarop waarschijnlijk eindelijk uitvoering zal worden gegeven aan de bepalingen inzake bodemsanering uit de *Environment Act* van 1995. Bij het schrijven van zijn bijdrage in de zomer van 1999 was dat deel van de *Environment Act* immers nog steeds niet in werking getreden, omdat er tussen de verschillende betrokken instanties onenigheid bleef bestaan over de juiste aanpak.

Heel wat van de bijdragen vangen aan met een kort overzicht van de wijze waarop het bodemsaneringsprobleem het eerst in het betrokken land onder de aandacht werd gebracht, wat helpt om de achtergrond en de doelstellingen van de regelgeving beter te begrijpen. Zoiets is altijd handig als men aan de rechtsvergelijking wil doen. Opmerkelijk daarbij is de vaststelling dat in heel wat lidstaten van de Europese Unie het beschermen van de (grond)waterkwaliteit het startschot was voor het aanpakken van de bodemverontreinigingsproblematiek, naast de meer voor de hand liggende problemen met al dan niet legale stortplaatsen. Wat ook opviel, is het feit dat er maar weinig landen zijn die terzake een specifieke regelgeving ontwikkelden: naast Vlaanderen kunnen Denemarken, Duitsland, Nederland, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten genoemd worden. De overige landen behelpen zich met specifieke milieureglementering die in hoofdzaak gericht is op het voorkomen van bodemverontreiniging om de meest voorkomende problemen aan te pakken. Voor het overige moeten ze een beroep doen op het gemene recht, waarvan alle auteurs opmerken dat het daarvoor eigenlijk niet goed geschikt is.

Als afsluiter doet René Seerden in de vijftiende bijdrage een verdienstelijke poging om in een zevental pagina's de diverse stelsels met elkaar te vergelijken voor wat het administratiefrechtelijke, het strafrechtelijke en het civielrechtelijke aspect betreft van de wijze waarop daarin de problematiek van de bodemvervuiling en -sanering wordt aangepakt.

De grootste verdienste van dit werk is uiteraard dat het op een vierhonderdtal bladzijden een goede introductie geeft tot de volledige regelgeving inzake bodemverontreiniging en bodemsanering in maar liefst veertien landen. Dat het vaak om landen gaat waarover door de taalbarrière weinig informatie kan worden verzameld, is een belangrijk pluspunt.

Dit alles maakt dit werk onmisbaar voor zij die in deze materie geïnteresseerd zijn, of het nu om juristen gaat of beleidsmensen. Zeker nu er opnieuw gesproken wordt van het wijzigen van het Bodemsaneringsdecreet en van het uitvoeringsbesluit Vlarebo, kan stilstaan bij de aanpak van bepaalde problemen in de buurlanden en de overige EU-lidstaten leerzaam zijn.

Ann Carette

A.R. DE BRUIJN, W.M. KLEIJN, W.G. HUIJGEN, B.E. REINHARTZ, **Het Nederlandse huwelijksvermogensrecht**, derde druk, Deventer, Gouda Quint, 1999, XLI + 593 p.

Meer dan vijftientig jaar na de tweede druk is thans een volledige herwerking van het in het buitenland minder bekende standaardwerk van prof. De Bruijn verschenen. Gelet op de invoering van het nieuwe vermogensrecht, het pensioenarrest en de daaruit volgende wetgeving over de pensioenverevening, de wet op het geregistreerd partnerschap en de overvloedige rechtspraak en rechtsleer, is deze derde druk een bijna volledig nieuw handboek geworden. De auteurs hebben gekozen voor een grondige behandeling van de materie, waarbij de verschillende tendensen in rechtspraak en

rechtsleer op evenwichtige wijze worden uiteengezet en een gemotiveerd standpunt wordt ingenomen. Het voetnotenapparaat werd bewust beperkt gehouden. Vooral naar de basisrechtspraak van de Hoge Raad en naar de standaardwerken (Asser/De Boer, Klaassen/Eggen/Luijten, Pitlo/Van der Burght) wordt verwezen.

Voor de Belgische lezer is vooral interessant de lectuur van het deel over de conventionele stelsels (bijvoorbeeld het bewijs tussen echtgenoten en derden). Het werk sluit af met goede uiteenzettingen over de vermogensrechtelijke gevolgen van het samenwonen met en zonder geregistreerd partnerschap en van de pensioenproblematiek.

W. Pintens

J. PRADEL en G. CORSTENS, **Droit pénal européen**, Parijs, Dalloz, 1999, 570 p.

Voor vele strafrechtjuristen was het Europese strafrecht tot voor kort *terra incognita*. De vraag kon zelfs gesteld worden of er überhaupt wel zoiets bestond als het Europese strafrecht. Strafrecht werd en wordt beschouwd als een exclusief nationale aangelegenheid, het exclusieve «speelterrein» van nationale politiediensten, vervolgingsoverheden, rechtbanken en hoven. Op wetgevend vlak had enkel de nationale wetgever zeggenschap over de regelen van materieel en procedureel strafrecht.

Hoewel nog steeds in overwegende mate nationaal, kan echter niet meer ontkend worden dat het strafrecht in toenemende mate de invloed van het Europese recht ondergaat, zodat wel degelijk van Europees strafrecht gesproken kan worden. Het excellente werk van Jean Pradel en Geert Corstens geeft voor de eerste maal een exhaustief overzicht van de Europeesrechtelijke bepalingen – zowel die van het klassieke internationale recht als die van het supranationale gemeenschapsrecht – die een invloed uitoefenen op het nationale strafrecht. Hoewel de beide auteurs op een uitgebreide achtergrond in nationale strafrechtssystemen kunnen bogen – Jean Pradel was jarenlang onderzoeksrechter en hoogleraar strafrecht in Frankrijk en Geert Corstens is raadsheer in de Hoge Raad en voormalig hoogleraar strafrecht –, opteren zij voor een Europese benadering, waarbij de materie vanuit Europees oogpunt wordt onderzocht en niet vanuit nationaal strafrechtelijk perspectief.

Het boek is onderverdeeld in drie hoofdstukken die overeenstemmen met de drie onderdelen van het Europese strafrecht. Het eerste hoofdstuk betreft de internationale samenwerking in strafzaken. De auteurs geven hier een overzicht van de verschillende vormen van rechtshulp in strafzaken die tussen de Europese staten worden toegepast. Zowel de klassieke vormen van secundaire rechtshulp, waarbij een staat de andere staat helpt in diens strafprocedure, bv. door een persoon uit te leveren, of bepaalde opsporingshandelingen te stellen (kleine rechtshulp), als de meer moderne, zgn. primaire rechtshulpvormen, komen daarbij aan bod, waardoor een staat de strafprocedure van een andere staat overneemt, hetzij de vonnisprocedure (overdracht van strafvervolgning), hetzij de strafuitvoeringsprocedure (overdracht van strafuitvoering). Naast de verschillende vormen van gerechtelijke samenwerking, wordt ook de politieke samenwerking onder de loupe genomen. Naast de algemene samenwerkingsinstrumenten die in het raam van de Benelux, Schengen, Europese Unie, maar vooral van de Raad van Europa zijn totstandgekomen, bespreken de auteurs ook de specifieke internationale samenwerkingsregimes van bepaalde conventies van materieel strafrecht, inzake zulke diverse onderwerpen als wegverkeersovertredingen, vuurwapens, de bestrijding van het witwassen en misbruik van voorwetenschap.

Het tweede hoofdstuk van het boek is gewijd aan de bescherming van de rechten van de mens zoals die op Europees vlak wordt gewaarborgd door het Europese Verdrag ter bescherming van de Rechten van de mens. Het institutioneel toezichtsregime dat terzake in het raam van de Raad van Europa is totstandgekomen, behoort ongetwijfeld tot het meest uitgewerkte ter wereld. De auteurs geven een exhaustief overzicht van de procedure voor het Europees Hof voor de Rechten van de Mens, zowel vóór als na de inwerkingtreding van het Elfde Protocol bij het E.V.R.M., dat de Europese Commissie voor de Rechten van de Mens afschafte en een permanent Europees Hof voor de Rechten van de Mens in het leven riep. Daarnaast bevat het boek een overzicht van de belangrijkste Straatsburgse rechtspraak in verband met strafzaken. Want hoewel het toepassingsveld van het E.V.R.M. uiteraard niet beperkt is tot

strafzaken, merken de auteurs terecht op dat er geen enkele andere rechtstak is waarin de invloed van het E.V.R.M. zo markant is geweest, nu ongeveer twee of drie arresten van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens betrekking hebben op strafzaken. Behalve de in strafzaken evidente procedurele rechten van de verdediging en recht op vrijheid van de persoon, passeren ook een aantal materiële mensenrechten de revue, zoals het recht op leven, het recht op fysieke integriteit en het verbod op retroactieve werking van de strafwet.

Het derde hoofdstuk biedt een overzicht van de invloed van het Europese gemeenschapsrecht in strafzaken. Zoals de auteurs zelf aangeven, is de term «Gemeenschapsrecht» in deze wat te beperkt, aangezien uiteraard ook rekening moet worden gehouden met de belangrijke ontwikkelingen in het raam van de derde pijler van de Europese Unie, die betrekking heeft op de samenwerking inzake strafzaken en politieke aangelegenheden. De auteurs hebben er echter de voorkeur aan gegeven in het derde hoofdstuk vooral de invloed van het eigenlijke gemeenschapsrecht op het strafrecht na te gaan, nu een aantal vormen van internationale samenwerking in strafzaken die in het raam van de derde pijler van de Europese Unie zijn totstandgekomen, reeds in het eerste hoofdstuk (interstatelijke samenwerking) aan bod kwamen. Wat betreft de interferentie van het gemeenschapsrecht ten aanzien van het nationale strafrecht, onderscheiden de auteurs enerzijds het negatieve effect, waardoor bepaalde regelen van nationaal strafrecht buiten werking worden gesteld, en anderzijds het positieve effect ten gevolge waarvan het Gemeenschapsrecht de strafrechtelijke betugeling van bepaalde gedragingen vereist. Wat dit positief aspect betreft, wordt een onderverdeling gemaakt tussen volledig nationale strafrechtelijke handhaving van voorschriften van Gemeenschapsrecht en de gedeeltelijk gecommunautariseerde handhaving. Het verschil tussen beide methoden ligt hierin, dat in het tweede geval de te handhaven voorschriften van het Gemeenschapsrecht reeds de sancties bevatten die in voorkomend geval door de nationale overheden dienen te worden opgelegd. Deze sancties kunnen niet enkel in normen van secundair Gemeenschapsrecht worden aangetroffen, maar ook in normen van Europees unierecht, dat wil zeggen verdragen die in het raam van de derde pijler zijn gesloten. Het concrete belang van deze laatste voor de Belgische strafrechtspraktijk is vooralsnog gering, omdat België nog maar weinig van deze derdepijlverdragen heeft geratificeerd. Slechts in een gering aantal gevallen tenslotte kan men spreken van een volledig gecommunautariseerde handhaving van het Gemeenschapsrecht. De opstellers van de Europese verdragen hebben immers slechts in enkele gevallen aan de Europese instellingen de bevoegdheid gegeven om zelf in te staan voor de opsporing, vervolging en betugeling van overtredingen van Europese normen. De bevoegdheden van de Europese Commissie inzake mededinging zijn hiervan ongetwijfeld het belangrijkste voorbeeld.

Het werk van Corstens en Pradel heeft de onmiskenbare verdienste voor de eerste maal op zo'n extensieve wijze een overzicht te geven van het Europese strafrecht in al zijn aspecten. Het werk blinkt uit, zoals het past voor een in het Frans gesteld wetenschappelijk werk, door zijn grote overzichtelijkheid en helderheid. Het boek heeft een cartesiaanse structuur, waarbij de auteurs erin geslaagd zijn de zeer diverse Europese normen, die vaak zijn totstandgekomen om een oplossing te bieden aan een zeer concrete problematiek, in het grotere geheel van het Europees strafrecht te plaatsen. Dit is geen geringe verdienste in een materie die alles behalve eenvoudig valt te noemen en vaak te lijden heeft aan een gebrek aan structuur. De sterkte van het boek, nl. aan de onoverzichtelijke massa van Europese bepalingen een duidelijke structuur te geven, is tegelijkertijd in een bepaald opzicht een minpunt. De – het zij herhaald – op zich zeer loffelijke en geslaagde onderneming van de auteurs om deze hybride materie in een strenge structuur te gieten, komt soms ietwat gekunsteld over. In hun ijver om aan de juridische «Europudding» een wat meer vaste vorm te geven, lijken de auteurs een aantal maal verbanden te leggen waar deze er niet of nauwelijks zijn en worden materies met elkaar in verband gebracht die inhoudelijk weinig met elkaar te maken hebben. Dit doet niets af aan de enorme verdienste van het boek, dat voor de eerste maal een algemeen en multi-dimensionaal overzicht biedt van een materie die tot hertoe al te vaak op een versnipperde wijze wordt behandeld. Het werk is daardoor een werkelijk handboek van het Europese strafrecht geworden, dat de grote lijnen van de materie schetst. Dit brengt ons meteen tot een ander kenmerk van het boek, dat meer te

maken heeft met de aard van het onderwerp. Precies doordat het een overzicht geeft van het Europese strafrecht in zijn totaliteit, is onvermijdelijk minder diep ingegaan op bepaalde aspecten. Zo zijn voor het tweede hoofdstuk bv. onvermijdelijke keuzes gemaakt moeten worden voor wat betreft de besproken rechtspraak van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens. Het boek ambieert dan ook niet een encyclopedisch overzicht te geven van alles wat met het Europese strafrecht te maken heeft, wat overigens een onmogelijke opdracht zou zijn. Eenieder die met een van de in het boek besproken materies in aanmerking komt, zal in dit boek echter de leidraad vinden die hem of haar helpt door de bomen het Europees bos te zien. De talloze voetnoten bevatten voorts voldoende referenties voor de lezer die zich verder in een bepaald onderdeel wil verdiepen.

Guy Stessens

ERRATUM

Arbeidsongeval – Fonds voor Arbeidsongevallen

De voorlaatste zin van het kopje boven het arrest van het Hof van Cassatie dd. 4 september 2000 gepubliceerd deze jaargang op p. 1308 dient gelezen te worden als volgt: «... d.w.z. omdat de werkgever geen verzekering heeft aangegaan of omdat de verzekeraar in gebrek is gebleven».

MEDEDELINGEN

Studieavond: Bescherming van de privacy

Op 14 mei 2001 en op 17 mei 2001 organiseert het Centrum voor Beroepsvervolmaking in de Rechten respectievelijk te Antwerpen en te Gent een studieavond over de bescherming van de privacy.

De spreker op deze studieavonden is dr. P. De Hert. Te Antwerpen is de voorzitter prof. A. Van Oevelen.

Inlichtingen en inschrijvingen: te Antwerpen: CBR, mevr. P. Buyck, tel. 03/820.29.38, fax 03/820.29.46 en e-mail: pma-buyck@uia.ua.ac.be en te Gent: mr. T. Beele, tel. 09/221.57.51, fax 09/220.16.20 en e-mail: lawfirm.tbееle@worldonline.be

Studieavond: Actualia Intellectuele Rechten

Op 17 mei 2001 organiseert de vakgroep Economisch Recht (V.U.B.) een studieavond waarop enerzijds de recente evoluties in het auteursrecht worden toegelicht en anderzijds de recente evoluties in het merken- en octrooirecht worden belicht.

De sprekers zijn prof. F. Brison en mr. P. Maeyaert.

Inlichtingen en inschrijvingen: mevr. S. Demeue, tel. 02/629.26.38, fax 02/629.36.98, en e-mail: sdemeue@vub.ac.be of mevr. E. Janssens tel. 02/663.50.74 en e-mail: janssee@nautadutilh.com.

European Energy Law Seminar

Naar jaarlijkse traditie organiseert het Internationaal Instituut voor Energierecht van de Universiteit Leiden een European Energy Law Seminar, waarop actuele topics uit het energierecht zullen worden besproken.

Het seminar vindt plaats op 21 en 22 mei 2001 in Noordwijk aan zee.

Inlichtingen en inschrijvingen: de h. J. Goossen, Internationaal Instituut voor Energierecht, P.O. Box 9520, 2300 RA Leiden, tel. 31-(0)71.527.77.36, fax. 31-(0)71.527.75.09 en e-mail: ersa2@law.leidenuniv.nl

Onteigeningen 2000

MET BIJDRAGE VAN:

DHR. R. PALMANS - MR. J. GHIJSELS - MR. P. FLAMEY - DHR. M. BOSMANS -
DHR. A. DE BRUYNE - DHR. P. PHILIPPAERTS - PROF. A. VASTERSAVENDTS - MR. M. DENYS

2001; ISBN 90-5095-156-2; 282 blz.; 2.450 BEF; 135 NLG

De overheid maakt steeds vaker gebruik van onteigeningen, niet alleen voor de SST of Doel, maar ook voor de aanleg van fietspaden, sociale woonwijken, de realisatie van structuurplannen enzovoort. Allemaal redenen voor bijvoorbeeld de Staat, het Vlaamse Gewest, gemeenten, OCMW's en sociale bouwmaatschappijen om tot onteigening over te gaan.

Art. 16 G.W. bepaalt dat de onteigeningsvergoeding billijk moet zijn. Rechtbanken doen voor het bepalen van die billijke vergoeding meestal beroep op deskundigen, die als opdracht krijgen "de" onteigeningsvergoeding te bepalen. Dit is meestal geen sinecure. Rechtbanken, advocaten, overheid, onteigenden én deskundigen durven omtrent de juiste vergoeding wel eens grondig van mening verschillen. Over de vergoeding op zich werd de laatste decennia weinig gepubliceerd, terwijl het bepalen van een juiste vergoeding een steeds complexer probleem wordt.

Vaak balanceert men op de zeer dunne koord tussen het juridische en technische aspect bij het bepalen van de vergoeding. Wat is het uitgangspunt voor het bepalen van de vergoeding? Moet een voorliggende tuin tegen bouwgrondprijs vergoed worden, of niet? Beïnvloedt de milieureglementering de vergoeding? Hoeveel bedraagt de wederbeleggingsvergoeding? Zijn wachtinteressen nog van deze tijd? En waaraan moet het deskundig verslag inzake onteigeningen nu eigenlijk voldoen? Op al deze vragen biedt dit boek een antwoord. Bovendien treedt ook het Aankoopcomité in dit boek voor het eerst met duidelijke standpunten naar buiten.

Uit de inhoud:

- Inleidende beschouwingen
- De onteigeningsvergoeding in het algemeen en de invloed van het milieurecht op de onteigeningsvergoeding in het bijzonder
- Invloed van artikel 29 van het decreet van 22 oktober 1996 betreffende de ruimtelijke ordening bij het bepalen van de onteigeningsvergoeding
- De relatie tussen de vergelijkingspunten en de vergoeding
- Aangelegenhedenwaarde, affectiewaarde en minderwaarde restant
- Wederbeleggingsvergoeding en wachtintresten
- Onteigeningsvergoeding voor publiekrechtelijke zones non aedificandi
- Onteigeningsvergoeding voor het overblijvende gedeelte wegens toekomstige hinder veroorzaakt op het onteigende gedeelte
- Wat moet een deskundigenverslag over onteigeningsvergoedingen bevatten?

Wordt u ook geconfronteerd met onteigeningsdossiers?

- Dan bent u voortaan precies op de hoogte van de juridische en technische verhoudingen bij het bepalen van een onteigeningsvergoeding.
- Dan kent u vanaf nu alle regelingen betreffende wederbeleggingsvergoedingen, milieureglementeringen, wachtinteressen, zones non aedificandi, enz.
- Dan weet u nu precies wat het standpunt van het kadaster inzake de bepaling van de onteigeningsvergoeding is.
- Als deskundige stelt u zonder problemen een duidelijk en volledig verslag op, volgens de regels.

Bestel nu!

bel

03/680 15 50

fax

03/658 71 21

mail@intersentia.be

stuur onderstaande coupon in een voldoende gefrankeerde envelop naar Intersentia uitgevers
Churchillaan 108 - 2900 Schoten

Antwoordcoupon

☐ Ja, ik bestel ... ex. van het boek *Onteigeningen 2000* aan de prijs van 2.450 BEF per exemplaar.
Ik betaal pas na ontvangst van de factuur, die mij samen met mijn bestelling bezorgd wordt.

Dhr./Mevr. (schrappen wat niet past)

Naam, voornaam

Firma

Straat + nr.

Postcode + Gemeente

Tel.

Fax

E-mailadres

Datum

Handtekening

Uw persoonsgegevens worden opgeslagen in de databank van Intersentia uitgevers en uitsluitend door Intersentia uitgevers gebruikt voor eigen commerciële doeleinden. Ze worden niet doorgegeven aan derden. Conform de wet op de persoonsgegevens van 8/12/90 hebt u recht op inzage en correctie van deze gegevens.

Het nieuwe Europese IPR : van verdrag naar verordening

HANS VAN HOUTTE EN MARTA PERTEGAS SENDER (EDITORS)

2001; ISBN 90-5095-167-8; 303 BLZ.; 2.880 BEF; 158 NLG

Het EEX-Verdrag is niet meer uit de Belgische rechtspraak weg te denken. Van een bescheiden regeling tussen zes landen in 1968 is het thans uitgegroeid tot een Verdrag tussen vijftien E.U. landen, met bijkomend het analoog Lugano Verdrag met Zwitserland, Noorwegen, IJsland en Polen.

Ook meer recente Europese IPR-initiatieven, zoals een 'EEX-regeling' voor echtscheidingsprocedures of een Europese regeling van de betekening of de insolventieprocedures, beloven een even groot succes te worden.

De bloei van het Europese IPR wordt in de hand gewerkt door de grotere bevoegdheden inzake IPR die de Europese Gemeenschappen door het Verdrag van Amsterdam (dat in werking trad op 1 mei 1999) hebben gekregen en door hun politieke wil om uniforme IPR-regels in te voeren.

Dit boek bespreekt de gewijzigde bevoegdheden en ambities in de Europese Gemeenschappen inzake IPR. Bovendien analyseert het de nieuwe IPR-instrumenten, zoals de EEX-Verordening, de Brussel II-Verordening, de Insolventie-Verordening en de Betekening-Verordening. Tenslotte geeft het een overzicht van de recente rechtspraak inzake het EEX-Verdrag, die ook voor de EEX-Verordening relevant blijft.

Dit boek is dan ook onmisbaar voor de dagelijkse rechtspraak van advocaten, magistraten, deurwaarders en notarissen.

Met bijdragen van I. Couwenberg, G. De Leval, T. Kruger, M. Lebois, M. Pertegas Sender, V. Van Den Eeckhout, K. Vandeckerkhove, H. Van Houtte en P. Wautelet.

Uit de inhoud:

1. **De gewijzigde bevoegdheid van de Europese Unie inzake IPR**
Het nieuwe Artikel 65 EG Verdrag - Andere Bevoegdheidsgronden - Besluit
2. **De interpretatie van Europees bevoegdheids- en executierecht**
De interpretatie van het EEX-Verdrag - De interpretatie van het Lugano-Verdrag - De gecombineerde interpretatie van de Verdragen van Brussel en Lugano - De invloed van de omzetting van het EEX-Verdrag in een EEX-Vo op de kwestie van de interpretatie
3. **Recente ontwikkelingen in het van Europees bevoegdheids- en executierecht**
Het EEX: van verdrag naar verordening - Het toepassingsgebied van de verordening naar onderwerp, tijd en ruimte - Uitsluitende bevoegdheidsgronden - Niet-uitsluitende bevoegdheidsgronden - Parallele procedures en voorlopige maatregelen - Erkenning en tenuitvoerlegging van vreemde vonnissen - De krachtlijnen van de Verordening
4. **'Europees' echtscheiden. Bevoegdheid en erkenning van beslissingen op basis van de EG verordening 1347/2000 van 29 mei 2000**
Brussel II-Vo - Ontstaansgeschiedenis. Hulpbronnen bij interpretatie - Afbakening van het toepassingsgebied - Regels inzake bevoegdheid - Regels inzake erkenning en tenuitvoerlegging - Een vereenvoudiging van het leven van de Europese IPR-beoefenaar?
5. **De Europese insolventieverordening**
Inleiding: de opmars van de gecoördineerde pluraliteit - Geschiedenis en toepassingsgebied - Bevoegdheidsregeling - Extra-territoriale werking van insolventieprocedures - Verhouding tussen hoofd- en secundaire insolventieprocedure - Besluit
6. **Betekenen in de Europese Unie op grond van Verordening 1348/2000 van 29 mei 2000**
Inleiding - De wetgevende methode, gevolgd door de Betekening-Vo, en haar toepassingsproblemen - Beoordeling van het systeem ingevoerd door de Betekening-Vo - Bijzondere vraagstukken - Besluit en vooruitzichten

Bestel nu!

bel

03/680 15 50

fax

03/658 71 21

mail@intersentia.be

stuur onderstaande coupon in een voldoende gefrankeerde envelop naar Intersentia uitgevers
Churchillaan 108 - 2900 Schoten

Antwoordcoupon

☐ Ja, ik bestel ... ex. van het boek *Het nieuwe Europese IPR : van verdrag naar verordening* aan de prijs van 2.880 BEF per exemplaar. Ik betaal pas na ontvangst van de factuur, die mij samen met mijn bestelling bezorgd wordt.

Uw persoonsgegevens worden opgeslagen in de databank van Intersentia uitgevers en uitsluitend door Intersentia uitgevers gebruikt voor eigen commerciële doeleinden. Ze worden niet doorgegeven aan derden. Conform de wet op de persoonsgegevens van 8/12/90 hebt u recht op inzage en correctie van deze gegevens.

Dhr./Mevr. (schrappen wat niet past)

Naam, voornaam

Firma

Straat + nr.

Postcode + Gemeente

Tel.

Fax

E-mailadres

Datum

Handtekening